

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Proměny textu povídky Slavná Nemesis Ladislava Klímy
v historickém literárněkulturním kontextu**

Bc. Jiří Brzica

Diplomová práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jiří Brzica**
Osobní číslo: **H16370**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Dějiny literární kultury**
Název tématu: **Proměny textu povídky Slavná Nemesis Ladislava Klímy
v historickém literárněkulturním kontextu**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je analýza, interpretace a komparace tří existujících textových reprezentací povídky Slavná Nemesis Ladislava Klímy, a to s přihlédnutím k historickým, kulturním, literárním, jazykovým a stylovým kontextům.

Rozsah grafických prací: **obrazová a fotografická dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BEČKA, Josef Václav. Úvod do české stylistiky. Praha, 1948. BÍLKOVÁ, Eva. Národní 36: k třicátému pátému výročí vzniku nakladatelství Odeon. Praha, 1988. ČECHOVÁ, Marie et al. Stylistika současné češtiny. Praha, 1997. ISBN 80-85866-21-8. DANEŠ, František et al. Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury: cyklus statí pracovníků Ústavu pro jazyk český ČSAV. Praha, 1961. FLAIŠMAN, Jiří - KOSÁK, Michal. Editor a text: úvod do praktické textologie. 2. vydání. Praha, 2006. ISBN 80-7185-653-3. FORSTOVÁ, Eva. Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Praha, 2013. ISBN 978-80-7308-450-9. GEBAUER, Jan - NOVÁK, Karel (ed.). Mluvnice česká s naukou o slohu a literatuře. 6. vydání. Praha, 1911. CHALUPECKÝ, Jindřich. Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek. 2. vydání. Praha, 2013. ISBN 978-80-7215-453-1. KLÍMA, Ladislav - ABRAMS, Erika (ed.). Hominibus: Sebrané spisy Ladislava Klímy II. Praha, 2006. ISBN 80-7215-271-8. KLÍMA, Ladislav - ABRAMS, Erika (ed.). Mea: Sebrané spisy Ladislava Klímy I. Praha, 2005. ISBN 80-7215-239-4. KLÍMA, Ladislav - ABRAMS, Erika (ed.). Velký román: Sebrané spisy Ladislava Klímy IV. Praha, 1996. ISBN 80-85639-72-6. KLÍMA, Ladislav. Slavná Nemesis. Praha, 1932. KLÍMA, Ladislav. Vteřiny věčnosti: prózy, listy, eseje, sentence: výbor z díla. Praha, 1967. NEBESKÁ, Iva. Jazyk, norma, spisovnost. 2. vydání. Praha, 2003. ISBN 80-246-0688-7. Památník národního písemnictví: osobní fond Ladislav Klíma (1878 - 1928). POLÁK, Václav. Jazyková norma a jazyková kultura. Praha, 1941. VAŠÁK, Pavel. Textologie: teorie a ediční praxe. Praha, 1993. ISBN 80-7066-638-2. VENYŠ, Ladislav (ed.). Nakladatel Bohumil Janda a Evropský literární klub. Praha, 2000. ISBN 80-86316-25-4.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Jana Bartůňková, CSc.**

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 31. 8. 2018

Jiří Brzica

Poděkování:

Na prvním místě bych rád poděkoval mé rodině, která mě vždy podporovala a v poslední době se mnou neztrácela trpělivost. Děkuji Ondřeji Kratochvílovi za překlad; Natálii Tvarůžkové, Lucii Halabřínové a Anně Sedlákové za oporu a noční hovory. Především ale děkuji paní doc. PhDr. Janě Bartůňkové, CSc., za vedení práce.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá povídkou *Slavná Nemesis* českého spisovatele Ladislava Klímy s přihlédnutím k historickým, kulturním, literárním, jazykovým a stylovým kontextům. Na základě důkladné heuristiky a textové kritiky všech textových pramenů povídky byly vybrány její tři textové reprezentace, které budou vzájemně komparovány a analyzovány. V souladu s důkladným poznáním analyzované povídky práce přiblíží i okolnosti vzniku a vývoj daného textu. Práce se dále věnuje interpretaci povídky, edičním změnám knižních vydání a charakteristice Klímova jazykové stylu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ladislav Klíma, *Slavná Nemesis*, proměny textu, jazyková analýza, textová kritika

TITLE

Transformations of the text of novel *Glorious Nemesis* by Ladislav Klíma in the literary historical cultural context

ANNOTATION

Presented diploma thesis deals with Ladislav Klíma's novel *Glorious Nemesis* and its historical, cultural, literary and linguistic context. Three textual representations were chosen using thorough heuristic method for further research and comparison. The thesis offers in-depth interpretation of Klíma's novel and also covers editing changes of different publications of the novel and general characteristics of Klíma's work as well.

KEYWORDS

Ladislav Klíma, *Glorious Nemesis*, transformation of the text, linguistic analysis, critique of the text

*A hmota, v které stajen kořen lidský,
když k žití pud v ní vzniká nejlíp vždycky
to kouzlo vznešené, to mysterium žití
v těch hlubinách svých skrytých náhle cítí
a při pramenech všeho, zdrojích, vznících,
v těch posvěcených stojí okamžicích
a chápe k životu úlohu svoji
a v stálém ruchu, vzrůstu ve vývoji
v ní kráčí dál, neb ve svém nitru svírá
životní sílu boha všehomíra,
duši
Ta poutána ač tělem, pán je těla,
i v milionech individuí vždy celá
a jedna velká jest ...*

Úryvek z básně *Averroismus* Ladislava Klímy publikované v prvním čísle
studentského časopisu *Jaré vzlety* roku 15. října 1893.

KLÍMA, Ladislav. *Juvenilie*. Praha: Jaroslav Pícka, 1941, s. 16.

OBSAH

Úvod	1
1. Biografie Ladislava Klímy	4
2. Život po životě	14
2.1. Expresionista – existencialista Klíma	14
2.2. Klímův odkaz	17
3. Akademický fenomén Klíma	23
4. Textové prameny Slavné Nemesis	28
4.1. Tištěné prameny	30
4.1.1. Slavná Nemesis a jiné příběhy	32
4.1.1.1. Sfinx	33
4.1.1.2. První ediční linie	34
4.1.2. Vteřiny věčnosti. Prózy, listy, eseje, sentence	35
4.1.2.1. Odeon	36
4.1.2.2. Druhá ediční linie	37
4.2. Rukopisy	38
4.2.1. Torza rukopisu novely	39
4.2.2. Rukopis povídky	45
4.2.3. Strojopisný opis	45
4.2.4. Strojopisný opis Davida Součka	45
4.3. Závěrem	46
5. Geneze novely Slavná Nemesis	47
5.1. Pohled editorů a klímologů	47
5.2. Pohled skrze ego dokumenty	50
5.3. Žánrový diskurs	56
5.4. Závěrem	57

6. Proměny textu Slavné Nemesis	60
6.1. Příručky a pravidla	60
6.2. Komparace tří textových reprezentací	62
6.2.1. Systém zápisu a třídění	63
6.2.2. Změny po formální stránce	65
6.2.3. Skupiny změn a odlišností	66
6.2.4. Vyhodnocení	82
6.3. Klímův jazykový styl a přístup k němu	83
6.4. Závěrem	86
7. Interpretace Slavné Nemesis	88
7.1. Křídla Nemesis	88
7.2. Božské zjevení Orea	91
7.3. Nahá pomsta	92
Závěr	97
Resumé	101
Bibliografie	102

Úvod

Ladislava Klíma (1878-1928) byl „persona non grata“ pro tehdejší společnost. Pobuzoval svým přístupem k fyzické i mentální práci, opovrhoval lidmi a ti na oplátku zanevřeli na něho. Jeho dílo se tak, až na výjimky, nedočkal uznání. Klíma o svém beletrizování napsal: „Škoda, mimochodem, že jsem to nepěstoval dál, že jsem se tomu nemohl cele věnovat. Bylo to velmi příjemné, žít zcela v těch fénických regionech, velmi zdravé pro mne, – snad zachránilo mně to život nebo aspoň rozum; mohl jsem se stát renomovaným romancerem, mít peníze být člověkem a ne stambulským psem.“¹

Nutno podotknout, že jeho beletristická tvorba nemířila na konzumní spotřebitele literatury, nemířila na nikoho, nebyla psána za účelem spatření světla světa ve své jedinečné dokonalé nedokonalosti. V dopise Emanuelu Chalupnému z 13. června 1927 píše o textech: „nevzniklých z vysokých aspirací. Chtěl jsem jimi především poutat, napínat a bavit, a teprve ve druhé řadě vkládat do nich, jak se nechá, různé ‚ušlechtilější‘ kvality. Ale doufám, že se mně to obé do jisté míry podařilo.“²

Lze-li hovořit o účelu jeho prozaických textů, tak pouze jako ventil Klímových niterních pocitů, psychických stavů a nálad. Toto tvrzení deklarují i vyjádření těch několika přátel spisovatele. Já si ve své vědomosti/ nevědomosti dovoluji nesouhlasit. Dle mého názoru jde autorovo filosofické dílo ruku v ruce s tím beletristickým, jedno bez druhého by nemohlo fungovat, naopak koexistují v dokonalé shodě, vzájemně se doplňují a interpretují.

Slavná Nemesis je jedním z mála dokončených Klímových textů. Podle současných závěrů povídka vznikala pravděpodobně mezi lety 1906 až 1909. Dle dochovaných pramenů se k ní autor koncem dvacátých let vrátil, přepracoval ji a upravil k vydání, které však již nebylo realizováno.

K jejímu vydání došlo poprvé až roku 1932 a to se značnými úpravami ve stylistické a gramatické rovině, v nakladatelství Sfinx Bohumila Jandy, v knize pod názvem *Slavná Nemesis a jiné povídky*. Edičně ji zpracoval, obdivovatel autorův, Vojtěch Zelinka. Při přípravě vycházel z opisu pořízeného Kamilou Lososovou. Jedná se o pramen nepříliš

¹ KLÍMA, Ladislav. Sebrané spisy II. – Hominibus. Praha, 2006, s. 355-356.

² Hominibus, s. 561.

autentický, jelikož zmíněná dědička spisovatelovy pozůstalosti do textu autorsky zasahovala. Nicméně tato textová verze byla po dlouhá léta vnímána jako spolehlivá, a tudíž nejfrekventovaněji reeditována.

Druhou podobou povídky je její znění připravené Josefem Zumrem pro nakladatelství Odeon v roce 1967, tentokrát v souboru nesoucí název *Vteřiny věčnosti, prózy, listy, eseje, sentence, výběr z díla*. Tato verze respektuje stylistické a jazykové zvláštnosti se zřetelem na tehdejší jazykovou kodifikaci a alespoň částečně vychází z původního rukopisu. Na rozdíl od ostatních prací Ladislava Klímy si povídka ponechala svůj původní název ve všech vydáních.

Novela *Slavná Nemesis* patří spolu s romanem *Utrpení Knížete Sternenhocha* mezi nejznámější beletristické práce českého spisovatele Ladislava Klímy.

Práce si klade za cíl shromáždit veškeré dostupné textové prameny povídky, zahrnující jak knižní vydání, tak rukopisy a opisy. A z množiny těchto textů stanovit texty výchozí, které budou podrobeny analýze a uvedeny do kontextu. V souladu s důkladným poznáním analyzované povídky práce přiblíží i okolnosti vzniku a vývoj daného textu.

Dosud neexistuje kritické vydání *Slavné Nemesis*, nicméně uvedené prameny, analýzy a závěry by mohly posloužit editorovi při případné snaze o kanonizaci novely a její prezentaci v kritickém vydání.

Jednou ze základních otázek bylo, jak přistoupit k novele, aby byla práce inovativní a přinesla nové poznatky a závěry. *Slavná Nemesis* je velice oblíbená mezi studenty v akademickém prostředí pro závěrečné práce, o kterých bude pojednáno v jedné z kapitol, a tudíž zde bylo veliké riziko, že se práce bude pohybovat v již probádané problematice.

Nicméně pokud je nám známo, tak textologické práci na této novele se nikdo nevěnoval, rovněž tak její genezi. Jazyková analýza zvolených textových pramenů přinese poznatky, jak ke Klímovu autorskému stylu, tak k zásadám ediční přípravy textů.

Ladislav Klíma ke své beletrii poznamenává: „*Je zcela pravda, že belletrista nejsem: bell. kořenem svým [může jím být jen nemužná nátura, v níž má primát cit: v mužných dominuje vždy dvojjedinost vůle – rozum].*“³ „*Dobrá bell. je výplod srdce.*“⁴

V práci se řídíme podle Klímova přání nic neupravovat a tak v přepisu citací dodržujeme všechny grafické značky, počet pomlček, teček, chyb a lapsů atd.

³ KLÍMA, Ladislav. *Duchovní přátelství: vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou*. Praha, 1940 s. 47

⁴ *Duchovní přátelství*, s. 47.

1. Biografie Ladislava Klímy

Doposud se nenašel klímolog, který by v úplnosti zachytil životní pouť tohoto, v tvorbě i v bytí, originálního a svérázného autora. Ačkoliv tato oblast nezůstala zcela neprobádána, je zde stále mnoho otazníků. Bylo by však přinejmenším namyšlené předpokládat, že by naše biografie Ladislava Klímy mohla zaujmou toto prázdné místo, a ani to není jejím cílem, přece jen hlavní náplň této práce se ubírá jiným směrem, tudíž tuto čest přenecháme jinému faktografu. Nicméně se pokusíme přispět k poznání a objasnění méně probádaných míst v Klímově životě.

V našem úmyslu nám pomohou především fakta z Klímovy autobiografie – *Vlastního životopisu*⁵ a ze stati *Moje filosofická konfese a dodatky k ní*,⁶ přičemž si jsme vědomi jejich inklinace k autostylizaci. Dále budeme vycházet, z edičních komentářů *Sebraných spisů Ladislava Klímy*⁷ editorky Eriky Abrams, které svojí erudovaností předčí leckteré ostatní práce; i ze studie Jindřicha Chalupického *Ladislav Klíma*,⁸ a ze vzpomínek Klímových spolužáků Jiřího Hoetzela a Jana Parobka; či z jeho deníků a korespondence; a budeme též nahlížet do archivního materiálu fondu Ladislava Klímy, především do oddílu cizí korespondence a pracovních materiálů klímologa Davida Součka.

Ladislav Klíma se narodil 22. srpna 1878 v Domažlicích – městě č. 2, do měšťanské rodiny Josefe⁹ a Josefu¹⁰ Klímovým. Měl několik sourozenců – dva bratry a dvě sestry,¹¹ kteří

⁵ *Vlastní životopis* Klíma napsal v únoru 1924 původně pro *Sborník vlastních životopisů žijících českých myslitelů* připravovaný profesorem sociologie I. A. Bláhou. První knižní vydání textu vyšlo samostatně u nakladatele Jaroslava Picky roku 1938. Zatím poslední edice textu v *Sebraných spisech LK I. – Mea* v nakladatelství Torst roku 2005.

⁶ Tento text poprvé vyšel v týdeníku *Nová svoboda* na pokračování (21. a 28. 5, 4. a 11. 6. 1925) pod názvem *Moje filosofická zpověď* a byl napsán roku 1924 z téže motivace jako Klímova autobiografie, ačkoliv ani jeden text v Bláhově sborníku nakonec nevyšel. Knižně vydán byl text v souboru *Vteřina a Věčnost* roku 1927 v Aventinu. Zatím poslední vydání textu v *SS LK III. – Svět* v Torstu 2017.

⁷ Především z *Úvodu k Velkému romanu – SS LK IV* (Torst, 1996). O *Sebraných spisech Ladislava Klímy*, které řídí Erika Abrams, bude pojednáno v druhé kapitole.

⁸ Studie *Ladislav Klíma* byla poprvé otištěna jako doslov ve výboru prací Ladislava Klímy *Victoria Aeterna* (Arkýř, 1992), podruhé pak v knize *Expresionisté* s dalšími studiemi Chalupného (Torst, 1992, reed. 2013).

⁹ Podle zápisu z genealogické rešerše Státního oblastního archivu v Plzni: „Josefa [17. 3. 1852 v Domažl.-5. 5. 1894 tamtéž], rod. Burešová, manž. dcera Josefa Bureše, měšťana a mistra kožešnického v Domažlicích, č. 57 v městě a matky Julie, rod. Prášilovy z Domažlic č. 143 v městě.“

LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/795.

¹⁰ V témže zápise SOA v Plzni: „Josef Klíma [6. 12. 1833 ve Vok.-7. 3. 1909 v Modřanech], advokátní koncipient v Domažlicích č. 2, manželský syn Jana Klímy, statkáře z Vokovic č. 18, okres Smíchovský a matky Anny rod. Kubrovy z Růžině, okresu Smíchovského.“

všichni zemřeli v dětském věku. „*Vyrůstal v něžné dobrotě a duševně sílil pod ochrannými křídly své matky, inteligentní jemné paní, čtenářky.*“¹² Jeho otec byl vyučen mlynářskému řemeslu, ale později se stal, díky svému nadání a chytrosti, úředníkem v advokátní kanceláři svého bratra v Domažlicích, zbohatl a začal se i věnovat politice.¹³

Nedlouho po desátých narozeninách nastoupil mladý Klíma do primy domažlického gymnázia, byl o rok mladší než jeho spolužáci, protože přišel ze čtvrté třídy obecné školy, podle Paroubka to byl „*tichý a nesmělý hošík,*“¹⁴ a Hoetzel na něj vzpomíná jako na „*neobyčejně hodného hochu, měkkého srdce.*“¹⁵ Velmi rád četl a bylo mu umožněno rozvíjet se nákupem libovolných knih, Jaroslava Vrchlického, a jeho překlady francouzských symbolistů, *Vojnu a Mír* Lva Tostého, později v sextě četl českou modernu a dekadenci, Jiřího Karáska ze Lvovic a Svatopluka Machara. Jeho rozumnost potvrzuje i Paroubkovo svědectví: „*Syna Ladislava ponechal otec v úplné volnosti, neskryval před ním text ani nejradikálnější a rozmlouval s ním jako s dospělým.*“¹⁶ Podle pozdějších Klímových vzpomínek si můžeme udělat představu o Klímově vyrůstání: „*Výchova mého tatínka omezovala se na to, že mne, ještě kluka, vodil každou neděli do chodských vesnic, kde v hospodách řečnil, a mne cestou zasvěcoval do mysterií politiky. Nikdy nepoznal jsem opravdovějšího vlastence – i člověka. Neměl jsem jej nikdy rád.*“¹⁷ A má matka „*v některých dobách byla tak přísná a přesná; obyčejně držela mne ve zcela mírné kázni. Přísnost k dětem nebyla v její povaze; ale čtyřikrát, pětkrát to na ni sedlo, - padly na ni obavy o naši budoucnost, - jmenovitě mne viděla prorocky už viset, - a uznala za svou povinnost, držet*

LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/795.

¹¹ Bohužel se nepodařilo dohledat nacionále všech Klímových sourozenců – starší sestra (zemřela v sedmi letech v lednu 1884), starší bratr Jaroslav Klíma (? v Domažl.- 7. 8. 1888 tamtéž) a mladší sestra Anděla Klímová (30. 12. 1884 v Domažl.-20. 2. 1895 tamtéž).

LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/795.

¹² PAROUBEK, Jan. Vzpomínky. In KLÍMA, Ladislav. *Juvenilie*. Praha, 1941, s. 31.

¹³ Josef Klíma vystupoval jako protiněmecký a protihabsburský radikál a byl předsedou domažlické politického klubu. Roku 1891 pomáhal ve volbách do říšské rady k poslanceckému mandátu T. G. Masaryku proti oblíbenému domažlickému rodáku – staročechu Dr. A. Steidlovi, z té doby se dochovala i Klímova korespondence s TGM. Více o tomto tématu Karel Prach v monografii Masaryk a Domažlice (Domažlice: Městské muzeum, 1938).

Juvenilie, s. 32. a *Hominibus*, s. 782.

¹⁴ *Juvenilie*, s. 31.

¹⁵ HOETZEL, Jiří. Za Ladislavem Klímou. Hrst vzpomínek. In *Tribuna* 10, 1928, č. 99, s. 4.

¹⁶ Za Ladislavem Klímou, s. 32-33.

¹⁷ Z dopisu Marii Kösslové z 8. května 1919. V témže dopise čteme i o denním řádu u Klímových: „*Když jsem měl od maminky dostat 20 nebo 30 nebo 40 šlehů, vyřkl jsem často jedno nebo dvě méně slušné slovo, abych jich dostal 22 nebo 32 nebo 44.; (za slovo takové – např. ‚mrcha‘ nebo ‚trouba‘, platila máma dvěma pruhy, - za slova hrubšího kalibru však nepoměrně štedřeji). [...] Anebo: byl jednu dobu u nás zákon, že do osmi večer musíme být doma; za každou minutu zpoždění čekala nás minuta klečení na hráchu neb i na oblázcích.*“

Hominibus, s. 379-387.

*aspoň jistý čas vždy mne a mé sestřičky¹⁸ hodně přísně. A tu pokaždé sepsala nám malý, dost rozumný zákoník, s určitou výměrou trestů a někdy i odměn při každém paragrafu; milovala přesnost, jistotu, [...]. A pak následovaly vždy několikaměsíční, značně nepohodlné doby. Nikdy nic nebylo mi protivnější, než poslušnost k jiným lidem, [...] poslušnost byla mi stejně svízelná jako neposlušnost; nikdy jsem se vlastně nemohl rozhodnout, mám-li přijmout nepříjemnost, plynoucí z poslušnosti nebo onu, jež následovala za neposlušností; [...] Nanejvýš vlídná a laskavá byla to paní; ani při trestání nenechala se strhnout k příkrým slovům a tónům.*¹⁹

Na gymnáziu mu nejvíce učarovaly hodiny řecké kultury a latiny,²⁰ a vcelku měl pro cizí jazyky značné nadání. Klíma se příliš nepřátelil se spolužáky a kolektivu se stranil, výjimku tvořili Jiří Hoetzel, Jan Paroubek a Alois Radl, společně založili ilegální studentský časopis *Jaré vzlety*,²¹ kde Klíma publikoval svých osm prvotin pod pseudonymem Málek. „*Když Klíma tyto drobnosti psal, zářilo mu ještě štěstí v plné síle a zlatilo mu dny jinošského dospívání.*“²² Jinak byl ale pilným a příkladným studentem, prospíval s vyznamenáním a vynikající známkou z mravů.²³

Tragická následovala léta, kdy mu v krátkém časovém období²⁴ zemřely matka Josefa, babička Julie a teta, též Julie. „*Záhy se u něho projevovala snaha lišiti se od svého okolí. Nedbal svého zevnějšku, klátil se při chůzi, chtěl žít způsobem co nejprimitivnějším, dostával úřední rozkazy, aby se dal ostříhat a vůbec zušlechtit. [...] nemyl se třeba celý týden i déle, chválil [...] výhody, jíme-li po způsobu psím.*“²⁵ Ve škole se výrazně zhoršil a jeho revolta vygradovala vyloučením ze všech rakouských gymnasií, o kterém bylo rozhodnuto na

¹⁸ Zde jedno z mnoha potvrzení jisté nepřesnosti, autostylizace a fabulace Klímovy – starší sestra zemřela, když měl Ladislav necelých pět let a druhá sestra Anděla nebyla ještě na světě.

Hominibus, s. 782.

¹⁹ Z dopisu Marii Kösslové 8. 5. 1919

Hominibus, s. 384-885.

²⁰ Jak je patrné z jeho beletristického práce, toto okouzlení antikou ho provázelo celý život, jak v mytologických námětech, tak v etymologii jmen jeho postav. Stejně jako četné používání cizí slova, často ve speciálním tvaru.

²¹ Redaktorem časopisu byl Alois Radl, text napsal krasopisem Bartoloměj Jirovec, a Jan Paroubek nakreslil ozdobné záhlaví. Vyšlo celkem pět sešitů, první v říjnu 1983, poslední v únoru 1984, poté byli odhaleni: „*Věc pak měla zakončení pro nás sice nevlídné, ale jinak přirozené a nutné. Když se o tomto nedovoleném počínání dověděl profesorský sbor, museli jsme čísla vyšlá zničit a za osobního dohledu profesora Dr Štolovského byla hektografická masa vyškrábána a v barmanském potoce i s plechovou krabicí utopena.*“

PAROUBEK, Jan. Vzpomínky. In KLÍMA, Ladislav. *Juvenilie*. Praha, 1941, s. 36.

²² *Juvenilie*, s. 39.

²³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. – Mea*. Praha, 2005., s. 10.

²⁴ Matka zemřela 5. května 1894, babička 7. června 1894, teta též roku 1894. Po vyloučení pak sestra Anděla 20. února 1895.

LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/795.

²⁵ HOETZEL, Jiří. Za Ladislavem Klímou. Hrst vzpomínek. In *Tribuna* 10, 1928, č. 99, s. 4.

disciplinární konferenci domažlického gymnázia, svolané 31. ledna 1895. Na základě jedné věty ve slohovém cvičení na téma Povaha Ferdinanda I. (Charakteristika): „*Ferdinand, panovník cizí,²⁶ národu českému odlehlý, studený, zůstane u Čecha vlastence vždy nenáviděným, již proto, že prvním členem nynější panující dynastie na trůně českém,*“²⁷ byl vyneseno rozhodující soud o vyloučení.²⁸

Úmrtím milované sestry Anděly, dvacet dní po vyloučení, se jeho stagnace projevila naplno. Po půl roce svobody odjíždí do Záhřebu, dostudovat na soukromém gymnáziu v zalitavské části Rakouska-Uherska, na které se zákaz nevztahoval. V této době projevuje zájem o filosofii, učaroval mu Nietzsche a Schopenhauer. Zde strávil jeden zimní semestr 1895/1896 a v únoru se vrací zpět do Čech, ke svému otci, který se mezitím odstěhoval do Modřan. A byl „*rozhodnut, že do žádné školy chodit, [ani] žádnému ‚povolání‘ věnovat se nebude.*“²⁹ I přes toto tvrzení další neúspěšný pokus o studium dokládá přijímací listina z 8. října 1897 pro Ladislava Klímu „*jako mimořádného posluchače filosofické fakulty Karlo-Ferdinandské university české v Praze.*“³⁰ U otce pobýval tři roky, jejichž náplní bylo toulání po lesích a roklích (v okolí Cholupic, Dolů a Kamíku) a „*tak asi 15 hodin den co den nejusilovnější přemýšlení, při němž se svaly ducha trhaly*“;³¹ do svých osmnáctých narozenin, kdy byl zploletěn a obdržel dědictví po matce a sestře, které z větší části použil Josef Klíma pro vlastní účely,³² ale i poté zbyl Klímovy obnos na sedm let života.

Ve 21 letech odjíždí z Modřan spolu s otcovou druhou mladou manželkou Annou Klímovou,³³ která byla o pouhé tři roky starší než Ladislav do Plzně, a poté navštěvuje

²⁶ Podle svědectví Jiřího Hoetzla, Klíma „*nepatřoval v této větě nic závadného na českém gymnáziu.*“ V této době byla v Domažlicích jen nepatrná německá menšina a i profesorský sbor byl převážně českého původu, tudíž takováto persekuce byla jistě překvapující.

HOETZEL, Jiří. Za Ladislavem Klímou. Hrst vzpomínek. In *Tribuna* 10, 1928, č. 99, s. 4.

²⁷ Protokol o vyloučení L. Klímy ze středoškolského studia. In BODLÁK, Karel – VÁPENÍK, Rudolf (eds.). *Ladislav Klíma filosof – básník*. Praha, 1948, s. 115-116.

²⁸ Funkce a politický postoj Klímova otce měly v celé záležitosti své místo. V protokolu se píše: „*dílem poukázán na společnost otce svého Josefa, jenž jakožto předseda zdejšího politického klubu vážnější postavení v četnější společnosti zde i v okolí zaujímá, radikálním svým smýšlením opozičním pak nijak se netají a, jsa opatřen četbou spisů i listů směru tohoto, třeba i bezděčně tomuto jedinému synu svému, jenž jinak není ještě schopen žádoucí kritiky, příležitost poskytuje, aby zhoubným výstřednostmi nasákl.*“

Protokol o vyloučení L. Klímy ze středoškolského studia. In BODLÁK, Karel – VÁPENÍK, Rudolf (eds.). *Ladislav Klíma filosof – básník*. Praha, 1948, s. 115-116.

²⁹ Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. – Svět atd.* Praha, 2017, s. 411.

³⁰ Mea, s. 753.

³¹ Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In Svět, s. 415.

³² Mea, s. 753.

³³ Josefu Klímovi bylo šedesát let, když se 22. června 1897 oženil s mladou učitelkou ručních prací Annou Králíkovou (1874-1959). Ke vztahu mezi Ladislavem a Annou se později vyjadřuje Annin druhý manžel Karel Vaniš (1880-1958): „*samozřejmě přilnula více k synovi než k otci zvláště když oba byli v boji života takřka*

Eisenstein, Curych, a tyrolské Landecko. Introvertní Klíma se nemusel o nic starat, „jelikož druhá žena jeho otce vše potřebné v domácnosti obstarávala, žil beze všeho styku s lidmi; jeho milostnými společníky jen kočky, hory, mraky.“³⁴ Ve *Vlastním životopisu* na tuto dobu vzpomíná takto: „Moje hlavní činnost po léta, kdy se jiní hmoždí zkouškami a zahajováním kariéry, byly věčné procházky ve hvozdech, hledání nynf a halucinačních zámeků, válení se nahým tělem na mechu a ve sněhu a strašné boje s Bohem, který si usmyslil žít bdě jako člověk.“³⁵

Roku 1904 se vrací do Čech – na Smíchov, a na podzim vydal svoji filosofickou prvotinu *Svět jako vědomí a nic*,³⁶ splnil si tak předsevzetí, sobě dané v Landecku, publikovat své dosavadní myšlenky³⁷, kniha však nezbudila ohlas.³⁸ Klíma nechal výtisk, mimo jiné, poslat Otokaru Březinovi, ten jím byl uchvácen a doporučil knihu právníkovi a sociologovi Emanuelu Chalupnému, jež si autorovo jméno zjistil v tiskárně a kontaktoval ho. Ladislav Klíma se dostal do kulturního povědomí zásluhou Chalupného skrze uveřejnění jeho tří recenzí na *Svět*, v časopisech *Česká mysl* (1906), *Přehled* (1906) a poté i v edici *Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filosofie* (1912).³⁹ To byl začátek doživotního přátelství Klímy a Chalupného, skrze něho se pak seznámil s jeho spolupracovníky z redakce týdeníku *Přehled* – Josefem Kodíčkem, Antonínem Křížem a Antonínem Pavlem.⁴⁰

děti, kterým neznámy zlé jazyky lidské a které ve svých stycích neznají než pocity bezvýhradného přátelství,“ spolucestování objasňuje tím, že „L. se nechtěl stravovat v hostincích.“

Mea, s. 753-754.

³⁴ Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In *Svět*, s. 411.

³⁵ *Vlastní životopis*. In *Mea*, s. 11.

³⁶ Kniha vyšla anonymně, označena jen iniciálou L, u knihtiskaře Emanuela Stivína vlastním nákladem. Vydání nezbudilo zájem u veřejnosti. O tomto tématu viz ZUMR, Josef. Emanuel Chalupný – objevitel a mecenáš Ladislav Klímy. In GILK, Erik – HRABAL, Jiří (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo* [online]. Aluze, ©2010 [cit. 20.7.2018], s. 3-7.

³⁷ Ovšem v rozporu se svou zásadou „žít jen svému sebezdokonalování a za okolností, ve stáří, sdělit lidstvu jedním jediným spisem výsledek svého života.“

Vlastní životopis. In *Mea*, s. 11.

³⁸ V dopise Emanuelu Chalupnému z 16. července 1905 Klíma píše: „Knižka má je ve vysokém stupni frapantní: frapantní jsou myšlenky, je celková kompozice, je stil a dokonce i interpunkce její. Frapantní je originalita, extravagance a excentričnost, paradoxnost, smělost, bezohlednost, brutalost, cyničnost, aggressivnost a invektivy její, frapantní je exotičnost, nečeskost její, [...]. Víte, co jsem očekával?: Že vše toto vyvolá aspoň na několika místech projev nelibosti, odporu, odsuzování, tupení a hlavně posměchu; očekával jsem s jistotou, že objeví se někde zprávička s názvem asi: ‚Ukázky blázincově litteratury.‘“

Hominibus, s. 10.

³⁹ O peripetiích publikace recenzí, jejich podobě a obsahu, informuje Josef Zumr v již zmiňovaném příspěvku *Emanuel Chalupný – objevitel a mecenáš Ladislav Klímy*.

⁴⁰ Ze vzpomínek Chalupného: „někteří moji přátelé stali se zvláštními ctiteli Klímovými. Jednu část jich tvořili technické: chemik dr. Antonín Kříž, chemik Ing. Miloš Srb (jenž byl též koncertním pěvcem a později vytvořil, poněkud pod vlivem Klímovým, svůj vlastní systém filosofický), architekt M. Bitterman a zvláště agronom Ing.

Krátce po vydání prvotiny se Klíma přestěhoval do Záběhlic u Zbraslavi a poté roku 1906 na Vinohrady. Ale koncem téhož roku se vrací k otci a maceše do Modřan, kde setrvá až do otcovy smrti v roce 1909. Během této doby se věnuje intenzivnímu psaní především próz a poté i filozofování. Díky dědictví po otci je opět na chvíli zaopatřen a stěhuje do Vršovic (1910-1913). Zde se prohlubují jeho deprese, ze kterých se vypisuje v rozsáhlém, polo filozofickém – polo, beletrickém dopise Antonínu Pavlovi.⁴¹ V této době se pokusil vydat prózu *Český román*, a tak ho poslal k posouzení Chalupnému, ten ovšem jeho nadšení nesdílel. Jinak se z mnohých modřanských próz nepokusil nic připravit k tisku.

Na podzim roku 1913 přijíždí k nevlastní matce, která se mezitím provdala za zámečníka Karla Vaniše, do Horoušánek, kde zůstává až do července 1915. Zde po něm zůstaly velké dluhy a jako zástava na jejich splacení i všechny jeho rukopisy,⁴² které unikly maniakálnímu pálení během jeho intenzivních příprav na neuskutečněnou sebevraždu.⁴³

Po nuceném odchodu z Horoušánek⁴⁴ se Klíma ubytovává ve Vysočanském hotelu Krása, a zhodnocuje finanční možnosti. Své existenciální problémy řeší písemnými prosbami o pomoc svým přátelům.⁴⁵ Ty byly vyslyšeny a přátelé mu dopomohli hned k několika zaměstnáním, kde však dlouho nezůstal. Nejdříve začal pracovat jako řidič parní lokomobily čerpající vodu z Cidliny v Žiželicích (od srpna do září roku 1915),⁴⁶ a poté se skoro na rok

Antonín Pavel, jenž později byl nejdůvěrnějším přítelem Klímovým. Středem skupiny druhé byl divadelní kritik, dramaturg a filmový režisér Josef Kordíček, jeho dva bratři a přátelé.“

CHALUPNÝ, Emanuel. Dvě jubilea české filosofie. In BODLÁK, Karel – VÁPENÍK, Rudolf. *Ladislav Klíma: filosof – básník*. Praha, 1948, s. 88.

⁴¹ Svědectví o jeho duševních stavech v této době podává dopis Antonínu Pavlovi z 20. května 1914 (tzv. *Cholupický den*), kde popisuje svoji odevzdanost na pozadí hospody v Cholupicích.

⁴² O spletitém osudu horoušanských rukopisů je pojednáno v jedné z kapitol této práce.

⁴³ Takřka o celém „procesu pálení“ a příprav na „svůdný výlet“ velice obšírně pojednává Erika Abrams ve svém *Úvodu k Velkému romanu*.

ABRAMS, Erika. Úvod. In KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy Ladislava Klímy IV. – Velký román*. Praha: Torst, 1996, s. 7-28.

⁴⁴ V dopise Emanuelu Chalupnému z 5. července 1915 z Horoušánek: „Dostal jsem právě od p. p. manželů Vanišových výpověď, nejděle do 10. července. Z důvodů hlavně peněžních – zcela oprávněných. Třeba poslední měsíc tu dosti pracuji (v zahradě, sháněním potravy pro zvířata, v kuchyni atd. [...]) Jsem teď bez halěře, beze slušného oděvu, bez útulku, bez přátel a známých, beze znalosti jakéhokoli lidského povolání, – nevydělav dosud v životě direktně ani krejcar, extrémně nepraktický atd. [...] Na Vás obracím se se žádostí o rychlou pomoc, – radou i činem... Vás považuju za svého skutečného přítele, který to se mnou vskutku dobře myslí, – za jediného snad svého přítele.“

Hominiibus, s. 114.

⁴⁵ Například v dopise Antonínu Křížovi z 13. července 1915: „Rád našel bych v Praze existenci; žádné práce se nezříkám, která by schopností mým odpovídala. Věděl-li byste o něčem, velkými díky byste mne zavázal.“ Podobné dopisy rozeslal i dalším přátelům, podle vřelosti i s prosbou o zápůjčku menšího finančního obnosu.

Hominiibus, s. 117-118.

⁴⁶ Již během této doby přemýšlí, že překoná svůj odpor, či svou lenost, a začne se věnovat publikování. V dopise Otokaru Březinovi z 18. srpna 1915 z Žiželic píše: „Ještě letos zamýšlím žít se v Praze žurnalistikou a

stal hlídačem opuštěné továrny E. Riedla v Praze-Libni. Na podzim roku 1917 založil Klíma spolu s Němcem Franzem Böhlerem⁴⁷ podnik Tabak-Ersatz-Manufaktur, který se specializoval na výrobu náhražky tabáku z jahodového a bukového listí. Za necelý rok továrna zkrachovala, jediným pozitivem bylo jejich společné sepsání romanu *Putování slepého hada za pravdou*.

Od roku 1919 se díky Kodíčkov⁴⁸ začíná soustavně živit psaním příspěvků do časopisů a novin. Už dříve však nárazově vycházely některé jeho stati a krátké články. Psal do Tribuny, Židovských zpráv, Filosofického ruchu, Přehledu, Českého slova, Práva Lidu, Nové svobody, Pramenu, Tvorby a Zahrady Epikurovy. Tyto publikované statě pak vyšly v souborech *Traktáty a Diktáty* (1922)⁴⁹ a *Vteřina a Věčnost* (1927). Velmi různé náměty jeho prací ukazují na všeobecný rozhled Klímův, vyjadřoval se k židovským tématům, kritizoval lidstvo, český jazyk a tehdejší literaturu, psal kritiky na knihy, kvitoval politické dění,⁵⁰ samozřejmě metafysické téma a to vše v rouše filosofických myšlenek, ač ne tak čistě a hutně jako ve své prvotině, *Světě*.

Ačkoliv byl literárně činný, stále se mu nedostávalo finančních prostředků,⁵¹ a tak mu jeho přátelé pravidelně posílali menší obnos⁵² na přilepšenou, přičemž největšími mecenáši

spisovatelstvím. Nyní poprvé nezdá se mně tak nemožno spojit v jednom spisovatelství upřímné, poctivé se spisovatelstvím – živností.“

Duchovní přátelství, s. 70.

⁴⁷ S Franzem Böhlerem se Klíma seznámil roku 1915 v hotelové restauraci, kde spisovatel žil. Právě Böhler mu zařídil předchozí práci hlídače v továrně Emil Riedel a spol. na pružinkové ocelové zboží.

Mea, s. 769.

⁴⁸ Kritik a teoretik Josef Kodíček působil v Přehledu a byl v letech 1919-1927 redaktorem deníku Tribuna, kam Klíma přispíval.

Mea, s. 769.

⁴⁹ Celý náklad Traktátů a Diktátů uhradil Chalupný. Klíma ho pak vděčností v recenzi na druhý soubor vynáší do nebes: „*Chalupný je zjev úžasný; [...] K uhodnutí, co se podstatně tají za jeho záhadnými, zasněně badavými, jen myšlenky vidícíma očima. [...] Nemenší než inteligence jest jeho intelektuální statečnost a mužnost; a intelektuální i praktická aktivita; a přísná probita celé jeho duše; obdivuju více ještě než jeho inteligenci charakter jeho.*“

Mea, 754.

⁵⁰ Nejostřeji pravděpodobně v silně protirakouské stati *Sokol*, vyšlé už roku 1911 v Zahradě Epikurově pod pseudonymem Vladislav Sever. A také později v Tvorbě roku 1925 *In margine konference v Locarnu* (knižně pod názvem *Smiřovačky mezi velmocemi*), kde se vyjadřoval k poválečnému uspořádání světa.

⁵¹ Bohužel nebyl v oficiálních kruzích příliš oblíbený, protože nereprezentoval ani svojí vizází, ani svojí tvorbou. Chodil zpustle oblečen, neoholen, rád se oddával alkoholovým seancím (ač podle Kodíčkovy nekrologu do třiceti let nepil), jeho filosofické práce byly aforistické, útržkovité, próza nekonvenční a „krvavá“. To vše kontrastovalo s ideálem krásy nově se rodícího státu. Což mu vyčítal například filosof profesor František Krejčí. CHALUPNÝ, Emanuel. Dvě jubilea české filosofie. In BODLÁK, Karel – VÁPENÍK, Rudolf. Ladislav Klíma: filosof – básník. Praha, 1948, s. 87.

⁵² Podle Chalupného: „*dvanáct přátel jeho se dohodlo, že stálými měsíčními příspěvky zajistí mu měsíční důchod 600 K.*“

CHALUPNÝ, Emanuel. Dvě jubilea české filosofie. In BODLÁK, Karel – VÁPENÍK, Rudolf. Ladislav Klíma: filosof – básník. Praha, 1948, s. 90.

byli Emanuel Chalupný,⁵³ Antonín Pavel a Maxmilián Bitterman,⁵⁴ a Alois Fiedler.⁵⁵ Též dostal několik státních příspěvků od Ministerstva školství a národní osvěty.⁵⁶ S dramatikem Arnoštem Dvořákem Klíma spolupracoval na kontroverzní satirické hře *Matěj Poctivý*,⁵⁷ knižně vydané a hrané roku 1922 ve Stavovském divadle, její přepracovaná verze *Matějovo vidění* byla uvedena rok poté v Národním divadle.⁵⁸

V dubnu roku 1922 se spisovatel seznámil se studentem práv Josefem Zlámalem, ten „*Ho vyhledal v Jeho vysočanském Tusculu, přímo ve svatyni Jeho pokoje č. 17.*“⁵⁹ Od té chvíle byl student jeho obdivovatelem, „*samozvaný spojenec a dotěrný pomahač,*“⁶⁰ nosil mu chléb, cibuli a salám. Jejich vzájemná náklonnost přerostla v tu míru, že mu Klíma závěť z 2. dubna 1924 odkázal veškerý jeho rukopisný materiál. Roku 1924 Klíma napsal autobiografii *Vlastní životopis* „*aby pro případ, že by se po jeho smrti o něm mluvilo, byl zde autentický doklad o jeho životě.*“⁶¹ V březnu 1927 Ladislav Klíma napsal novou závěť ve prospěch Kamily Lososové. „*Jeho přítelkyně Jemu nerozlučně od roku 1925 a jako žena exaltovaně – tj. téměř výhradně Jeho osobě téměř bez ohledu na Jeho jí cizí a téměř nesrozumitelně vysoko se vznášející filosofii – oddaná.*“⁶² Ladislav Klíma měl již od mládí⁶³ k ženám⁶⁴ velice

⁵³ Byl i „jedním z organizátorů kroužku přátel, kteří pravidelně přispívali určitými finančními částkami Klímovi na obživu.“

ZUMR, Josef. Emanuel Chalupný – objevitel a mecenáš Ladislava Klímy. In *Věčnost není děravá kapsa*, s. 5.

⁵⁴ Architekt Bitterman se s Klímou seznámil „prostřednictvím Antonína Pavla, s nímž pro něj zahájil roku 1925 podpůrnou akci, která spočívala v měsíčních příspěvcích po padesáti korunách. Sám [Bitterman] zaplatil víckrát Klímovy dluhy v hotelu a uhradil větší část nákladů s jeho léčením v letech 1927-1928.“

Mea, s. 758.

⁵⁵ Obchodník Alois Fiedler, bratranec Antonína Kříže, „se s Klímou seznámil v dubnu 1916 a otevřel mu svou peněženku i knihovnu, přičemž ho zásoboval též chlebem a tabákem až do konce války.“

Mea, 759.

⁵⁶ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/440-446.

⁵⁷ Hra u diváků propadla a autoři se kvůli jejímu obsahu dostali až před soud s Národním divadlem pro nedodržení smlouvy. Klímovým obhájcem byl v této věci Chalupný. Stejně jako zařizoval i ostatní Klímovy právní záležitosti, jako vypořádání dědictví po otci.

ZUMR, Josef. Emanuel Chalupný – objevitel a mecenáš Ladislava Klímy. In *Věčnost není děravá kapsa*, s. 5.

⁵⁸ Zajímavostí je, že poslední dokončenou Klímovu hra *Drama o Diovi*, jejíž rukopis poslala Kamila Lososová ředitelství Národního divadla v Praze, se do repertoáru také nehodila.

LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/447.

⁵⁹ Z dopisu Josefa Zlámala adresovanému Franzi Böhlerovi z 26. července 1928.

Mea, s. 760.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Z deníku Miroslava Srba.

Mea, s. 751.

⁶² Mea, s. 760.

⁶³ Jiří Hoetzel vzpomíná: „Od samého počátku našeho přátelství byla mi nápadná ostýchavost Klímova, zvláště vůči ženám. Jenom po velikých domluvách dal si říci a šel jako kvintán do taneční hodiny, kde propadli jsme oba na celé čáře. Ladislav byl příkladným společenským nešikou, ještě prý větším než já.“

HOETZEL, Jiří. Za Ladislavem Klímou. Hrst vzpomínek. In *Tribuna* 10, 1928, č. 99, s. 4.

⁶⁴ O tomto tématu pojednává práce kolegyně Bohumily Pekové *Klímovy božské demony*, která na základě korespondence Štěpánky Žertové, Marie Kösslové, Marie Böhlerové a Kamily Losové s Ladislavem Klímou, hledá podobnost s fiktivními ženskými postavami ve spisovatelově díle.

specifický vztah,⁶⁵ přesto pokud to tak můžeme nazvat, byla Kamila Lososová jeho družkou, na kterou čekal celý život, ačkoliv ji za ní nepovažoval.⁶⁶ Během roku 1926 dokončil Klíma dvě větší beletristická díla *Utrpení knížete Sternenhocha* a *Slavná Nemesis*, a připravoval druhé vydání *Světa jako vědomí a nic*.

O posledních měsících spisovatelova života se můžeme dozvědět z dopisu Josefa Kodíčka: „*Pán náš, pán Ladislav Klíma onemocněl na souchotiny 18. června 1927, [...] pobyl krátkých pár dnů v soukromém ošetřování u Svě přítelkyně, kolem 1. července několik dnů v pražské všeobecné nemocnici na Karlově náměstí, pak zas u Svě přítelkyně až do 14. července 1927. Od 14. VII. do 11. X. 1927 [...] se zdržel v sanatořích pro tuberkulosní v Pleši u Dobříše. [...] Byl tam dovezen automobilem, už ve značném nebezpečí života, horečném stavu (přes 38 °C teplota). Avšak – ku podivu! – zotavil se tam a proto, napůl uzdraven, odtamtud utekl už po třech měsících, ovšemže proti vůli všech. Od 11. X. do 14. XII. 1927 vegetoval ve Vysočanech, kde se Jeho zdravotní stav nenapravitelně zhoršil.*“⁶⁷

„*Do 4. ledna 1928 ležel nemocen v bytě Svě přítelkyně, a od 4. I.–19.VI. 1928 ve všeobecné státní veřejné nemocnici v Praze-Královských Vinohradech (u Strašnic, blízko olšanského centrálního hřbitova), pavillon F, I. patro, pokoj č. 53, sám na pokoji, kde, neúnavně tvoře skoro až do posledního dne, ke každému tak snášenlivý – ještě více než jindy – a nevyslovitelně, nenapodobitelně laskavý, vlídností se skoro rozplývající, a přitom, třeba s křečovitým heroismem, jako vždy duševně vysoko a pevně vzpřímený, bez plic sladce usnul..... Jeho přítelkyně u Něho věrně strávila celou těžkou noc Odchodu, až do Jeho ‚posledního dechu‘. ‚To je dobrý‘ [...], tak zněla Jeho ‚poslední slova‘, která vyslovil ještě zřetelně před počátkem ‚agonie‘, tak asi po 11. hodině v noci....*“⁶⁸

⁶⁵ Ve *Vlastním životopisu* k tomuto tématu: „Vyjma několik návštěv v bordellech a setkání v nocích na mezích, ‚nic vážného‘: ne že by se mně to nelíbilo, ale neměl jsem k tomu čas, – stejně jako k ‚povolání‘. Jinak jsem důsledně kde kterou ženu na setkání poplácával [...]. Dělal jsem to ani ne tak proto, že mně to bylo příjemné, ale proto, že jsem to považoval za příkaz slušnosti a zdvořilosti.“
Vlastní životopis. In *Mea*, s. 19.

⁶⁶ Z dopisu adresovanému Kamile Lososové od neznámého odesílatele (2. 11. 1925). „*Vaše přátelé mají za svou povinnost sdělit Vám, že byl viděn minulý pátek 30. října mezi 8-9 hod. večer Váš přítel filosof v osvětleném bytě u známé herečky. Bylo pozorováno z protějšího parku, jak se k oné dámě způsobem velice intimním choval. Když pak po 9. hod. s ní vycházel (se psem) byl se vši určitostí poznán.*“
LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/598.

⁶⁷ Z dopisu Josefa Kodíčka odeslanému Franzi Böhlerovi z 26. července 1928
Hominibus, s. 894.

⁶⁸ Z dopisu Josefa Kodíčka odeslanému Franzi Böhlerovi z 26. července 1928
Hominibus, s. 895.

Ladislav Klíma zesnul 19. dubna 1928 v Pražské nemocnici. „*Jeho biografii lze shrnout: Dovedl, od svého 17. do [49]. roku, i dokud měl peníze i když neměl nic, žít bez občanského povolání, svobodný, eremitsky jen sám sobě. – [...] zůstává stále nejnesvislejším, quasi poustevnický žijícím člověkem.*“⁶⁹

⁶⁹ Moje filosofická konfese a dodatky k ní. In *Svět*, s. 411.

2. Život po životě

V předchozí kapitole jsme se zaměřili na Klímův pozemský život a nyní se ponoříme do jeho „života po životě“. Pokusíme se vysvětlit jakým dobovým konstruktem z dnešního pohledu je charakterizován a připojíme i dokládající, či vyvracející závěry a poznatky některých badatelů. Dále podnikneme krátký exkurz do období, kdy ožíval Klímův odkaz, mající zde funkci spíše doplňujícího charakteru pro dokreslení celkového obrazu. Recepční diskurs Klímovského díla ve vyčerpávající úplnosti již zpracoval kolega Vojtěch Němec.⁷⁰ Další práce na toto téma by tedy nepřinesla nové poznatky.

2.1. Expresionista – existencialista Klíma

Ladislav Klíma je literárními teoretiky a vědci ponejvíce zařazován mezi expresionisty, po bok Jaroslava Demla a Richarda Weinaera.⁷¹ „*S expresionismem spojuje Klímovy prózy soustředění na neracionální vrstvy vědomí a na patologické duševní stavy, stejně jako základní poloha grotesky, vystupňované zde často v drastický černý humor.*“⁷² Ale stejně tak bychom ho mohli považovat za představitele dekadence, kterou u nás reprezentoval hlavně Jiří Karásek ze Lvovic. V díle mají mnoho společného – znaky patologické psychiky, erotické náměty ovlivněné sadismem i hrůzostrašnou tenzí.⁷³ „*Jádrem Klímových próz je filozofická meditace, většinou nezastřená demonstrace filozofické teze, zprostředkovaná básnickou vizí; fantastická fabulace, jež tuto prózu spojuje s dobovým novoromantickým a dekadentním*

⁷⁰ Jeho práce analyzuje jednotlivá období na základě nekrologů, kritických statí, recenzí a esejí a jiných pramenů a závěry syntetizuje v literárněhistorickém kontextu.

NĚMEC, Vojtěch. *Proměny recepce prozaického díla Ladislava Klímy od 30. let 20. století do roku 2012 – diskurs reflexí a jeho smysl z hlediska literární historie*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem, 2015. Diplomová práce.

⁷¹ Jsme si vědomi faktu, že určená příslušnost k existencionálnímu proudu a mezi ostatní spisovatele je silně fluidní, nicméně autoři příruček *Panorama české literatury*, *Česká literatura od počátku k dnešku* i velké *Dějiny české literatury*, tam Klímu řadí. Ovšem každý dukát má dvě strany. Expresionismu se projevil především v Německu, u nás pak v brněnské Literární skupině (Lev Blatný, František Götze, Zdeněk Kalista atd.), též v některých dílech Jaroslava Durycha a Josefa Čapka. Prostřednictvím překladů Bohuslava Reynka prací Rakušana Georga Trakla působila expresionistická poetika i na halasovskou generaci. *Panorama*, s. 220.

⁷² MUKAŘOVSKÝ, Jan et al. *Dějiny české literatury IV*. Praha, 2000, s. 231.

⁷³ Tamtéž, s. 392.

proudem i se straší romantickou tradicí ‚černého románu‘⁷⁴, tu tvoří jen vnější rámeček.⁷⁵ Klíma „ve své beletrii vyzkoušel řadu tvárných postupů a experimentů, jimiž předjal některé směry moderní literatury 20. století (dadaismus, surrealismus, existencialismus, absurdní umění),“⁷⁶ je tedy velice obtížné ho zařadit.

Umělecký směr – expresionismus působil v literatuře jako protipól naturalismu, deskriptivnímu realismu a impresionismu, zrodil se v Německu a chtěl „vyjádřit duchovní podstatu člověka, dramatické napětí jeho nitra, zesiloval expresivnost výrazu.“⁷⁷ Když se v Praze roku 1905 uskutečnila výstava obrazů norského malíře Edvarda Muncha, byli čeští umělci oslněni. Munchův *Výkřik* se stal symbolem, zobrazením obav o duševní stav člověka, pocitů řinoucích se z autorova nitra.

Ale Ludvík Kundera a jiní zpochybňovali definici expresionismu jako umělecké směru, považovali ho více za „*hnutí vycházející z životního pocitu hluboké krize evropské racionalistické civilizace, rozkladu všech hodnot, vnitřní dezintegrace osobnosti a jejího odcizení vůči vnější skutečnosti, který posílil prožitek první světové války.*“⁷⁸ Anglický estetik John Ruskin formuloval pro toto nové umění „*estetický požadavek přirozené jednoty umění a života*“⁷⁹ a tvrdil, že „*umění má být dílem celého člověka.*“⁸⁰ A nebylo snad dalšího takového autora jako Klímy, který by žil v takové jednotě se svým dílem.

Rozvoj nových umění podpořila i jiná funkce literatury než doposud – vznikem samostatného Československa už nebylo potřeba národní buditelské tradice a otevření se světu přineslo inspiraci zahraničními literárními proudy. Rovněž svoboda hlasu, otevřená žurnalistika a publicistika, přispěla k aktualizaci žánrů, uvolňování kompozice, atd. Tyto změny pak ve třicátých letech vlivem společenské situace v Evropě ustaly a opět se dostává do popředí společenská funkce literatury a umění obecně, s jasnou pevnou konstrukcí a syžetem.⁸¹ „*Klíмова beletristika [...] působila počátkem třicátých let už anachronicky, i když ideově souzněla s některými dobovými tendencemi svým úsilím odhalit za hranicemi*

⁷⁴ Čehož si, mimo jiné, všímá i František Vsetečka ve své studii *Groteskní romaneto Ladislava Klímy: „Klíмова novela má řadu styčných bodů s dekadentní prózou a gotickým románem, který autor patrně poznal prostřednictvím německých překladů.“*

VŠETEČKA, František. *Podoby prózy*. Olomouc, 1997, s. 185.

⁷⁵ Dějiny české literatury IV., s. 231.

⁷⁶ ŠTASTNÝ, Radko. *Čeští spisovatelé deseti století*. Praha, 1974, s. 183.

⁷⁷ Dějiny české literatury IV., s. 18.

⁷⁸ Panorama české literatury, s. 220.

⁷⁹ Dějiny české literatury IV., s. 18.

⁸⁰ Dějiny české literatury IV., s. 18.

⁸¹ Panorama české literatury, s. 259.

racionálně vnímajícího lidského vědomí další, „svobodnější“ psychické vrstvy, především oblast snu sněného i bdělého (Klímovi se tu snová oblast nejvíc prostupovala s oblastí postmortální).“⁸²

Existencialismus, jakožto „*úvaha o vědomém bytí ve světě předpokládá vždy existenci nějakého těla. Vědomí vlastního těla ve světě, vědomí já, které existuje,*“⁸³ a uvědomění si i opaku – neexistence; pojímá člověka jako osamocенého a odcizeného jedince. Jindřich Chalupický Klímu vidí jako expresionistu, i když „*jeho pojetí je spíš metaforické a podtrhuje tvorbu jako autentický výraz autorské osobnosti v její existenciální situovanosti.*“⁸⁴ Šalda si byl vědom existence expresionismu u brněnské Literární skupiny, uznával především Lva Blatného, ale Klímu ani Demla s tímto proudem nespojuje.⁸⁵

Vladimír Papoušek dešifruje existenciální znaky Klímova díla ve své knize *Existencialisté*, jenž tak pojmenoval z piety ke Chalupeckému *Expresionistům*, a dodává: „*Zároveň tím chci naznačit souvislost oné nejasnosti termínů expresionismus a existencialismus, přičemž v každé chvíli tuším, jak těsný vztah existuje mezi vizemi úzkosti z počátku dvacátého století a stejnými pocity z jeho poloviny či téměř konce.*“⁸⁶ Na rozboru povídky *Slavná Nemesis* demonstruje některé existenciální prvky – „*nemožnost uniknout vlastní existenci*“⁸⁷ je hybnou silou celého příběhu, Sider se snaží dosáhnout Oreu, ale ta mu vždy uniká, zatímco ona pronásleduje jeho; „*hrdina [je] neustále sužován sám sebou, nemožností překonat úzkost, pocit viny*“⁸⁸ uvědomuje si svoji bezvýchodnou všednost; a především téma osvobození se od sebe sama, člověka – Boha, což je základní úvaha v existenciální imaginaci.⁸⁹ Těsnota obou směrů dokládá i popis nejistoty a pochybnosti „*pomocí motivů blouznivých, horečnatých stavů hrdinů*“⁹⁰ prostřednictvím nichž je zobrazena utopická i antiutopická fantastika typická pro dvacátá léta dvacátého století.⁹¹

Ve sborníku z budějovické konference *Hledání expresionistický poetik* Jarmila Alexová identifikuje Pijoanovu definici expresionismu s Klímovým textem *Utrpení Knížete Sternenhocha*, „*jenž opravdu upoutá zvýrazněním vztahu mezi námětem, záměrem tvůrce a*

⁸² Dějiny české literatury IV, s. 391-392.

⁸³ Existencialisté, s. 11-12.

⁸⁴ *Panorama české literatury*, s. 536.

⁸⁵ Existencialisté, s. 160.

⁸⁶ Existencialisté, s. 8.

⁸⁷ Existencialisté, s. 146.

⁸⁸ Existencialisté, s. 147.

⁸⁹ Existencialisté, s. 146-150.

⁹⁰ Existencialisté, s. 172.

⁹¹ Existencialisté, s. 172-173.

formálním zpracováním.“⁹² Hrůzně zruďnou podobu lásky, mezi tupým a omezeným německým šlechticem a psychicky labilní daémonou, ukončí smrt. – Vrahova obcesivní sebelítost ho dožene až k sexuálnímu ataku na kostře cizoložnice. – Klímova hra na pravdu a halucinace zachycuje „obraz člověka zmítaného výčitkami svědomí, touhou uniknout odplatě za zločin a pronásledovaného obrazy připomínajícími jeho činy.“⁹³ V témž sborníku se Viktor Šťástka zabývá expresionizujícími fikčními světy – odcizenými, vzdalujícími se od lidí; dále sny, vidinami a halucinacemi v těchto světech jako jediná pravdivá místa. Ve *Slavné Nemesis* je sen „viděním vyšší skutečnosti“⁹⁴ a skutečnost šalebným světem. Richard Změlík zas upozorňuje na analogii krajinného toposu se subjektem, kdy „krajina odpovídá bouři v nitru postav“⁹⁵ a je motivačním impulsem determinace postav, je autonomní entitou ovlivňující jednání subjektů příběhu.⁹⁶ A dává Klímovy přízvisko – subverzivní romantik, protože jeho krajina rozvrací a přetváří bytosti.⁹⁷

2.2. Klímův odkaz

Za svého života nepatřil Ladislav Klíma k oficiálnímu proudu filosofického pozitivismu, naopak svým radikálním subjektivním idealismem stál mimo něj. V jeho filosofických textech mu byla vyčítána aforičnost a útržkovitost, i z tohoto důvodu odmítl redaktor František Krejčí uveřejnit Chalupného recenzi na Klímův filozofický koncentrát *Svět jako vědomí a nic* v České mysli. Naopak Otakar Březina v něm viděl „nejodvážnější výtvar myšlenkový“⁹⁸ v jinak tragické situaci, v níž se podle něho nacházela české filozofie.

Nebýt spisovatelových existenčních problémů, nebyla by tiskem uveřejněna již žádná z jeho prací, jen snad těch, kde by se choval za anonymitu pseudonymů. Z časopisecký statí byly ve dvacátých letech sestaveny dva filosofické soubory.⁹⁹ Podle Klímy: „*Obě knihy*

⁹² ALEXOVÁ, Jarmila. K obsahově-tematické struktuře Klímovy studie šílenství. In *Hledání expresionistických poetik*. České Budějovice, 2006, s. 229.

⁹³ Tamtéž, s. 234.

⁹⁴ ŠTÁSTKA, Viktor. Literární expresionismus jako odpověď možných světů. In *Hledání expresionistických poetik*. České Budějovice, 2006, s. 334.

⁹⁵ ZMĚLÍK, Richard. Podoba a význam krajinného toposu v Klímově *Slavné Nemesis*. Subverzivní romantik Ladislav Klíma. In *Věčnost není děravá kapsa*, s. 55.

⁹⁶ Tamtéž, s. 57.

⁹⁷ Tamtéž, s. 56.

⁹⁸ ZUMR, Josef. Emanuel Chalupný, In *Věčnost není děravá kapsa*, s. 3.

⁹⁹ Jak již víme jednalo se o knihy *Traktáty a Diktáty* s podtitulem *Filosofické úvahy* (1922) a *Vteřina a Věčnost* s podtitulem *Filosofické intermezzo* (1927). Psáno s velkými písmeny podle Klímova přání.

povstaly z valné části tlakem zevních okolností. Leckdy bylo třeba přizpůsobit se jim; ale značněji jen zřídka kdy; značně nikdy. Mnohou myšlenku jsem ztlumil; leckterou a důležitou zamlčel; nezfalšoval žádnou. Vskutku falešných tónů tu není; často však ševlí to a šeptá, kde řvát by to mělo a hřmít.“¹⁰⁰

Z krásné beletrie Klíma nechtěl vydat nic, ač takových textů napsal mnoho. „*Jeho rané prózy byly především výrazem jeho spontánní radosti z fabulace; proto se inspirují pokleslým romantismem lidového románu a jeho přebujelou fantastikou, nečekanými dějovými zvraty a hrubými efekty; svět nezávazný, zábavný a vesele si dovolující nedovolené.*“¹⁰¹ Z delších povídek¹⁰² publikoval jen *Jak bude po smrti* na pokračování v časopise Rozvoj (19. a 26. 6. 1920). Až na sklonku života dokončil dvě romaneta, která však vyšla posmrtně,¹⁰³ tudíž za skoro nulový ohlas na svou krásnou tvorbu si v tomto případě může sám. „*Klíma neviděl v psaní beletrie své poslání. Jeho prózy vznikaly z vnitřního přetlaku, z puzení horečně pracující fantazie, ale také z rozkoše hry, z fabulační slasti, z touhy objevovat nejkrásnější polohy vědomí i podvědomí – a to všechno vztahené k myšlenkám, jež byly právě v centru jeho pozornosti a jejichž nosnost jako by si na svých příbězích ověřoval.*“¹⁰⁴

Již tradičně se Klímovy práce dělí na filozofické – *Svět jako vědomí a nic, Traktáty a Diktáty, Vteřina a Věčnost* a beletristické, je to však jen konstrukt. Klíma tak své práce nechápal, prostřednictvím krásného psaní sděloval své niterné myšlenky, neseparoval je. Dosud není jisté z jaké polohy jeho odkaz pojímat a interpretovat. Jindřich Chalupecký poznamenává, že „*Klímovo dílo prozaické a dramatické je romantického rodu, [p]rvní jeho kniha je však filosofický traktát. [...] Dlužno tedy zkoumat Klímovo dílo filosofickou analýzou, anebo způsobem obvyklým v literární vědě? V prvním případě bychom měli asi pokládat Klímovy filosofické spekulace za výklad jeho prozaického díla, v druhém případě toto prozaické dílo za názornou aplikaci jeho filosofování,*“¹⁰⁵ nakonec se přiklání k názoru, že je zapotřebí obojího přístupu – vyslovuje závěr, že Klímovy prózy vycházejí z jeho filosofických názorů, ale nesloužily k jejich deklaraci.¹⁰⁶ O dvojí diverzifikaci vypovídá

¹⁰⁰ KLÍMA, Ladislav. *Vteřina a Věčnost: Filosofické intermezzo*. Praha, 1927, s. 7.

¹⁰¹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*. Praha, 2013, s. 189.

¹⁰² Publikoval též kratší povídky *Podivná příhoda* v *Tribuně* pod pseudonymem Strýček Karel (14. 12. 1919), *Historie* též v *Tribuně* (1919) a *K Denici mluví dryáda* ve *Zlaté Praze* (nedatováno).

¹⁰³ *Utrpení knížete Sternenhocha* (vyd. 1928) a *Slavná Nemesis* (vyd. 1932).

¹⁰⁴ ZUMR, Josef. *Filosof hrdé lidskosti*. In KLÍMA, Ladislava. *Vteřiny věčnosti*. Praha, 1967, s. 30-31.

¹⁰⁵ *Expresionisté*, s. 156.

¹⁰⁶ *Expresionisté*, s. 189.

i tvrzení: „Kdyby se nemluvalo jenom o ‚prokletých básnících‘, ale i o ‚prokletých filosofech‘ byl by Ladislav Klíma, [...] u nás jedním z nejpřednějších mezi nimi.“¹⁰⁷

Přípravný výbor Společnosti Ladislava Klímy, jménem Jaroslava Kabeše¹⁰⁸ a Emanuela Chalupného, rozeslal 7. prosince 1937 oběžník, v němž vyzval všechny majitele Klímových rukopisů, aby materiál opsali a poskytli pro případná vydání. Nejprve se uvažovalo o vydání korespondence a poté jeho deníků.¹⁰⁹ Téhož roku Kabeš přesvědčil dědičku rukopisů Losovou k předání textů a vzdání se nároků na honorář za případné edice. Z činnosti Jaroslava Kabeše vzniklo celkem pět Klímových knih,¹¹⁰ vydaných u Jana Pohořelého (1939-1948). Pár¹¹¹ bibliofilů s ilustracemi Jana Konůpka vyšlo u tiskařů Jaroslava Picky a Jaroslava Duchana (1930-1953). Editoři Klímových sebraných spisů – *Díla Ladislava Klímy* – Karel Bodlák a Rudolf Vápeník vydali ke dvacátému výročí Klímovy v roce 1948 smrti tisk *Ladislav Klíma – básník: 1878-1928-1948*, pro které napsal úvodní báseň F. X. Šalda. Ze spisů stihly vyjít pouze reedice aventinských vydání souborů *Traktáty a Diktáty* a *Vteřina a Věčnost*. O osudu třetího svazku *Díla KL* píše 15. února 1949 Kamila Lososová Emanuelu Chalupnému: „Byla bych měla velkou radost, kdybych se dočkala aspoň jedné dosud netištěné věci. Bohužel nyní je na delší dobu konec! Doufám, že je Vám známo, že díla L. K. se nesmí vydávat. Ani kniha *Svět jako vědomí a nic nevyjde, ač byla již vysázena. Filosofie L. Klímy se nehodí nynějším pánům*.“¹¹² Ač byl Klíma oficiálně tabuizován, nezabránilo to jeho oblíbě mezi spisovateli. Bohumil Hrabal psal v padesátých letech prózy absolutně nedodržující oficiální estetické normy pro přátele z undergroundu (Koláře, Bondyho, Weila atd.), které „[n]avazovaly na absurdní grotesknost textů Ladislava Klímy a Haškovu hospodskou historku.“¹¹³ Undergroundová trapná poezie (1950) Ivo Vodsedálka byla „založena na estetice banálního, trapného, a jejich následné poetizaci s patrnými vlivy dadaismu, surrealismu a díla Ladislava Klímy.“¹¹⁴ Jeho odkaz byl aktualizován i v šedesátých letech, kdy „[h]lavní proud literatury

¹⁰⁷ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91/869-874.

¹⁰⁸ Politik a ekonom Jaroslav Kabeš byl posluchač přednášek Chalupného. Velkou měrou se zasloužil o vydání Klímových textů. Jím připravené edice respektují Klímovy pravopisné a jiné zvláštnosti. U Pohořelého vyšla i jeho kniha – pocta Klímovi – *Ladislava Klímy filosofie češství* (1945).

¹⁰⁹ ABRAMS, Erika. Vydavatelské poznámky. In *Mea*, 741.

¹¹⁰ *Filosofické listy Ladislava Klímy* (1939), *Duchovní přátelství* (1940), *Boj o Vše* (1942).

¹¹¹ *Těkavý mlhavý sen* (1930), *Vlastní životopis Ladislava Klímy* (1938), *Edgar a Eura* (1938), *List o illusionismu a Ivanu Karamazovu* (1940), *Juvenilie* (1941), *Záznamy extatikovy* (1943), *Čtyři listy filosofa Ladislava Klímy* (1948), *Mezi skutečností a snem* (1953).

¹¹² Vydavatelské poznámky In *Mea*, s. 745.

¹¹³ *Panorama české literatury*, s. 391.

¹¹⁴ *Panorama české literatury*, s. 361.

a myšlení o ní [...] většinou světonázorově vycházel z kritického pojetí marxismu a nacházel četné inspirace v existencialismu.“¹¹⁵

Dlouhou mezeru ve vydávání přerušil až edice v Odeonu – výbor z Klímových textů *Vteřiny věčnosti* (1967) jako výsledek celkového společenského uvolnění. Klímovu filozofii si v šedesátých letech oblíbila redakce časopisu *Tvář*, kde se spolu s Demlem a Hančem stali vydávanými spisovateli časopisu. Následkem neblahých událostí se Klíma opět ocitá na seznamu zakázaných autorů. Vydání knihy *Cholupický den* v jihočeském nakladatelství Růže bylo státním dohledem v roce 1970 zakázáno.¹¹⁶ Poté režim tvrdě dohlížel na produkci v nakladatelstvích a Klíma přešel do samizdatové ilegality. V xeroxu vycházela především jeho korespondence v edici *Expedice* od Jiřího Němce (1977), David Souček připravil pro *Revolver Revue* edici Klímova *Českého románu*. V undergroundu byl Klíma vůbec velice populární, Magor Jirous dokonce vyhlásil rok 1978 *Rokem Ladislava Klímy* – skupina *Plastic People of the Universe* dokonce v rámci oslav zhudebnila tři Klímovy texty, mezi nimi i instrumentálně *Slavnou Nemesis*.¹¹⁷ Martin Machovec vymezuje ohlasy díla Ladislava Klímy v tvorbě undergroundových autorů¹¹⁸ do několika okruhů – na samizdatová vydání jeho textů a práce zaměřené tematicky na spisovatelův život; na „bezprostřední využití Klímových textů při vlastních uměleckých aktivitách“¹¹⁹; na inspiraci ve vlastních textech těchto autorů; a na určité napodobování osobní integrity Klímovy, v tom případě, že „věrohodnost, původnost, autentičnost jeho díla myšlenkového a tvaroslovného je dána mj. sveřepým úsilím o tzv. praxi, tj. o vtělení všech důsledků vnitřního myšlenkového zápasu do vlastního života nejen duchovního, ale i materiálního.“¹²⁰ V Klímově poetice nacházejí podměty pro vlastní tvorbu i Jiří Kolář (*Prométheova játra*), Petr Palcák (*Medorek*), či Jáchym Topol (*Sestra*).¹²¹ Michal Ajvaz „se nechává inspirovat nejen taoismem

¹¹⁵ JANOUŠEK, Pavel et al. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha, 2008, s. 147.

¹¹⁶ PRŠÍNOVÁ, Tamara. *Nakladatelství Růže 1958-1991*. Rudolfov, 1998.

¹¹⁷ MACHOVEC, Martin. Ohlasy literárního a filozofického díla Ladislava Klímy v životě a tvorbě český undergroundových autorů. In *Věčnost není dřevá kapsa*, s. 9-10.

¹¹⁸ Přičemž pojem underground chápe jako „literární a umělecké projevy, případně samizdatové vydavatelské aktivity, jejichž původci byli v sedmdesátých a osmdesátých letech představitelé společenství shromážděného se po r. 1968 kolem rockové skupiny *Plastic People of the Universe*, jejího uměleckého inspirátora Ivana Martina Jirouse a dále též spřízněné komunity [...] kolem samizdatových časopisů *Vokno* a *Revolver Revue*.“

MACHOVEC, Martin. Ohlasy. In *Věčnost*, s. 8.

¹¹⁹ MACHOVEC, Martin. Ohlasy. In *Věčnost*, s. 9.

¹²⁰ Tamtéž

¹²¹ O konkrétních motivech pojednává práce kolegyně Kosové KOSOVÁ, Michaela. *Odkaz literárního díla Ladislava Klímy v životě a tvorbě českých autorů*. Univerzita Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce.

*a existencialismem, ale též příkladem Ladislava Klímy, Franze Kafky a Bohumila Hrabala. Píše v duchu magického realismu, nespoutané surrealistické imaginace, jsou mu však blízké i prvky dobrodružné, fantaskní či mystifikační.*¹²²

V devadesátých letech byl trh doslova zavalen reprinty starších Klímových vydání, ale objevují se i dosud nepublikované texty, především třináct titulů¹²³ ze spolupráce nakladatelství Lege artis a Pražská imaginace pod editorským dohledem Miroslava Kromiše (1990-1997). Ačkoliv Kromiš při editorské přípravě titulů nepostupoval podle pravidel a vycházel z nespolehlivých opisů, které sám ještě upravoval, poskytl čtenářům doposud neznámou velkou část Klímovy beletristické práce a doprovodné texty.

David Souček se podílel na vydání nového souboru *Victoria Aeterna* (1991) v Arkýři, jehož úkolem bylo znovu přiblížit českým čtenářům osobnost Ladislava Klímy, kromě jiného byl otištěn i soubor dosud neznámých šesti osobních fotografií spisovatele. Další reedice vycházely například v nakladatelstvích Volvox Globator, Nakladatelství G, České Expedici, Herrmann a synové, Votobia, Maťa.

Zahájení vydávání kritických *Sebraných spisů Ladislava Klímy* v režii francouzské editorky a spisovatelky Eriky Abrams¹²⁴ přineslo tolik žádanou systematickosti edice pozůstalosti. Za nakladatelství Torst snažení editorky shrnuje Jan Šulc: „*Za vkladem Eriky Abrams do vydání Klímova díla jsou desítky tisíc hodin luštění písmenek na papírech a papírcích, které tvoří Klímovu pozůstalost. [...] důkladně promyslela skladbu spisů. Ukázala, že Klímovo dílo má svou ústřední část deníkovou [...], dále dopisovou, publicistickou a beletristickou. Přínos [...] je i v dokonalém edičním komentáři ke svazkům Klímova díla. Ten zachycuje nejen původ jednotlivých textů, ale současně též komentuje každý věcný detail z Klímova myšlenkového*

¹²² Panorama české literatury, s. 433.

¹²³ Jmenovitě: *Sus triumfans, Melia, Husité a jiné prózy, Selen a jiné fragmenty z pozůstalosti, Klímiana, Velký román I. – Soud Boží, Velký román II. – Bílá svině, Velký román III. – Ženy Cesareovy, Český román, O Solovjevově etice, Kladivo slov, Zet.*

¹²⁴ S Klímovými texty se Abrams (1952, Francie) začala seznamovat od roku 1975, když začala navštěvovat Československo, prostřednictvím Patočkových textů. Její práci ocenila i česká literární obec, když jí byla udělena Magnesia Litera v kategorii za přínos české literatuře.

CHUCHMA, Josef, ed. a kol. *Torst: dvacet let nakladatelství*. Praha, 2011, s. 325.

Erika Abrams: „mezi řečí a mlčením, mezi řečí a myšlením nebo prostě jen mezi řečí“. *Forum: časopis Univerzity Karlovy* [online]. 21. 5. 2007.

světa. Téměř třetinu svazku tvoří komentář, bez něhož Klímovo dílo nelze v celku vůbec promyslet. Přínos Eriky Abrams je tedy textologický, ediční i odborně-autorský”.¹²⁵

Zatím byly vydány čtyři, z šesti avizovaných svazků – *Velký roman* (beletrie, sv. IV., 1996), *Mea* (deníky, sv. I., 2005), *Hominibus* (korespondence, svazek II., 2006), *Svět atd.* (filosofické aforismy, sv. III. – 2017); a ohlášeny jsou *Romanetta a novelly* (sv. V.)¹²⁶ a *Dramata* (sv. VI.). Důvodem selhání původního edičního plánu z devadesátých let¹²⁷ je problém s financováním spisů v Klímově domovině,¹²⁸ zatímco ve Francii na vydání přispívá tamější ministerstvo kultury.¹²⁹ Abrams udělala pro Ladislava Klímu mnohem víc, než kdokoli z jeho krajanů, spisy připravuje paralelně s francouzskými vydáními,¹³⁰ které vždy předcházejí těm českým. Její pietní zachování podoby textů, torz a fragmentů, v diplomatickém typu edice je obdivuhodné a unikátní.

¹²⁵ CHUCHMA, Josef, ed. a kol. *Torst: dvacet let nakladatelství*. Praha, 2011, s. 90.

¹²⁶ V tomto svazku by měly být vydány: *Český román, Skutečná událost, sběhnuvší se v Postmortalii, Putování slepého hada za pravdou, Utrpení knížete Sternenhocha, Slavná Nemesis*, časopisecky vydané povídky, beletristické zlomky z pozůstalosti, překlady a varia.

¹²⁷ Kdy mělo být vydávání spisů ukončeno šestým svazkem v roce 2000.

Ladislav Klíma v nedohlednu. *Deník referendum* [online]. 7. 6. 2010.

¹²⁸ Ve Francii byl třetí svazek spisů *Le Monde etc... Philosophica journalistica 1904-1928*, vydán již v roce 2010, zatímco u nás až na sklonku roku 2017.

¹²⁹ IWASHITA, Daniela. Obešel já sponzorů pět. Ale nic. *Hospodářské noviny* [online]. 25. 5. 2010.

¹³⁰ Předtím už do francoustiny přeložila osm jeho knih, včetně *Némésis la glorieuse* (1988)

3. Akademický fenomén Klíma

V posledních letech se Ladislav Klíma, dříve označován atributy „neznámý“, „zapomenutý“, či „neuchopitelný“, stal velice populárním na akademické půdě. Jeho nonkonformní život, filosofické a prozaické dílo, jsou námětem mnoha závěrečných prací. Tyto bakalářské a diplomové práce svým počtem ohromují, za patnáct let bylo napsáno a úspěšně obhájeno přes čtyřicet výtvorů studentských myslí na toto téma. Kolegové přistupují ke Klímovu odkazu s patřičnou pietou a ostychem, ale nebojí se i odvážnějších pojetí. V jejich bádání můžeme nalézt určitou satisfakci pro tohoto spisovatele, jenž byl po tolik let v ústraní. Je na místě konstatování, že se v novém století stal Klíma doslova fenoménem.

Hlavní oblast zájmu závěrečných prací je v podstatě trojí, buď se čistě věnují Klímově filosofii, anebo jsou v pracích konfrontována filosofická témata s konkrétními prozaickými díly v různých obměnách, či se jedná o rozličné analýzy a interpretace děl beletristických. Výsledné produkty téměř vždy obsahují i Klímovu biografii a bibliografii v rozsáhlejší, či stručnější podobě.

Novela *Slavná Nemesis* patří, spolu s romanem *Utrpení Knížete Sternenhocha*, kratší povídkou *Jak bude po smrti* a nedokončenou prózou *Velký roman*, mezi nejčastěji analyzované Klímovy beletrie, porovnávány jsou mezi sebou, častěji však izolovaně, a vždy v kontextu adekvátním vůči tématu. Pochopitelně pro naše účely, budou především reflektovány ty práce, které se ve větší míře věnují *Slavné Nemesis*. V tematické rovině převládají práce zaměřené na studium ženských postav a autobiografických prvků. Jednotlivé přístupy kolegů si nyní ve stručnosti představíme, abychom tím zároveň zjistili, jaký je dosavadní stav bádání v této oblasti.

Bakalářská práce *Postavy v beletrii Ladislava Klímy*¹³¹ Davida Osvalda se specializuje na významné prvky (filosofičnost, poetičnost, tematizace přírody) v Klímově próze, kterou zde zastupují čtyři jeho díla: *Slavná Nemesis*, *Utrpení knížete Sternenhocha*, *Putování slepého hada za pravdou* a *Lidská tragikomedie*. Dále pak na příkladech ukazuje myšlení a jednání hlavních postav, a specializuje se na elementy bdělosti a snění, na kontrast snu a skutečnosti. V neposlední řadě nalézá autobiografické prvky mezi Klímovým životem a jeho postavami.

¹³¹ OSVALD, David. *Postavy v beletrii Ladislava Klímy* [online]. Brno, 2006 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/zp0m5/>>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

Michal Foff ve své práci *Napětí v próze Ladislava Klímy*¹³² rozlišuje dva pohledy na napětí: syžetové (dějové) a pnutí uvnitř textu. Svě teze dokazuje konkrétně na prózách *Slavná Nemesis* a *Utrpení knížete Sternenhocha*, ovšem i s přihlédnutím k celému Klímovu dílu. Všímá si začátků a konců textů, jakožto nejintenzivnějších míst napětí a sleduje dva možné přístupy recipientů ke čtení textů – dobrodružný román versus filosofický traktát. Díky šesti dílčím analýzám (kompoziční výstavba, rámec literárního díla, postava, prostor, čas, jazyková rovina) dochází mimo jiné k závěru, že kontrast je hlavní podstatou obou druhů napětí.

Diplomová práce Václava Mičky *Typologie postav Slavné Nemesis Ladislava Klímy*¹³³ postupuje od širšího kontextu k jednotlivým zjištěním. Základem rozboru se stala teorie fikčních světů Lubomíra Doležela, která je protipólem mimetické teorie nápodoby, ze které vychází některé ostatní práce. Kolega Mička tuto teorii aplikuje na základní body příběhu (určení postav, prostoru a času fikčního světa) a vytváří systém mysteriózních a komických fikčních postav, které jsou determinovány, jak svými charakteristickými jmény přisouzenými podle chování, tak fikčním světem.

Autobiografické podobnosti mezi Klímovým životem a jeho beletristickou tvorbou řeší Bohumila Peková ve své práci *Klímovy božské demony*.¹³⁴ Konkrétně je práce zaměřena na konfrontaci Klímových reálných ženských přítelkyň (Štěpánky Žertové, Marie Kösslové, Marie Böhlerové a Kamily Losové), na základě zachované korespondence s nimi, se smyšlenými femininními literárními postavami v textech *Slavná Nemesis*, *Utrpení Knížete Sternenhocha* a *Velký roman*. Její bádání určitou analogii prokázala.

Kristýna Rendlová ve své bakalářské práci *Obráz ženy v próze Ladislava Klímy*¹³⁵ nachází společné rysy ženských literárních postav v prózách *Utrpení knížete Sternenhocha* a *Slavná Nemesis*. Oproti jiným pracím, zde autorka pro srovnání používá i méně známé texty Klímovy – *Arta*, *Sta a sta žen*, *V létě 1902*, *Eterna*, *Melia*, *V zasněženém údolí*. Vnitřní a vnější charakteristika ženských hrdinek je doplňována o aspekt vznešenosti podle teorie

¹³² FOFF, Michal. *Napětí v próze Ladislava Klímy* [online]. Brno, 2006 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/bg6jxt/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

¹³³ MIČKA, Václav. *Typologie postav Slavné Nemesis Ladislava Klímy* [online]. Brno, 2006 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/th5li7/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

¹³⁴ PEKOVÁ, Bohumila. *Klímovy božské demony* [online]. Hradec Králové, 2007 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: https://ris.uhk.cz/flexpaper/flexpaper/simple_document.aspx?doc=CDB2046.pdf#page=1. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

¹³⁵ RENDLOVÁ, Kristýna. *Obráz ženy v próze Ladislava Klímy* [online]. Brno, 2008 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/ygdp3r/>>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

vznešena Immanuela Kanta. Jejich krása, démoničnost a také láska je zde zobrazena v kontrastu s mužskými hrdiny. Práce podala ucelený obraz „Klímových fiktivních žen“ oscilujících mezi fyzickou a metafyzickou podobou a vysvětlila, v čem spočívá jejich vznešenost.

Zuzana Soběslavská v bakalářské práci *Motivy a motivické komplexy smrti v české literatuře 1. poloviny 20. století. Ladislav Klíma – Slavná Nemesis*¹³⁶ interpretuje motivy (postava, prostor, čas) a vyvozuje z nich závěry vedoucí ke specifickému zobrazení smrti ve zmiňované novele. S přesahem do společenského vnímání smrti, ať přirozené, či sebevraždy.

Práce *Autorská estetika Ladislava Klímy*¹³⁷ Lucie Hořavové se primárně zabývá filosofickými myšlenkami Arthura Schopenhauera, Friedricha Nietzscheho a George Berkeleyho, jakožto inspirátory Klímovy vlastní filosofie. Dále pak interpretací, komparací a nalezení hlavních filosofických motivů v prozaických dílech spisovatele (*Utrpení knížete Sternenhocha*, *Slavná Nemesis*, *Putování slepého hada za pravdou*) a dramatech (*Lidská tragikomedie*, *Dios*). Ze zjištěných faktů identifikuje společné motivy v dílech, a stanovuje estetické a filosofické hodnoty díla na základě tezí. Kapitola *Slavná Nemesis* obsahuje: popis děje, charakteristiku postav, podobnost s romanetem, vytyčení motivů (propast, halucinace versus příznaky, realita versus sen) a jejich výklad.

Bakalářská práce Tomáše Arnota *Formální analýza Slavné Nemesis*¹³⁸ rozebírá novelu z pohledu teorie ruského formalismu, literárních vědců Viktora Šklovského a Borise Tomaševského. Odhaluje formální výstavbu díla, dešifruje a pojmenovává kompoziční prostředky a básnická lexika.

Osudové ženy v beletrii Ladislava Klímy: Genderové archetypy v dílech Utrpení knížete Sternenhocha a Slavná Nemesis.¹³⁹ Tato diplomová práce Blanky Veselé ukazuje problematiku literárního kánonu, či zobrazování dvojpohlavního stereotypu. Analýzou

¹³⁶ SOBĚSLAVSKÁ, Zuzana. *Motivy a motivické komplexy smrti v české literatuře 1. poloviny 20. století. Ladislav Klíma – Slavná Nemesis* [online]. Hradec Králové, 2009 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: https://ris.uhk.cz/flexpaper/flexpaper/simple_document.aspx?doc=CDB3724.pdf#page=1 Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

¹³⁷ HOŘAVOVÁ, Lucie. *Autorská estetika Ladislava Klímy* [online]. Brno, 2010 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/9dvo7d/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

¹³⁸ ARNOT, Tomáš. *Formální analýza Slavné Nemesis* [online]. Brno, 2013 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/dgo11a/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

¹³⁹ VESELÁ, Blanka. *Osudové ženy v beletrii Ladislava Klímy: Genderové archetypy v dílech Utrpení knížete Sternenhocha a Slavná Nemesis*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katedra generových studií.

pomocí feministické kritiky, jakožto legitimního přístupu k textu, identifikuje genderové archetypy – matka, čarodějnice, bohyně spravedlnosti a pomsty, kolaborantka a další.

Práce *Typologie a sémiotika ženských postav v díle Ladislava Klímy*¹⁴⁰ Evy Adamcové se skrze sémiotické a sémiologické teorie zabývá postavením žen v Klímově soudobé společnosti, dále ženami v Klímově životě, posléze jeho fiktivními ženskými hrdinkami a nakonec jejich podobností s ženami v dobové knižní a filmové produkci. Oblast bádání zahrnuje téměř celou knižně vydanou Klímovu beletrii. Díky konfrontaci všech oblastí autorka dokázala jedinečnost Klímových postav ženského pohlaví.

Bakalářská práce *Vybrané ženské postavy v dílech Ladislava Klímy*¹⁴¹ Zuzany Valáškové opět vychází z analýzy ženských hrdinek v prózách *Slavná Nemesis* a *Utrpení knížete Sternenhocha*, tentokrát však především z Fořtova pojetí teorie literárních postav a snaží se dokázat jejich vzájemnou podobnost. Na základě vzhledu, promluv a jmen hlavních ženských postav byla jejich analogie identifikována.

V širších souvislostech autorovy tvorby jsou rovněž zajímavé práce: *Analýza povídky Jak bude po smrti v kontextu myšlení Ladislava Klímy*¹⁴² kolegy Matěje Klímy, která zmiňovanou povídku interpretuje v kontextu celého Klímova filosofického i beletristického díla, a nachází podobnosti v neklímovské beletristické literatuře.

Dále diplomová práce Heleny Friedrichové *Metafory Ladislava Klímy*,¹⁴³ primárně se zabývající analýzou metaforického jazyka, pomocí kognitivní lingvistiky, která zahrnuje i tělesnost člověka, popisuje tak metafory čichu, chuti atd. Metodologie vychází z knihy *Metafory, kterými žijeme* (autorů Lakoffa a Johnsona). K rozboru byly použity texty *Svět jako vědomí a nic* a *Utrpení knížete Sternenhocha*, kdy teoretické filosofické aspekty autorovy prvotiny jsou prakticky demonstrovány na romanetu.

¹⁴⁰ ADAMCOVÁ, Eva. *Typologie a sémiotika ženských postav v díle Ladislava Klímy* [online]. České Budějovice, 2013 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/ao9xu7/>>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta.

¹⁴¹ VALÁŠKOVÁ, Zuzana. *Vybrané ženské postavy v dílech Ladislava Klímy* [online]. Brno, 2017 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/nfwje/>>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

¹⁴² KLÍMA, Matěj. *Analýza povídky Jak bude po smrti v kontextu myšlení Ladislava Klímy* [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/e6taug/>>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

¹⁴³ FRIEDRICHOVÁ, Helena. *Metafory Ladislava Klímy* [online]. Olomouc, 2011 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/6n2s9x/>>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Ryze filosofickou otázku řeší práce Martina Lízna *Filosofická terminologie Ladislava Klímy*,¹⁴⁴ kdy náplní bylo vytvoření významového slovníku hlavních filosofických pojmů, které Klíma ve svých dílech používal.

Veškerá Klímova knižní produkce, vydaná za jeho života i posmrtně, byla technicky popsána a textologicky zhodnocena (ve smyslu podoby výchozích textů pro jednotlivé edice) v bakalářské práci *Knižní vydávání literárních děl Ladislava Klímy*.¹⁴⁵

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že heuristika textových pramenů novely *Slavná Nemesis* a jejich textologické zhodnocení dosud provedeny nebyly. Rovněž ani jazykové, potažmo stylové analýze, vycházející z komparistiky existujících variant novely, se nikdo nevěnoval. Výsledky práce budou tudíž přínosné v klímologickém bádání. K předjetí dalších zkoumání je zajímavá skutečnost, že zdrojem většiny citací ve zmiňovaných závěrečných pracích jsou reprinty prvního vydání z roku 1932, s podobou textu z roku 1967 pracuje jen minimum.

¹⁴⁴ LÍZNAR, Martin. *Filosofická terminologie Ladislava Klímy (Slovník)* [online]. Brno, 2006 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/wwfqa8/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

¹⁴⁵ BRZICA, Jiří. *Knižní vydávání literárních děl Ladislava Klímy* [online]. Hradec Králové, 2016 [cit. 2018-08-30]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/xomr9d/>>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

4. Textové prameny Slavné Nemesis

Předtím, než se zaměříme na samotné rozbory, je nutné vyhledat a charakterizovat všechny dostupné textové prameny studované povídky *Slavná Nemesis* a z množiny všech těchto existujících textů stanovit výchozí texty pro další práci. Heuristika primárních pramenů bude prováděna ve dvou základních oblastech. Budou studovány a popsány zaprvé archivní materiály nalézající se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v osobním fondu Ladislava Klímy, a zadruhé veškerá knižní vydání novely, tedy edice v souborech i samostatná vydání.

Terminologická základna je pro popis materiálu především převzata ze základní textologické příručky *Editor a text*,¹⁴⁶ podle které se textovými prameny rozumí: „A) rukopisy a průpravné nebo pracovní texty [a] B) tištěná znění“.^{147, 148} Podle Lichačova se „v textologickém bádání zaměřeném na díla moderní literatury [...] všechny rukopisy dělí na autografy (rukopisy napsané autorem) a opisy (rukopisy nenapsané autorem).“¹⁴⁹ Oproti tomu *Editor a text* označuje za autografy jediné čistopisy.¹⁵⁰ Znění tištěná reprezentují pouze prameny vydané tiskem.¹⁵¹ O jaký druh pramene se jedná, bude v této kapitole vždy uvedeno u konkrétného popisu daného materiálu.

Na tomto místě by také bylo vhodné vyjasnění některých dalších pojmů. Hlavním cílem kapitoly je vyhledání a stanovení textových reprezentací, s nimiž budou následně prováděny další úkony, čili pojem „výchozí text“ zde má pozměněný význam. V našem případě se výchozím textem stane více než jen jeden text, oproti textologickým pravidlům, kdy „je [...] výchozí text vždy jeden z historicky existujících textů,¹⁵² [...] nevytváří [se]

¹⁴⁶ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006.

¹⁴⁷ *Editor a text* s pojmy „text“ a „znění“ na mnoha místech zachází jako se synonymy. Nicméně jako název podkapitoly 3. 1. bude zvolen název vhodnější: Tištěné prameny.

¹⁴⁸ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, s. 10.

¹⁴⁹ LICHÁČOV, Dmitrij Sergejevič. *Textologie (Stručný nástin)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. s. 15.

¹⁵⁰ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, s. 10.

¹⁵¹ Registrujeme tedy rozdíl mezi tištěným rukopisem a pramenem textu díla vydaným tiskem.

¹⁵² V tradičním významu je jeden vybraný výchozí text, podroben textové kritice. Takto analyzovaný text se pak stává textem kanonickým, který je otištěn v kritickém vydání spolu s vědeckým aparátem nebo ve vydání čtenářském s vydavatelskou poznámkou.

kombinací několika textů.¹⁵³ Rovněž samotný pojem „text“ se nám v praxi významově odlehčuje, „je to v podstatě fixované sdělení jazykovými prostředky.“¹⁵⁴ Tato Daňhelkova definice vyhovuje našim potřebám více než Lichačovova: „[t]ext je jazykové vyjádření záměru jeho tvůrce“¹⁵⁵ nebo Gorského: „text je konečný jazykový tvar daný dílu autorem v tvůrčím procesu a vyjadřující takovou realizaci tvůrčího záměru, kterou umožnily podmínky při vzniku díla a spisovatelské schopnosti téhož autora.“¹⁵⁶ Ty se snaží o podchycení příznačných vlastností textu, ale jak již víme, Klímovy texty jsou specifické samy o sobě a zjednodušení pojmů ulehčí jejich evidenci a shromáždění. Nehledě na skutečnost, že se u studovaných textů o finálním uplatnění autorova tvůrčího záměru nedá hovořit, a ve většině případů jsme odkázáni jen na torza textů.

V rámci diferenciací výchozích textů budeme odlišovat pojmenování textu jako znění: „mezi [texty] jsou rozdíly jen nepatrné nebo žádné;“¹⁵⁷ verze: „znění, která se od sebe liší větším počtem úprav;“¹⁵⁸ a redakce: „mezi textovými prameny [jsou] podstatné rozdíly zahrnující tematickou, syžetovou, kompoziční nebo i jazykovou výstavbu díla.“¹⁵⁹ Tyto termíny se používají převážně pro texty ukončené a kompletní, nicméně my jejich významové pole rozšíříme i na torzovité celky.

Nejprve se zaměříme na tištěná vydání, jelikož se jedná o texty úplné a jejich popis bude méně náročný a více přehlednější, oproti fragmentárnímu autografovému materiálu a strojopisným opisům.

¹⁵³ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, s. 22.

¹⁵⁴ DAŇHELKA, Jiří. *Textologie a straší česká literatura*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013, s. 86.

¹⁵⁵ LICAČOV, Dmitrij Sergejevič. *Textologie (Stručný nástin)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 13.

¹⁵⁶ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, s. 19.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 20.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 20.

4.1. Tištěné prameny

Tištěné prameny zahrnují veškeré knižní a časopisecké otisky, vyšlé za života autora nebo posmrtná vydání. V periodicky vycházejícím médiu, v časopise či novinách, nikdy kompletní text *Slavné Nemesis*, ani žádná jeho část, nevyšla. V našem případě máme k dispozici pouze posmrtné knižní edice,¹⁶⁰ jejichž výchozí texty nebyly autorem pro tisk zpracovány, nicméně vydání „byla prokazatelně připravena na základě autorových [...] rukopisů dnes“¹⁶¹ torzovitě dochovaných. I když ve většině případů „pouze přetiskují text vydání předešlého.“¹⁶²

V dnešní době musíme do přehledu existujících pramenů zahrnout i další druh dokumentu – elektronickou knihu, tzv. e-book. Jelikož ale elektronické prameny vychází z podoby pramenů tištěných, nejsou zkoumány samostatně, a byly zahrnuty do této podkapitoly.

Novela byla pro tento formát připravena a zpřístupněna zatím dvakrát.¹⁶³ V roce 2015 ji vydalo nakladatelství e-bohém¹⁶⁴ v edici Klasická próza pod názvem *Slavná Nemesis*; 77 stránkové vydání obsahuje kromě SN i povídku *Sus triumphans*; je bez ediční poznámky a chybí tedy podstatné informace, odkud byl text převzat;¹⁶⁵ po formální stránce vydání nerespektuje členění na oddíly, pouze na kapitoly a hrubě zasahuje do Klímových interpunkčních zvláštností. Druhé elektronické vydání v roce 2017 připravila Městská knihovna v Praze,¹⁶⁶ též pod názvem *Slavná Nemesis* v edici E-knihovna; text byl opsán podle podoby, v jaké vyšla v nakladatelství Volvox Globator v roce 2002 s novou redakční úpravou

¹⁶⁰ Pojem edice zde chápeme ve významu „vydání“. Jestliže bude termín použit pro označení „knihnice“ vyloučí se to vždy z kontextu a bude uveden i název konkrétní knihovny.

¹⁶¹ FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl: Paseka, 2006, s. 19 a s. 11.

¹⁶² Tamtéž, s. 11.

¹⁶³ Ale v nekonečném světě internetu byla nalezena webová stránka E-Reading s odkazem na ještě jednu e-knihu Ladislava Klímy s názvem *Slavná Nemesis*. V popisu jsou uvedeny pouze vydavatelské informace: „vydána v nakladatelství Palmknihy Free v roce 2001 pod ISBN 999-00-000-8610-9“. Bohužel se tuto knihu nepodařilo dohledat, a tudíž ani zjistit její podobu textu. Proto není zahrnuta do přehledu.

KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis* [e-book]. [Praha]: Palmknihy Free, 2001. [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://www.ereading.cz/vseobecne-a-ostatni/slavna-nemesis-8613>.

¹⁶⁴ KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis* [e-book]. Praha: e-bohém, 2015. K zakoupení zde: <https://www.jine-knihy.cz/kniha/slavna-nemesis>.

¹⁶⁵ Nicméně komparativní zjištěno, že text byl pravděpodobně převzat z vydání z roku 1932 a podroben redakčním zásahům. Podoba textu povídky *Sus triumphans* byla pravděpodobně převzata z vydání z roku 1991 v nakladatelství Pražská imaginace a Lege artis a též podrobena redakčním zásahům.

KLÍMA, Ladislav. *Sus triumphans*. Praha: Lege artis, 1997.

¹⁶⁶ KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis* [e-book]. Praha: MKP, 2017. Dostupný z: <https://search.mlp.cz/cz/titul/slavna-nemesis/4352749/>. Přímý zdroj dokumentu:

https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/35/27/49/slavna_nemesis.pdf.

knihovny, zahrnující opravu tiskových chyb, interpunkce, zaktualizování zkratk a psaní s/z; vyšlo bez Kodičkovy předmluvy a Zelinkovy ediční poznámky, zato ale včetně dalších dvanácti povídek, které byly součástí vydání z roku 1932; opis zachovává členění na kapitoly a oddíly; e-kniha má 190 stran a je opatřena krátkou ediční poznámkou redakce MPK.

Jelikož textové podoby těchto vydání nepřinesly nové přínosné poznatky k nalezení výchozích textů, nebudeme se jimi nadále zabývat. Ačkoliv provedené redakční úpravy v edicích jsou jistě zajímavé v kontextu vývoje textu novely.

Pro přehlednost a snadnější orientaci v jednotlivých edicích, budou nejprve knižní vydání novely chronologicky seřazena a následně podrobněji charakterizována (na tomto místě je v popisu uveden pouze hlavní název knihy, nakladatelství a případné reedice): **1932** Slavná Nemesis, Sfinx; **1967** Vteřiny věčnosti, Odeon (1989, 1990); **1991** Slavná Nemesis, Volvox Globator (1993, 1998, 2002); **1991** Podivné příběhy, Česká expedice; **2002** Vteřiny věčnosti, Maťa (2010); **2002** Slavná Nemesis, Levné knihy; **2005** Slavná Nemesis, Aulos; **2009** Slavná Nemesis, Gordia.

Komparací všech textových podob jednotlivých vydání bylo zjištěno, že textové reprezentace z roků 1932 a 1967 se staly předlohou pro všechna ostatní uvedená vydání a reprinty. Dále tradovatelná podoba textu SN je tedy dvojí. Textová podoba vydání z roku 1932 byla přejata pro edice v nakladatelství Volvox Globator, Levné knihy, Aulos, a Gordia.¹⁶⁷ Druhá ediční linie pak vychází z vydání z roku 1967 a byla převzata nakladatelstvími Česká expedice a Maťa.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Tedy **I. vydávací linie SN** je: v nakladatelství Sfinx: 1. vydání 1932; v nakladatelství Volvox Globator: 2. vydání 1991, 3. vydání 1993, 4. vydání 1998, 5. vydání 2002; v nakladatelství Levné Knihy: 6. vydání 2002; v nakladatelství Aulos: 7. vydání 2005; v nakladatelství Gordia: 8. vydání 2009; v nakladatelství e-bohém: 9. vydání 2015; v nakladatelství MKP: 10. vydání 2017.

¹⁶⁸ Tedy **II. vydávací linie SN** je: v nakladatelství Odeon: 1. vydání 1967, 2. vydání 1989, 3. vydání 1990; v nakladatelství Česká expedice: 4. vydání 1991; v nakladatelství Maťa: 5. vydání 2002, 6. vydání 2010.

4.1.1. Slavná Nemesis a jiné příběhy

*Ladislav Klíma: Slavná Nemesis a jiné příběhy.*¹⁶⁹ Vydal Vojtěch Zelinka, s předmlouvou Josefa Kodička. Vytiskla knihtiskárna Müller a spol. v Turnově písmem Antiqua číslo 1 a akcidenčním groteskem podle návrhu typografické úpravy A. B. Kohouta pro nakladatelství Sfinx (Bohumil Janda) v Praze. Vyšlo jako 22. svazek knihovny Pyramidy, kterou rediguje Emil Vachek, v obálce podle návrhu Jindřicha Štýrského. Knihnice Nové cíle sv. 518. Padesát číslovaných výtisků bylo vytištěno na Simili Japanu.¹⁷⁰

Studovaný exemplář knihy (18,5 x 13,5 cm) je vázán v tuhé vazbě z modro-béžového mramorovaného papíru s modrým slepotiskem v horním pravém rohu předních desek, znázorňujícím velké písmeno P a symbol pyramidy; na hřbetě výtisku je vyraženo autorovo jméno, název díla, název knihovny a její symbol; přebal výtisku se nedochoval.

„*Tento beletristický výbor z pozůstalosti Ladislava Klímy*“¹⁷¹ vyšel čtyři roky po jeho smrti a své jméno dostal podle úvodní a nejdelší povídky. Výchozím textem *Slavné Nemesis* byl průklep autorova diktátu Kamily Lososové. Editor – středoškolský profesor Vojtěch Zelinka „*při revisi textu upravil [...] interpunkci, odstranil několik germanismů, [...] a opravil všechna nedopatření opisovatelčina. Co se týče slovosledu, byla upravena ta místa, kde autor po německém způsobu kupí mezi předložku a podstatné jméno řadu přívlasků.*“¹⁷²

Kromě *Slavné Nemesis*, která nás primárně zajímá, bylo ve svazku otištěno i dalších dvanáct Klímových povídek:¹⁷³ *Jak bude po smrti, Já a strýc, Podivná příhoda, Historie, Skutečná událost sběhnoucí se v Postmortalii, Helena Marná, Jedné noci snil, V létě 1902, V zasněném údolí, Arta, Cestuje do města D., Sta a sta žen*; přechází jim předmluva: *Ladislav Klíma. Studie Josefa Kodička*, a výtisk uzavírá Zelinkova ediční poznámka.

¹⁶⁹ Celý název výtisku *Slavná Nemesis a jiné příběhy* je uveden pouze v tiráži, nikoliv na titulním listu a veškeré další reprinty, či edice mají zkrácený název *Slavná Nemesis*, nehledě na to, zda se jedná o soubor, jeho část, či samostatné vydání novely.

¹⁷⁰ Technická tiráž. In KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha: Sfinx, 1932, s. 304.

¹⁷¹ ZELINKA, Vojtěch. Poznámky. In KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha: Sfinx, 1932, s. 297.

¹⁷² ZELINKA, Vojtěch. Poznámky. In KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha: Sfinx, 1932, s. 297-298.

¹⁷³ Povídky ve výboru vyšly poprvé, vyjma: *Jak bude po smrti, Historie* a *Podivná příhoda*, které vyšly již časopisecky za autorova života. Výchozí texty povídek povětšinou vychází z opisů původních rukopisů, které pořídila K. Lososová.

ZELINKA, Vojtěch. Poznámky. In KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha: Sfinx, 1932, s. 297-299.

4.1.1.1.Sfinx

Bohumil Janda (1900-1982) založil svoje nakladatelství Sfinx roku 1919 (1949 znárodněno) v Praze na Smíchově.¹⁷⁴ Vydával populárně-naučnou literaturu, např. desetidílnou edici Česká vlastivěda a soudobou českou a světovou beletrii – edice Pyramida a Evropská knihovna. Roku 1935 založil Evropský literární klub, nakladatelsky a vydavatelsky zaměřenou kulturní instituci (např. edice Ráj knihomolů, Slavín a Národní klenotnice). Na založení se podílel i jeho bratr Ladislav Janda, Václav Tille a Emil Vachek.¹⁷⁵

Rukopis *Slavné Nemesis* do redakce nakladatelství Sfinx donesl Dr. Gustav Pallas. V dopise Kamile Lososové od Bohumila Jandy z 5. dubna 1930¹⁷⁶ se dozvídáme podmínky vydání. Do edice spolu se *SN* měly být zahrnuty i povídky z cyklu *Sny a vidiny*.¹⁷⁷ Celý soubor měl být pojmenován po nejdelší próze, tedy *SN* a nakladatelství si ponechalo právo na případnou změnu. Vyjít měl nejdéle do konce roku 1930 v nákladu 3 500 výtisků (a dalších 10% nad náklad pro autorské, redakční a neprodejné jiné výtisky), honorář byl stanoven na 4 000 a Lososová měla dostat 15 autorských výtisků.

V dalším dopise z 5. října 1931¹⁷⁸ je datum vydání prodlouženo do konce ledna roku 1932. V následující korespondenci z 21. března 1932¹⁷⁹ informuje Janda Lososovou, že soubor *Slavná Nemesis* má jenom dvanáct archů, ale jelikož titul vyjde v edici Pyramida, která má výtisky nejméně po osmnácti arších, bude soubor doplněn o další krátké texty, které má za úkol dovírat Vojtěch Zelinka.

V literárním archivu byly uloženy ještě dva dopisy¹⁸⁰ z pozdějších let. První dopis Lososové ze Sfinxu je z 9. května 1936, kdy nakladatelství uvažuje o vydání Klímovy prózy *Putování slepého hada za pravdou*. Janda žádá jeho o rukopis, aby ho mohl předložit vydavatelské radě

¹⁷⁴ BALVÍNOVÁ, Iva, et al. *Osobnosti Česko: Ottův slovník*. Praha: Ottovo nakladatelství ve spolupráci s ON Bratislava, 2008, s. 274.

¹⁷⁵ VENYŠ, Ladislav. *Nakladatel Bohumil Janda a Evropský literární klub*. Praha: Evropský literární klub, 2000, s. 16-17.

¹⁷⁶ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, korespondence cizí Sfinx-Lososová.

¹⁷⁷ Toto je vůbec první důkaz, při našem bádání, že by Klíma před svou smrtí mohl upravit i některé další práce, které byly dosud považovány za torza s autorskou účastí Lososové.

¹⁷⁸ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, korespondence cizí Sfinx-Lososová.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

Evropského literárního klubu. Druhý dopis je datován o pár dní později – 18. května 1936, ve kterém se Janda zajímá i o rukopisy – *Románu o Caesarovi* (asi 400 stran), *Českého románu* (asi 100 stran) a povídek (dohromady asi 160 stran). Bohužel ani jeden z nich nebyl vydán.

4.1.1.2. První ediční linie

Nakladatelství a vydavatelství Volvox Globator vydalo celkem čtyři, až na vnější grafickou podobu, zcela identické edice prvního vydání. Fotoreprinty z roku 1991 a 1993 jsou v bílé obálce s černou grafikou, ale první je v měkké vazbě a druhé v tuhé. Vydání z roků 1998 a 2002 mají i totožnou vnější grafiku, jsou vázány v pevné vazbě v zelenomodrém plátně s přebalem téže barvy s černým tiskem autorským údajů na přední straně (21 x 15 cm).

Zvětšený fotoreprint celého vydání z roku 1932, vyjma ediční poznámky, která nebyla otištěna, byl vydán v nakladatelství Levné knihy roku 2002 (20 x 14,5 cm, paperbackové vydání s černou obálkou v provedení lamino, na předních deskách reprodukce obrazu *Výkřik* E. Muncha). Jelikož se jedná o fotoreprint nejsou v samotném textu žádné změny, pouze byl vynechán patitul a obsah přemístěn za titulní stranu, aby souhlasila paginace. Editor Jan Furthimwald neuvedl původ textu.

V bibliofilském vydání z roku 2005 v nakladatelství Aulos je novela *Slavná Nemesis* otištěna samostatně. Jedná se o „*přetisk prvního vydání v nakladatelství Sfinx (1932)*“¹⁸¹ a její text byl Zdeňkem Zieglerem převzat beze změn. Exemplář v pevné vazbě formátu 27,5 x 21,5 cm je uložen v ochranném kartonovém pouzdře, desky jsou potaženy šedým plátnem se slepotiskem názvu novely. Vydání doprovázejí čtyři celostránkové barevné litografie Ivany Lomové.

Výchozí text druhé bibliofilské edice *Slavné Nemesis* vydané Miroslavem Smolíkem v nakladatelství Gordia v roce 2009 byl opět Zelinkův a editoři „*ponechali text bez jakýchkoli pravopisných či stylistických úprav.*“¹⁸² Volné listy s oboustranným tiskem jsou vloženy do karmínově červené krabice o formátu 23,5 x 16,5 cm se slepotiskem tváře Nemesis

¹⁸¹ KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha: Aulos, 2005, s. 75.

¹⁸² KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Pardubice: Gordia, 2009, s. 163.

a autorskými údaji. Výtisk má nevšední vnitřní typografii a obsahuje pět originálů linorytů Miroslava Smolíka.

První vydávací linie novely *Slavná Nemesis* tedy převážně respektuje první vydání v nakladatelství Sfinx – v podobě pěti edic fotoreprinty, a nově byla připravena pouze dvě bibliofilská vydání.

4.1.2. Vteřiny věčnosti. Prózy, listy, eseje, sentence

*Světová četba, svazek 386. Řídí Alena Hartmannová, Svatopluk Horečka, Irena Wenigová a Božena Koseková. Ladislav Klíma: Vteřiny věčnosti. Prózy, listy, eseje, sentence, výbor z díla. Uspořádal a předmluvu napsal Josef Zumr. Text k vydání připravila Olga Svejková. Ediční poznámku napsali Josef Zumr a Olga Svejková. Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 2307. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1967. Odpovědný redaktor Svatopluk Horečka. Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p., závod 1, Praha I. 14,52 aut. archů, 14,79 vydavat. archů. 601 22 852 D-15*70145 – Vydání první. Náklad 4 000 výtisků. 01-015-67; 13/33 – Kartonované 10 Kčs.¹⁸³*

Výtisk (16,5 x 11 cm) v černých deskách s bílým žilkováním je opatřen Klímovým životopisem na frontispisu a dedikací: „Památce Jaroslava Kabeše, který stál u zrodu této knížky.“ Na hřbetu knihy je celé autorovo jméno, hlavní název a číslo svazku knižnice. Identické fotoreprinty¹⁸⁴ z let 1989 a 1990 vyšly v měkké vazbě s modrým přebalem,¹⁸⁵ na němž je v kruhu znázorněna modro-černá šestnáctipá větrná ružice, typická pro tuto knižnici Odeonu. Všechny tři exempláře obsahují seznam titulů knižnice Světové četby.

Výbor z díla Ladislava Klímy byl sestaven „*tak, aby podal alespoň v hrubých rysech představu o celé Klímově tvorbě i o jeho osobnosti, pro jejíž originalitu těžko nalezneme v českém životě období.*“¹⁸⁶ Tudíž kromě prací prozaických byla otištěna i autorova

¹⁸³ Technická tiráž. In KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. Praha: Odeon, 1967, s. 294.

¹⁸⁴ Na s. 6 je v obou reprintech nově poznámka o aktuálnějších výsledcích textologického bádání klímologa Davida Součka.

¹⁸⁵ A v podstatně vyšších nákladech, zatímco 1. vydání vyšlo v nákladu 4 000 výtisků, 2. vydání už v nákladu 12 000 a 3. vydání v nákladu 10 000 výtisků. Což může svědčit jak o velké Klímově oblíbenosti mezi čtenáři, tak i o sběratelském trendu, který byl populární mezi „knižními nadšenci“, vlastnit vždy celé řady knižnic konkrétního nakladatelství, v tomto případě Odeonu. Svůj díl na tom má i fakt, že tyto knižnice bylo možné předplatit.

¹⁸⁶ ZUMR, Josef – SVEJKOVSKÁ, Olga. Ediční poznámka. In KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. Praha: Odeon, 1967, s. 285.

autobiografie, část deníků a korespondence. Textová podoba *Slavné Nemesis* vychází z neúplného rukopisu a strojopisného opisu.¹⁸⁷ Svazek připravili Olga Svejková z Ústavu české literatury a doktor filosofie Josef Zumr, v textu „*upravili psaní předpon [...], předložek, spřezek a psaní cizích slov,*“¹⁸⁸ a v dalších sporných případech se editoři řídili pravidly pravopisu. Při „*ediční úpravě textu respektovali všechny nezvyklosti Klímovy interpunkce jako autorův speciální výrazový prostředek, do něhož nelze zasahovat.*“¹⁸⁹

Titul je rozdělen na tři části, opatřen předmluvou nazvanou *Filosof hrdé lidskosti* a ediční poznámkou. Do první části – beletristické prózy náleží *Slavná Nemesis* a dále: *Jak bude po smrti, Podivná příhoda, Eterna, Příšerný konec Fabiův, Bílá svině neboli konečné rozřešení problému o vzniku křesťanství, Putování slepého hada za pravdou, K Denici mluví Dryáda*. V druhé části nalezneme – listy, eseje, sentence: *List o ilusionismu a Ivanu Karamazovu, Spěch a dnešní lidstvo, Po oslavách Žižkových, Dopis ing. dr. A. Křížovi z 28. 10. 1913, Dopis ing. dr. A. Křížovi z 12. 8. 1916, Různá pozorování (Lidská statečnost, Policajské náтуры, V hospodě, K některým etickým příkazům, Nestravování dojmů, Svornost, Aforismy a sentence*. V části třetí pak *Vlastní životopis*.

4.1.2.1. Odeon

Odeon – státní nakladatelství krásné literatury a umění¹⁹⁰ vzniklo roku 1953 (1994 zkrachovalo, ale 1999 koupila značku Euromedia Group). Vydavatelský záběr na českou literaturu, nejenom levicově orientovaných autorů a zahraniční překlady (edice Národní knihovna, Klasikové sovětské prózy, či Knihovna klasiků).¹⁹¹ „*Starší české autory, v Československém spisovateli opomíjené (Ladislav Klíma, Jan Opolský, Karel Schulz, J. K.*

¹⁸⁷ Ostatní texty víceméně vycházejí také z rukopisné pozůstalosti. V případech, kdy se nedochovala, byly textovými prameny časopisecké otisky a převedla kvalitní knižní vydání.

ZUMR, Josef – SVEJKOVSKÁ, Olga. Ediční poznámka. In: KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. Praha: Odeon, 1967, s. 285-291.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 286.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 286.

¹⁹⁰ Název užívaný v letech 1966-1995. Do roku 1961 Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, pak odešla hudební redakce (z ní později vznikl Supraphon) – tudíž změna názvu na SNKLU.

PŘIBÁŇ, Michal. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, 2014, s. 200.

¹⁹¹ SVEJKOVSKÁ, Olga a Josef ZUMR. Ediční poznámka. In: KLÍMA, Ladislav, Olga SVEJKOVSKÁ a Josef ZUMR, eds. *Vteřiny věčnosti: prózy, listy, eseje, sentence: výběr z díla*. Praha: Odeon, 1967, s. 285.

Šlejhar, Jiří Weil, Richard Weiner), připomínala beletristická edice Světová četba.“¹⁹² Exempláře vycházely v krásné úpravě od Jindřicha Štýrského a Marie Čermínové.

Šéfredaktor Jan Řezáč roku 1966, u příležitosti reorganizace, velkolepě charakterizuje působení nakladatelství: „Trvale kultivovalo českou nakladatelskou scénu vytříbenými a promyšlenými projekty, jimiž kulturní veřejnosti přibližovalo světové literární i výtvarné dědictví ‚s minimální poplatností vládnoucí ideologie‘.“¹⁹³

Výbor z děl Ladislava Klímy vyšel v Odeonu s úmyslem českému publiku znovu představit tvorbu a život tohoto svérázného autora, v co možná nejširším kontextu. I když nakladatelství „na pole české literatury 20. století vstupovalo jen výjimečně, leč nepřehlédnutelně.“¹⁹⁴ Z tohoto důvodu editor Zumr zahrnul do výtisku práce z oblasti beletrie, filosofie a biografie.

Odeon plánoval i samostatné vydání Klímova romaneta *Utrpení knížete Sternenhocha*, a později všech jeho prací v podobě spisů, leč plány ztroskotaly.¹⁹⁵

4.1.2.2. Druhá ediční linie

V nakladatelství Česká expedice v roce 1991 vyšla *Slavná Nemesis* v souboru Klímových textů *Podivné příběhy* (20,5 x 14,5 cm, měkká vazba, černá grafická obálka J. V. Trčky s bílým tiskem, v nákladu 30 000 výtisků). „Základním podkladem pro vydání [...] byly jednotlivé fragmenty z výboru *Vteřiny věčnosti* vydaného v Odeonu roku 1967. Výsledný text je jazykově upraven v rámci textologie a doplněn o nový doslov“¹⁹⁶ Vladimíra Šibravy: *Tvůrce, absolutno a absurdita bytí*. Edice z původního výboru otiskla i texty: *Vlastní životopis, Příšerný konec Fabiův*, a *Putování slepého hada za pravdou*.

¹⁹² JANOUŠEK, Pavel et al. Dějiny české literatury 1945-1989, III. (1958-1969). Praha, 2008, s. 62.

¹⁹³ JANOUŠEK, Pavel et al. Dějiny české literatury 1945-1989, III. (1958-1969). Praha, 2008, s. 62.

¹⁹⁴ Janoušek s. 62.

¹⁹⁵ ZUMR, Josef – SVEJKOVSKÁ, Olga. Ediční poznámka. In KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. Praha: Odeon, 1967, s. 285-291.

¹⁹⁶ ŠIBRAVA, Vladimír. Ediční poznámka. In KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. Praha: Česká expedice, 1991, s. 110.

V knižnici Česká radost (sv. 30) nakladatelství Maťa byla *Slavná Nemesis* zahrnuta do knihy *Vteřiny věčnosti* s podtitulem beletristické prózy,¹⁹⁷ která vyšla v roce 2002, a posléze v reedici v roce 2010 (oba exempláře mají shodnou grafickou úpravu: formát 20,5 x 13,5 cm, jsou vázány v papírové vazbě, která je potažena laminem lahvově zelené barvy s grafikou Bedřicha Glasera na předních deskách, a na deskách zadních je umístěn Klímův životopis). První výtisk postrádá údaje o pramenech výchozích textů, až druhá edice tohoto souboru původ osvětluje: „*uspořádal (pro vydání v nakladatelství Odeon v roce 1967) Josef Zumr.*“¹⁹⁸ Z původního výboru byla otištěna celá beletristická část (tedy osm próz) a *Vlastní životopis*, chybí ediční poznámka a není uveden editor.

Druhá vydávací linie novely *Slavná Nemesis* je tedy zastoupena dvěma fotoreprinty ze stejného nakladatelství jako první vydání a třemi nově připravenými vydáními.

4.2. Rukopisy

V Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze je pod přírůstkovým číslem 1/91 uložen ve 24 kartonech zpracovaný a opatřený archivní pomůckou¹⁹⁹ osobní fond Ladislava Klímy. Základ tohoto fondu, vytvořený roku 1991, byl postupně doplňován až do roku 1999.²⁰⁰ Archiválie ve fondu jsou v časovém rozsahu 1878 - 1999 a jsou uspořádány podle klasického umělého pořádacího schéma pro osobní fondy, tj. rozděleny na oddíly: doklady vlastní a cizí; korespondence vlastní (přijatá, odeslaná a korporace), korespondence cizí; rukopisy vlastní (poezie/ próza/ drama/ filosofická díla/ články, traktáty, studie, fejetony, eseje, recenze/ aforismy, sentence, cogitata/ poznámky) a rukopisy cizí; tisky; výstřižky; fotografie; a dokumentace.

V oddíle rukopisy vlastní – próza: je uložena novela *Slavná Nemesis*, zahrnující autograf²⁰¹ o 24 listech²⁰² a strojopisný opis s rukopisnými poznámkami v rozsahu 53 listů.²⁰³

¹⁹⁷ Tento podtitul je uveden pouze ve vydání z roku 2002 a je umístěn na patitulu.

¹⁹⁸ KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*. Praha: Maťa, 2010, s. 166.

¹⁹⁹ ČIHÁKOVÁ, Veronika. *Ladislav Klíma (1878 - 1928): Soupis osobního fondu*. Praha: LA PNP, 2000.

²⁰⁰ Fond se skládá „z nákupů od Davida Součka (1991) a Ludvíka Lososa (1994) a z darů Zdenky Weinerové-Pavlové (1966) a Richarda Böhlera (1997) s přiřazením jednotlivin z nezpracovaného fondu Vojtěcha Zelinky (1969)“.

ABRAMS, Erika. Vydavatelské poznámky. In KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. – Mea*. Praha: Torst, 2005, s. 747.

²⁰¹ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, 657 [22 II].

Dále pak v oddíle rukopisy cizí, od původce Davida Součka je pořízen 63 stránkový strojopis²⁰⁴ textu *Slavné Nemesis* pod štítkem pracovní materiály ke studiu beletrie L. Klímy. 22 nalezených listů rukopisu můžeme rozdělit na dvě části, a to na neúplné části novely (autograf o 16 listech) a pravděpodobně první verzi *Slavné Nemesis* v podobě kratší povídky (autograf o 6 listech). Zatímco rukopis první verze povídky se v pozůstalosti kompletní zachoval, tak rukopis novely je pouze fragmentární.²⁰⁵

Ve fondu Ladislava Klímy jsou tedy uloženy čtyři druhy primárních pramenů: a) torzovitý rukopis novely *SN*, b) strojopisný opis novely *SN* s rukopisnými poznámkami, c) úplný rukopis povídky *SN*, d) strojopisný opis novely *SN* od původce Davida Součka.

Popisem jednotlivých archiválií zjistíme, do jaké míry je autograf kompletní a zda se v něm nacházejí větší souvislé celky textu nebo nikoliv, zároveň si tak uděláme představu o stavu dochování rukopisů, včetně opisů.

4.2.1. Torza rukopisu novely

V pozůstalosti se nachází celkem 16 listů, čtyři dvojlisty a osm jednoduchých listů autorizovaného²⁰⁶ autografu novely *SN*. Jsou většinou odlišných rozměru a psány různou psací látkou, častěji však inkoustovou tužkou.²⁰⁷ Nejsou očíslovány ani nijak popsány,

²⁰² Při verifikaci bylo nalezeno pouze 22 listů.

²⁰³ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, 658 [53 II].

²⁰⁴ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, 776 [63 II].

²⁰⁵ Zatímco v předchozích kapitolách jsou pojmy „novela“ a „povídka“ používány víceméně synonymně, zde pro potřeby odlišení je rukopis diferencován na novelu (ve smyslu delšího textu) a povídku (ve smyslu textu kratšího). O Klímově uchopení prozaických útvarů bude pojednáno v šesté kapitole.

²⁰⁶ Že původcem rukopisu je Ladislav Klíma bylo dokázáno komparastikou s ostatními položkami jeho pozůstalosti, jak s dalšími rukopisy jiných textů, tak s četnou dochovanou korespondencí, předchozími badateli.

²⁰⁷ Ladislav Klíma při psaní svých textů odlišoval psací látku, protože texty psány obyčejnou tužkou byly pouhým ventilem jeho vnitřních myšlenek a neplánoval je nikdy zveřejnit (tudiž na nich šetřil, a nezáleželo mu na jejich zachování), zatímco při použití tužky inkoustové můžeme předpokládat úmysl texty jednou vydat. Srov.: „Mnohé spisovatele třeba posuzovat jen dle toho, co jim ‚z pera vytrysklo‘, všechno pozdější ‚zdokonalování‘ je zhoršování, reformování deformováním. Jsem opakem této instinktivní láje. Čímž není řečeno, že by první mé ‚výtrysky‘ byly špatné. Ale koncepty jsou to vždy jen a skizzy, jen materiál, jen cihly a ne ještě dům. Tak je třeba dívat se na všechno téměř, co je v rukopisech těch tužkou psáno; nepřirovnávat k tištěným knihám.“

KLÍMA, Ladislav – ABRAMS, Erika. Sebrané spisy II. – Hominibus. Praha: Torst, 2006, s. 357.

Okr.: „Psát co nejvíce tužkou; je to pohodlnější, méně ruší při myšlení, – a je předsudek, že tuhové písmo jest inferiorní inkoustovému; dokonce, – píšeme-li dobrou tužkou a dbáme-li, aby ani při psaní ani později se písmo nerozmazalo –, jest ono trvanlivější, než inkoustové: toto během let vybledne až i nečitelným se stane, – ono, před dotykem chráněno, přečká, myslím, staletí.“

KLÍMA, Ladislav – ABRAMS, Erika. Sebrané spisy II. – Hominibus. Praha: Torst, 2006, s. 273.

nenaznačují jakoukoliv hierarchizaci, která by přispěla k lepší orientaci v nich. Z tohoto důvodu byl každý listy označen římskými číslicemi I. – XII.²⁰⁸ Ve vlastním popisu pramenů je uvedeno: zda se jedná o list či dvojlist a jeho rozměr v cm, dále obsahuje úryvky z rukopisu,²⁰⁹ které jsou opsány a organizovány podle stran v listech²¹⁰ a následně je úryvek komparací s knižními otisky z roku 1932 a 1967 zařazen do příslušné kapitoly a označen paginací podle těchto prvních vydání novely.

- **I.** jeden list (28,8 x 22,3 cm)²¹¹ popsáný po obou stranách, na polovině první strany listu je obyčejnou tužkou naznačen *koncept*,²¹² zbytek psán tužkou inkoustovou: *Jednodenní odklad odjezdu stačil / Poslední červánky nebyly pro lesk elektrických lamp // už k rozeznání. / Rozhlédl se – ani stopy po strašné tváři. Obličej – –*
(**3. kapitola**; 1932, s. 35-39; 1967, s. 51-55).

- **II.** jeden list (21 x 11,5 cm) popsáný po obou stranách, trochu rozpitá inkoustová tužka;
A. na první straně obyčejnou tužkou část textu: *Byly si vzdáleně záhadně podobny. / k vysvětlení ohromujícího, strašidelného dojmu – – –*
(**2. kapitola**; 1932, s. 21-22; 1967, s. 42);
B. zbytek strany a druhá strana listu: *Prchaje z bláznince věděl určitě jen jedno / 95leté dcery Staré Barbory, zdrcené smrtí vroucně // milované matky. / Nebohá oběť svého povolání, p. prof. N. byl*
(**4. kapitola**; 1932, s. 73-76; 1967, s. 80-81).

²⁰⁸ Číslo listu neznamená nutně jeho místo v posloupnosti novely, a protože se na jednom listu nachází i více částí fragmentů (v tomto případě je římská číslice doplněna o velké písmeno A. či B.), není číslování v systému čistě chronologické, ačkoli snaha o to je jistě patrná.

²⁰⁹ Tyto úryvky – souvětí, věty, neúplné věty, či pouhá slova jsou přepsány přesně podle podoby, jakou mají v popisovaném rukopisu, a jejich délka je závislá na míře identifikovatelnosti, aby je bylo možné snadno nalézt v tištěném textu. Pouze forma přepisu přímé řeči byla sjednocena a podle Pravidel je použito uvozovek, místo Klímově hojně používané pomlčky v horním indexu.

²¹⁰ Pro přehlednost je používáno: jednoduché lomítko / mezi první a poslední větou téže strany; a dvojité lomítko // značící konec jedné strany a začátek následující strany na téže listu. Je obvyklé, že jeden list má dvě strany, nicméně v Klímově případě může mít jeden list i osm stran.

²¹¹ Na tomto listu je erb znázorňující dvě orlice s korunou, s nápisem *Kriegspatenschaft* a s datací 1916.

²¹² Pravděpodobně se jedná o koncept dopisu Emanuelu Chalupnému k posouzení jednoho z jeho pozdějších děl *Sociologie*.

- **III.** jeden list (20,9 x 11 cm) oboustranně popsáný inkoustovou tužkou: *mnoho-li při sobě měl. Ale bohdá se rozpomene²¹³ / před 8 dny v Cortoně, pomyslíl se; a řekl // zmateně: „Dovolte, je zde přítomna nesmírně stará žena jménem Barbora?“ / Ale on neslyšel je, blesků neviděl, necítil bičování vod a krup.*
(4. kapitola; 1932, s. 76-79; 1967, s. 81-84).

- **IV.** jeden list (22 x 21 cm) oboustranně inkoustem popsáný: *zestárlého jara, kdy celé nebe zakryto je jednolitým oblakem / „Pane doktore, pane doktore!“ zaječel tu hlas ženy: // „prosím vás, pojedte k nám, rychle / živé mrtvolnosti staré Barbory. Atd.*
(4. kapitola; 1932, s. 50-55; 1967, s. 63-66);

několik odstavců vynecháno a na zbytku druhé strany listu je: – – – „pomoc, vrah!“
Sider vyběhl potác. ven / Konečně přestaly jeky stařeny Sid. pronásl. –
(4. kapitola; 1932, s. 57; 1967, s. 68).

- **V.** dvojlist (22 x 21 cm) po všech čtyřech stranách popsáný inkoustovou tužkou: *srdcem, ne mozkiem .. Byla jsem zoufalá, má duše svíjela se jako plamen ve vichru²¹⁴ / Když mne nevidí, nemohou vědět, jak jsem moudrá // když mne vidí, jsem nemoudrá. Nemohu jim to zazlít, / A plakala při tom, viděla jsem slzy na tvářích. Miluje ho, řekla // jsem si a byla žárlivá.“ / Ne každého ... ne nezamilovaného, ne rozum ztrativšího ... Blaze // tomu, jemuž rozum a vůle vládne... / A zasvitl onen strašný den. Atd.*
(4. kapitola; 1932, s. 61-68; 1967, s. 71-76);

na téže straně po vynechání několika odstavců pokračování: *(co se tam nahoře stalo; ale nemusíš, dovedu si to domyslet.) Řeknu ti to později. Teď ty mně, co bylo s tebou později?“ / No tak, nezlob se! Na Jelení Hlavu jsem // se od té doby nedostala. / – – „A ty tady, zblbělá,“ // obrátil se prudce k Erratě, / Ale Sider nevěděl dobře, co ve své ráži slibuje.²¹⁵*

(4. kapitola; 1932, s. 71-73; 1967, s. 78-80).

²¹³ Víceméně navazuje na poslední větu listu II. B.

²¹⁴ Pokračování poslední věty listu VI. A.

²¹⁵ Na cca ¼ strany dole je pravděpodobně náčrt dalšího pokračování této části. Jedná se o část torza, která je v upravené podobě na začátku listu II. B.

- **VI.** jeden list (14,6 x 20,8 cm) popsaný po obou stranách, vyjma konceptu psáno inkoustem; **A.** první strana listu: – – „*Nejdříve odjedu tam!*“ *rozhodl se / Než jsem sem přišla, byla jsem blázen, ale jenom*

(**4. kapitola**; 1932, s. 59-61; 1967, s. 69-71);

B. na druhé straně *koncept – náčrt pokračování* psaný obyčejnou tužkou a část textu: *9. června otevřel teprve jednu z knih, které si onoho rána / byl schopen zase cítit jako kdysi a kdyby i v krajním*

(**5. kapitola**; 1932, s. 88-89; 1967, s. 90-91).

- **VII.** oboustranně popsaný list (13,9 x 21,2 cm) inkoustovou tužkou: *Následujícího dne – 15. 6. šel dopoledne směle do Sk. Ul. / Ježíš Maria, že jsem nepadla, když jsem slyšela ten její hlas: // „Velká noc dnes, větší blízek je den!“ / Odpusťte, že tak málo! Já jsem ten dům zbořil.*

(**5. kapitola**; 1932, s. 89-92; 1967, s. 92-94).

- **VIII.** jednostranně inkoustem popsaný list (29 x 23,2) hedvábného papíru: „*Vzácný pane – co – aaa! voni jsou podobnej / – za Tebou do Věčnosti!*“²¹⁶

(**5. kapitola**; 1932, s. 92-96; 1967, s. 94-96).

- **IX.** dvojlist (21 x 17 cm) popsaný inkoustovou tužkou po všech čtyřech stranách: **A.** „*Orea, řekl si; samozřejmě ona. Skutečná nebo fantom? / Ale pak vzplála černá hrůzy*²¹⁷ // *v zář bezmezných slasti ... A viděl ještě, že ucouvla / – – – A jasný, mocný jako vycházející slunce, odcházel. –“*

(**5. kapitola**; 1932, s. 93-96; 1967, s. 94-96);

B. na téže straně začátek 6. kapitoly: *Neposkvřněně čistá visela nad ním zářivě obloha, / a, s hořící duší, krácel do drahého, strašného městečka. // Nebyla obyčejná lidská radost tím méně veselost v duši jeho. / Hernajs, vy jste se přejinačil!*²¹⁸ // *Ale na mne si nepřijde.*

²¹⁶ Tato část torza je pravděpodobně první variantou torza listu IX. A.

²¹⁷ Na této straně je černým inkoustem napsáno číslo 77 a též poznámka jiným rukopisem – pravděpodobně Kamilou Lososovou: „v záři!.. Spát .., – nebo hned kouli do hlavy?“ – jedná se o větu z 5. kapitoly novely (1932, s. 93; 1967, s. 94).

²¹⁸ Přibližně na 1/3 strany dole je dvojité přeškrtnuto částečně rozmazané pokračování této části textu. Jedná se o pokračování, které je na následující straně téhož torza listu, tedy listu IX. B.

Vaše oči byly k poznání pod deseti zelenými brejlemi. / Proč to učinila? Atd., vynechány 3 odstavce a na téže straně pokračuje: „Tak se už ničeho nebojte, vy dobrodruhu / Jsem stíhán i pro skutečný delikty, násilí na²¹⁹”

(6. kapitola; 1932, s. 96-99; 1967, s. 96-99).

- **X.** dvojlist (21 x 17 cm) po všech čtyřech stranách popsán vybledlou inkoustovou tužkou: *na vašem příteli psychiatrovi. “ / mladá, fešná, tři děti má // a má v hlavě řezanku; nic výstředního na ní. “*, vynechány 3 odstavce a následuje pokračování tohoto celku: *Byl to jistě chlap, za ženskou se přestrojoval / k pacientovi přijde ožralý – nebo padne // Sider se obrátil. Doktor řítíl se naň jako nosorožec. / a přede mne na jednu hromadu hodila: neopouštěj mne // A vsutku – skoro – pryč myšlenko! / Vždyť je to doposud jen rudá tečka. Jak směšně se snad ukvapuju. Snad i Orea –*
(6. kapitola; 1932, s. 99-106; 1967, s. 99-104).

- **XI.** dvojlist (22 x 21 cm) po třech stranách popsán inkoustem: *Snad měl dokonce včera pravdu celý ten doktůrek / A stanul před zbořeníštěm. (Atd.)*, strana pokračuje jiným partem téže části: *„Prošel zahradou restaurace, stoupal rychle lesem. / běda dnešnímu aeroplannímu, berličkovému lidstvu, které to nepochopí, ale v celkové kohezi jsou vynechány dva odstavce (1932, na s. 109; 1967, na s. 106); následující strana: Brodil se chvíli v těch spoustách, šplhal po nich .. / Hanebno, chtít něco velkého docílit lacino, beze vznešeného posledního Vítězství. –*, strana opět pokračuje jiným partem téže části torza: *Stále menšími a směšnějšími stávaly se věci v údolí; / – přímo naň řítíla se - Errata.;* další strana: *Jen slabounce se ulekl ... A již stála před ním / Pohlédl v nebe a pevným krokem došel ke strašidelnému kuželu.*

(6. kapitola; 1932, s. 106-112; 1967, s. 104-108).²²⁰

²¹⁹ Věta pokračuje na listu X.

²²⁰ Koheze torza je tedy následující (vždy jen první věta celku): *„Snad měl dokonce včera pravdu celý ten doktůrek / Brodil se chvíli v těch spoustách, šplhal po nich .. / Prošel zahradou restaurace, stoupal rychle lesem. / [vynechány 2 odstavce] / Stále menšími a směšnějšími stávaly se věci v údolí; / Jen slabounce se ulekl ... A již stála před ním“*

(6. kapitola; 1932, s. 106-112; 1967, s. 104-108).

- **XII.** jeden list (33,9 x 20,8 cm) popsaný po obou stranách²²¹ převážně obyčejnou tužkou: *Viděl sebe jako mladého, krásného, velmožného pána / Miluju ji, stejně jako zpočátku // pocítil Sider, ba ještě více! / Pochod Věčného Vítězství vše se znovuzrodilo. – (Konec)*“ (6. kapitola; 1932, s. 119-124; 1967, s. 114-117).

Díky provedenému důkladnému soupisu fragmentů rukopisu novely můžeme charakterizovat její kompletnost, či spíše nekompletnost. 1. kapitola se nezachovala²²² vůbec; z 2. kapitoly se existují dva odstavce ze třetího oddílu – list **II. A.**; 3. kapitola od svého začátku pak pokračuje do jedné třetiny druhého oddílu – list **I.**; 4. kapitola s menšími vynechávkami pokračuje od začátku – list **IV.**, až do jedné čtvrtiny druhého oddílu – list **VI. A.**, odstavec přímo navazuje a následně opět s vynecháním několika odstavců pokračuje až do začátku třetího oddílu – list **V.**, kde přímo navazuje do poloviny třetího oddílu – list **II. B.**, a na něj opět přímo navazuje text skoro až do konce čtvrtého oddílu – list **III.**; z 5. kapitoly se zachovala část z konce druhého oddílu – list **VI. B.**, a na sebe navazující zlomky z třetího oddílu pokračující až do konce oddílu i kapitoly – listy **VII. a IX. A.**, z této kapitoly se dokonce dochoval dublet – list **VIII.**²²³; konec předchozí kapitoly plynule navazuje na začátek 6. kapitoly – list **IX. B.**, který s menšími vynechávkami pokračuje téměř do konce prvního oddílu – list **X. a XI.**, kapitola pokračuje v jedné třetině druhého oddílu až do úplného konce – list **XII.**

6. kapitola je tedy nejzachovalejší částí rukopisu. Jednotlivé listy či dvojlisty torz rukopisu na sebe navazují: **II. A.; I.; IV. + VI. A. + V. + II. B. + III.; VI. B. + VII. + IX. A. (VIII.); IX. B. + X. + XI. + XII.**

²²¹ Na první straně tohoto listu torza rukopisu je Klímovou rukou poznámka: (– – přepážka smrti)

²²² Tedy alespoň není uložena ve fondu L. Klímy. Je jen zbožným přáním, že její rukopis nadále existuje (stejně jako ostatních neznámých částí textu) v rukou soukromého sběratele nebo stále zapomenutá leží na nějaké půdě.

²²³ Jedná se o jediný dublet v celém torzovitém rukopisu. List VIII.: 1932, s. 92-96; 1967, s. 94-96. List XI. A.: 1932, s. 93-96; 1967, s. 94-96. List XI. A. je věrnější podobě tištěné verze z roku 1967 než list VIII.

4.2.2. Rukopis povídky

Autograf s názvem *Slavná Nemesis* na první číslované straně listu. Jedná se pravděpodobně o první koncept povídky, jelikož je značně odlišná od finální podoby textu, je možné ji označit jako redakci. Celá je psána vesměs obyčejnou tužkou po všech stranách, s občasnými poznámkami inkoustem. Písmo je až nezvykle úhledné.

Rukopis je očíslován arabskými číslicemi 1-12: **I.** dvojlist (34 x 21 cm) – strana 1. až 4.; **II.** jeden list (34 x 21 cm) – strana 5. a 6.; **III.** dvojlist a jeden list (34 x 21 cm) byl původně velký arch, ze kterého je $\frac{1}{4}$ utržená – strana 7. až 12. Na většině poslední strany je začátek konceptu traktátu *Naprostost*, zde zatím pod názvem *Absolutnost*.

4.2.3. Strojopisný opis

Kompletní text novely *Slavná Nemesis* opsaný z neznámé předlohy. Pravděpodobně se jedná o opis průklepu autora diktátu pořízeného Kamilou Lososovou, který měl být předlohou znění pro vydání v nakladatelství Dobrá edice roku 1928, jež nebylo nikdy realizováno a jehož finální text se nedochoval.

Celkem 53 listů (34 x 21 cm) jednostranně opsaných na stroji. Listy jsou číslovány 1-53, střídá se text řádkovaný a textem nahuštěným a je zde mnoho škrťů. Opis obsahuje rukopisné vpisky neznámou rukou. Textová podoba opisu se nejvíce blíží Zumrově vydání z roku 1967. Má stejné rozmístění kapitol a oddílů jako obě tištěné textové reprezentace.

4.2.4. Strojopisný opis Davida Součka

Neúplný strojopisný opis novely *Slavná Nemesis* pořízený Davidem Součkem podle předlohy, kterouž byl pravděpodobně předchozí opis, jelikož jsou v opisu již zaznamenány, dříve rukopisné, emendace a vpisky.

Celkem 63 listů (29,5 x 21 cm) jednostranně strojopisně popsáných. Listy jsou číslovány 1-63. Opis je velice úhledný, bez škrťů a oprav. V každém listu jsou po levé straně číslovány řádky textu, vždy po pěti řádcích (5-30), na každém listu je tedy 30 řádků. Kapitoly

a oddíly opět totožné s tiskovými vydáními. Opis je kompletní do 63. strany: „*A dal se, dobytče, k tomu ještě na chlast a zostouzí svou ustavičnou ožralostí celý*“ (1932, s. 99; 1967, s. 100), chybí tedy zbytek 6. kapitoly (1932, s. 99-124; 1967, s. 100-117).

4.3. Závěrem

Výzkum vyhledaných primárních textových pramenů, jejich shromáždění a evidence vede k závěru, že pro další analýzy a komparaci jsou vhodné, jediné kompletní, tři textové reprezentace *Slavné Nemesis*: 1. rukopis – strojopisný opis novely od nepotvrzeného původce a neznámé datace, nicméně jedná se o text svým vznikem nejbližší k autorovi a mohl být pořízen za jeho života, či krátce po něm, proto je brán jako text základní; 2. knižní otisk vydaný v nakladatelství Sfinx v roce 1932, jež je vůči základnímu textu verzí; a za 3. knižní vydání z nakladatelství Odeon z roku 1967, které je zněním textu základního.

V Literárním archivu PNP se dochoval i kompletní autograf redakce povídky SN, ale jelikož je obsahově a kompozičně odlišný od základního textu, nebyl by pro porovnávání vhodný. Jak již bylo zmíněno, kapitola měla za cíl nalézt výchozí texty, pokud možno kompletní a s reprezentanty v rukopisné i tištěné oblasti pramenů, čehož bylo dosaženo.

5. Geneze novely *Slavná Nemesis*

Proces geneze novely *Slavná Nemesis* je komplikovanější, a přesnou dobu vzniku se nám pravděpodobně nepodaří určit, nicméně se o to v následující kapitole pokusíme. Zároveň tak poznáme i některé další Klímovy beletristické práce. Také si zde ukážeme spletitou cestu nejen novely do tisku, ale také tzv. horoušanských rukopisů.

Jelikož dochovaný rukopisný materiál není datován a ani jinak označen, musíme při bádání vycházet především z ego dokumentů, tedy z korespondence a deníků. Je nesmírnou výhodou, že oba zmiňované druhy pramenů jsou zpracovány v kritickém vydání *Sebraných spisů Ladislava Klímy* editorky Eriky Abrams – korespondence odeslaná ve svazku druhém, pod názvem *Hominibus* a osobní deníky byly vydány ve svazku prvním pojmenovaném *Mea*. Pramenná základna bude rozšířena i o korespondenci přijatou, jejíž část byla vydána ve svazcích *Boj o vše* a *Duchovní přátelství*, které připravil Jaroslav Kabeš. Nahlédneme i do autorovy autobiografie – *Vlastního životopisu*. Další informace budeme nalézat v materiálech uložených v osobním fondu Ladislava Klímy v Literárním archivu PNP, dále v edičních poznámkách prvních vydání novely z roků 1932 a 1967, či v pozdějších reedicích.

5.1. Pohled editorů a klímologů

Nejprve shrneme závěry, ke kterým došli jednotliví editoři a klímoložtí badatelé v oblasti problematiky určení datace novely.

Vojtěch Zelinka v prvním vydání novely v souboru *Slavná Nemesis a jiné příběhy* (1932) konstatuje, že „je to asi jedna ze 30 fantastických novel“²²⁴ z let 1906-1909, o nichž píše Klíma v dopise Fiedlerovi 16. 11. 1918 a také se zmiňuje, že rukopis „*má ještě připsáno datum 1926, patrně rok definitivní úpravy.*“²²⁵

Josef Zumr a Olga Svejková určují dataci novely totožně ve výboru *Vteřiny věčnosti: prózy, listy, eseje, sentence* (1967). Inkriminovaný list rukopisu s přípisem, který zmiňuje Zelinka, již při svém bádání údajně neměli k dispozici. Nicméně informují

²²⁴ ZELINKA, Vojtěch. Poznámky. In KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha: Sfinx, 1932, s. 298.

²²⁵ Tamtéž, s. 297.

o záznamu v Klímově bibliografii, která je součástí jeho druhého vydání tisku *Svět jako vědomí a nic*.²²⁶ „*Slavná Nemesis. Dobrá edice, Praha 1928. V tisku.*“²²⁷ Což dokazuje, že finální podoba textu byla připravena ještě za autorova života. Dále upozorňují na úpravy prózy po roce 1917, potvrzuje to existence „několik[a] rukopisných stránek psaných na papíře s hlavičkou *Tabak-Ersatz-Manufaktur*, což byl název podniku, který v srpnu roku 1917 založil v Praze v Klimentské ulici jeho přítel Fr. Böhler a jehož byl Klíma jediným společníkem a současně i zaměstnancem.“²²⁸ Ale v reedících výboru (1989 a 1990) se objevuje aktuálnější informace podle výsledku bádání klímologa Davida Součka: „*první verze novely Slavná Nemesis vznikla pravděpodobně až počátkem roku 1919, kdy se Klíma opět zabýval beletrií, a pro tisk ji autor přepracoval v červnu r. 1926.*“²²⁹

V osobním fondu Ladislava Klímy je uložen soupis jeho rukopisné pozůstalosti pořízený Davidem Součkem,²³⁰ kde si tuto informaci můžeme verifikovat. Klímolog tak soudí podle prvního zachovalého konceptu, jehož součástí je i část traktátu *Naprostost*, na němž Klíma začal pracovat v první polovině roku 1919, a který měl být součástí zamýšlené, ale již nerealizované, filosofické knihy *Vše*. „*Definitivní podobu však povídka dostala později, kolem poloviny 20. st.,*“²³¹ konkrétně v červnu roku 1926. Další knižní edice novely nepřinesly žádná nová zjištění, jelikož se jedná především o fotoreprinty.

Je velice důležité uvědomit si, že každý z editorů pracoval s těmi textovými prameny a sekundárními zdroji, které měl ve své době k dispozici. Závěry jednoho editora tudíž nemusí nutně vyvracet tvrzení druhého. Protože, jak jsme v předchozí kapitole zjistili, v autografových rukopisech se už momentálně nenachází ani list s datací 1926, ani listy s hlavičkou tabákového podniku, o kterých se zmiňují Zumr a Svejkovská, nicméně jejich bývalou existenci musíme při genezi brát v potaz.

²²⁶ Které vyšlo roku 1928 v nakladatelství Aventinum Dr. Otakara Štorcha-Mariena, oproti prvnímu vydání z roku 1904 vyšlé u Emanuela Stivína, je doplněno o autorovu šestistránkovou předmluvu. V nakladatelství Aventinum byly publikovány i předchozí Klímovy filosofické knihy – *Traktáty a diktáty: filosofické úvahy* (1922) a *Vteřina a věčnost: filosofické intermezzo* (1927).

²²⁷ ZUMR, Josef. – SVEJKOVSKÁ, Olga. Ediční poznámka. In KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: prózy, listy, eseje, sentence*. Praha: Odeon, 1967, s. 287.

²²⁸ ZUMR, Josef. – SVEJKOVSKÁ, Olga. Ediční poznámka. In KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: prózy, listy, eseje, sentence*. Praha: Odeon, 1967, s. 287.

²²⁹ KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. 2. vydání. Praha: Odeon, 1989, s. 6.

²³⁰ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, 776-7.

²³¹ LA PNP, fond Ladislav Klíma, 1/91, 776-7, sešit.

Pozůstalost během těch dlouhých let, než se ze soukromých rukou dostala do Literárního archivu, prošla markantními obsahovými změnami. A nebýt Součkova zásahu v podobě její koupi, můžeme se jen domnívat, jaký by byl její osud. Klímův osobní fond vzniklý roku 1991 a uložený v LA PNP, obsahově víceméně vychází z toho, co Souček zachránil, shromáždil a uspořádal.²³² Fond byl sice obohacený o další drobné koupě a dary, ale jeho hlavní a nejdůležitější oddíl – rukopisy vlastní, se víceméně shoduje se Součkovým soupisem, tudíž další badatelé čerpají z této podoby fondu.

Autor první obsáhlé studie o Klímově díle a životě Jindřich Chalupecký vychází při studiu novely z poznámek, které mu poskytl David Souček, jeho závěry ohledně geneze a dalšího vývoje povídky jsou tedy totožné.

V současnosti nejvýznamnější klímovská badatelka Erika Abrams *Slavnou Nemesis* přeložila do francouzštiny pod názvem *Némésis la glorieuse: roman* v roce 1988.²³³ A v úvodní poznámce text také považuje za jednu z oněch třiceti novel z let 1906-1909, sleduje jeho osud, kdy byl v roce 1915 zanechán v Horoušankách jako zástava za Klímovy dluhy a znovu nabyt v roce 1918, a do finální podoby přepracován kolem roku 1926.²³⁴ Rovněž upozorňuje na zápis v druhém vydání Klímovy prvotiny ohlašující plánované vydání novely u nakladatele Bělohávků (1928), které nebylo realizováno. Ale když roku 1996 vydala v nakladatelství Torst první svazek Klímových Sebraných spisů – *Velký roman* (vyšel sice jako první, fakticky je ale čtvrtý) svůj názor opravuje a vznik první verze *Slavné Nemesis* datuje na jaro 1919.²³⁵ V dalším svazku spisů – *Mea* (2005, první svazek) se v poznámkách můžeme dočíst výsledek dalšího bádání: „definitivní verze románu *Slavná Nemesis* byla dopsána během léta [1926] a 6. září Kamila Lososová poslala Chalupnému dnes nezvěstný čistopis. Zachovalo se asi 30 stran konceptů posledního přepracování rukopisu z roku 1919. Žádný není datován, ale poslední věta jednoho zlomku a číslo stránky ,77‘ jsou psány rukou

²³² Souček po koupi emigroval do Vídně, kde Klímovu literární pozůstalost začal přepisovat s pomocí Institutu für die Wissenschaften von Menschen.

CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. 2. vydání. Praha: Torst, 2013, s. 155.

²³³ KLÍMA, Ladislav. *Némésis la glorieuse: roman*. Paříž: Différence, 1988

²³⁴ ABRAMS, Erika. Avertissement. In KLÍMA, Ladislav. *Némésis la glorieuse: roman*. Paříž: Différence, 1988, s. 7-8.

²³⁵ *Mea*, s. 797.

paní Lososové.²³⁶ *Nacházíme též několik Klímovou rukou psaných dodatků k poslední kapitole na posledních stranách kapesního kalendářku na rok 1926.*²³⁷

5.2. Pohled skrze ego dokumenty

Nyní se pokusíme vysledovat genezi a evoluci *Slavné Nemesis* v kontextu další Klímovy beletristické tvorby prostřednictvím ego dokumentů. Jsme si vědomi, že tento typ pramenů je značně subjektivní, především osobní deníky, a stylizovaný. Některá Klímova korespondence byla dokonce vydána jako umělecký filosofický text, rozhodně ale nelze hovořit o fabulované epistolární povídce, ty pouze využívají formy korespondenční komunikace, kdežto zde se jedná o ego dokumenty, původně ryze osobní povahy. Domníváme se tedy, že i přes nespornou umělečnost a stylizovanost dopisů je lez považovat za autentický a do jisté míry objektivní doklad o autorově životě a tvorbě. Jiným případem je Klímova autobiografie – *Vlastní životopis*, kdy se jedná o veřejný ego dokument spadající do memoárové literatury, protože byl primárně napsán za účelem zveřejnění, jeho objektivnost je tedy nižší.

Jak je nám již známo, autorovy rukopisy²³⁸ zůstaly v Horoušankách u Klímovy nevlastní matky Anny Klímové-Vanišové, když se Klíma odstěhoval do Vysočan, jako zástava jeho dluhů. Klímův dopis z 9. září 1918²³⁹ nás seznamuje s nápadem jeho budějovického obdivovatele a přítele Aloise Fiedlera – prodat zbylé výtisky *Světa*. Klíma nadšeně souhlasí a připojuje žádost, aby zároveň vyzvedl i jeho rukopisy: „*Byly to [...] většinou belletristní věci, úryvkovité, jen jednotlivé archy, zlomky románů a novell, které jsem spálil a z nichž právě jen tyto fragmenty náhodou ohni ušly*”.²⁴⁰ 9. listopadu přichází Klímovy dopis, v němž se dozvídá, že příteli²⁴¹ již přišel balík „*pomíchaných [papírů]*, že se sotva to dá uspořádat, jak

²³⁶ Při porovnání výsledků bádání E. Abrams, se soupisem rukopisných pramenů novely provedeném v předchozí kapitole zjistíme, že aktuálně je materiálu ve fondu k dispozici ještě méně.

²³⁷ *Mea*, s. 863.

²³⁸ Spolu s neprodanými výtisky knihy *Svět jako vědomí a nic*.

²³⁹ *Hominibus*, s. 349.

²⁴⁰ *Hominibus*, s. 350.

²⁴¹ Fiedler první návštěvu v Horoušankách uskutečnil „asi tři neděle před 28. říjnem 1918.“ Viz jeho dopis z 23. prosince 1940 Anně Klímové-Vanišové.

Hominibus, s. 774. Velký román, s. 18.

to souvisí poposobě“;²⁴² ale při jejich čtení se „jaktěživ necítil nebesštěj“.²⁴³ Aby Klíma příteli v rukopisech ulehčil orientaci, posílá mu 16. listopadu 1918 „seznam všeho, co [...] v bell. napsal“²⁴⁴ – romány: *Lidská tragédie a Boží komedie*, *Údolí největšího štěstí*, *Astrea*, *Sus triumphans*, *Český román*, *Román ve věčnosti*, *Skutečná událost*, *sběhnuvší se v Postmortalii*; romaneta: *Romanetto o mladém bláznu*, *Romanetto o dru Grabnerovi*; dramata: *Thanata*, *Drama o Helenovi*, *Orthii*, *Thyonei*²⁴⁵; a „asi 30 fantastických novell“²⁴⁶; ze kterých v dopise zmiňuje pouze *Utrpení knížete Sternenhocha*.

V témže dopise Fiedlerovi Klíma časově ohraničuje psaní své beletrie: „Vše, co jsem v oboru novellistiky vytvořil, povstalo od r. 1906 do 1909. Před tím – ani řádka; později jen krátké náběhy k novým románům, – zničené“²⁴⁷.²⁴⁸ Ale při srovnání s dopisem Emanuelu Chalupnému z 29. března 1909: „Před rokem totiž přestal jsem psát krváky a teprve tenkrát vlastně pustil jsem se vskutku a plnou parou do praktikování filosofie“.²⁴⁹

Musíme nesouhlasit a vymezení psaní prozaických textů upravit od konce roku 1906 do jara 1908. Tedy přibližně začátek doby, kterou strávil u svého otce v Modřanech,²⁵⁰ když se k němu v druhé polovině roku 1906 přestěhoval z Vinohrad. Ve *Vlastním životopise* ne tento čas vzpomíná: „Půl druhého roku psal jsem zuřivě je belletrie – den co den 2-3 tiskové archy,²⁵¹ s nevýslovnou radostí – moje nejvlastnější usnulo některé dny skoro tak, jako spalo do mého patnáct. roku; ale byla to nejpříjemnější doba mého života – 1908 na jaře poznal jsem, že se odchyluju – a vrhl jsem se – stydím se – teprve teď zcela s plnou parou na

²⁴² Velký román, s. 18.

²⁴³ Velký román, s. 18.

²⁴⁴ Hominibus, s. 355.

²⁴⁵ Názvy beletristických prací byly provisorní. Většina uvedených textů se nezachovala, nebo jenom fragmentárně. Podrobně o tomto tématu pojednává Erika Abrams v sebraných spisech. Část fragmentů byla vydána v edicích, pod různými jmény. Všechny jsou popsány v práci *Knížní vydání literárních děl Ladislava Klímy*. Pro naše účely si vystačíme s těmito provisorními pojmenováními, abychom si udělali představu, jak plodným autorem prázdných Klíma byl.

Hominibus, s. 356-357.

²⁴⁶ Hominibus, s. 357.

²⁴⁷ Období mezi od listopadu 1913 do 10. 7. 1915, když přebýval u manželů Vanišových v Horoušankách, je poznamenáno vlnou sebevražedných myšlenek, kdy v rámci příprav na „sebesamaprobuzení“ či „svůdný výlet“ začal nesystematicky ničit=pálit své rukopisy. Přípravy a své stavy zaznamenává v denících. Nicméně i během těchto situací si krátil čas, při čekání na vhodnou dobu pro „skok do propasti“ psaním beletrie, pokračoval v románu *Lidská tragédie a Boží komedie*. Nejvíce rukopisného materiálu bylo spáleno v listopadu roku 1914.

ABRAMS, Erika. Úvod. In KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy IV. – Velký román*. Praha: Torst, 1996, s. 14-18.

²⁴⁸ Hominibus, s. 355.

²⁴⁹ Duchovní přátelství s. 44.

²⁵⁰ U otce v Modřanech Klíma pobýval nejdříve od února 1896 do roku 1900 a poté od konce roku 1906 do konce roku 1910. Klímův otec zemřel v zimě roku 1909, dědictví po něm – zadlužené domy, se Klíma spolu s vdovou, snažili prodat.

Vlastní životopis, Mea, s. 12.

²⁵¹ Podle výše uvedeného výčtu prozaických prací ani příliš nepřeháněl.

systematickou praktickou filosofii.²⁵² V Modřanech 23. června 1907 se Chalupnému přiznává: „Dlí mysl má teď jinde: u heroů, bohů, krásných žen, vil strašidel .. Půl roku totiž, – musíte vědět nepíšu nic jiného než fantastické romány a mám z toho mnoho radosti; nebyl bych dříve řekl, že tolik příjemné zábavy možno si koupit za tužku a kus papíru ..“²⁵³ V dalším dopise z 22. října 1908 adresovaném také Chalupnému, Klíma svou tvorbu specifikuje: „V posledních dvou letech vychrlil jsem pro svou zábavu a zotavení řůru ,bel’letrie, desetkrát realističtější a hnusnější než je Zola, 10krát fantastičtější než Hofmann, 10x obscoennější než Casanova, 10x perversnější než Baudelaire, 10x cyničtější než Grabbe, 10x paradoxnější než Wilde, 10x hrubší než Havlíček, 10x účinnější prostředek k zvracení než ,Labyr<int> světa a r<áj> s<rdce>, ‘ krátce non plus ultra nemravnosti, zlotřilosti a bláznovství.“²⁵⁴

Jak vidíme *Slavná Nemesis* ve zmiňovaném výčtu v dopise z 16. listopadu nefiguruje, a ani v odpovědním dopise ze 7. prosince 1918, ve kterém Fiedler přikládá pro Klímu soupis, co přijatý balík z Horoušanek obsahoval.²⁵⁵ Klíma po přečtení zasláního soupisu byl stavem svých rukopisů pravděpodobně tak zklamán,²⁵⁶ že Fiedlerovi 14. prosince 1918 odpovídá takto: „Manuskripty ponechte si jak dlouho chcete, nechte si je třeba vůbec, na památku a odpustte, že nedávám nic lepšího.“²⁵⁷ Vděčný Fiedler 27. prosince připojil k sváteční zdravici přípis: „Ani nevím, jak poděkovat za rukopisy Vaše. Když se od nich zvedá člověk zdá se vše menší než vši. Pochybuji, že se někdy jen trochu za ně odměním, nemohu-li ani pořádně poděkovat.“²⁵⁸

Na rukopisy si Klíma znovu vzpomene někdy na jaře roku 1919, svědčí o tom lístek z 26. dubna 1919, kde si Fiedlerovi stěžuje, že dosud od něho neobdržel „ony rukopisy, které jste byl hotov půjčit.“²⁵⁹ Klíma něco z nich chtěl použít jako základ pro časopisecké stati a publikovat. Fiedler se pozdějším lístkem omlouvá, že „měl nejpřípustnější část půjčenou, takže se musela teprv shánět“.²⁶⁰ Rukopisy se do Klímových rukou dostanou až kolem 3. srpna 1919,²⁶¹ o čemž svědčí zápis v deníku: „Legenda ea, quae ab Fied... [Číst co od

²⁵² Mea, s. 11.

²⁵³ Duchovní přátelství, s.28-29.

²⁵⁴ Hominibus, s. 25.

²⁵⁵ Velký román, s. 19.

²⁵⁶ Jelikož se nacházel ve velice špatné finanční situaci, doufal, že něco ze starých rukopisů bude moci použít a přepracovat. V tomto období začíná pracovat na nových textech – *Putování slepého hada za pravdou*.

²⁵⁷ Hominibus, s. 361.

²⁵⁸ Hominibus, s. 777.

²⁵⁹ Hominibus, s. 379.

²⁶⁰ Hominibus, s. 781.

²⁶¹ A Alois Fiedler si je pravděpodobně zase odváží do Budějovic ke konci roku 1919, nebo začátkem roku 1920, když se z Prahy, kde byl na dlouhodobé praxi v Českomoravských dílnách, vrací domů.

Fiedleraj“.²⁶² Čímž se definitivně potvrzuje, že tyto horoušánské rukopisy nemohly, *Slavnou Nemesis* obsahovat, jelikož její první verze (redakce) byla již napsána na jaře toho roku. Právě Fiedlerovu strachu ze zničení a následnému odkládání zásilky, můžeme s největší pravděpodobností vděčit za vznik nových „jarních“ próz. Kdy Klíma, nedočkav se svých starých prací, ve Vysočanském hotelu Krása začíná rozehrávat belletristní hru.

Další práce na textu *Slavné Nemesis* pokračovaly na podzim, podle deníkového zápisu z 6. září 1919: „Dva²⁶³ *sujety k novellám dle nového (předvčerejšího) plánu: 1.) (Mystický) Se ženskou, příšernou vidinou svých snů se X ve skutečnosti shledá – z počátku neví, zda sen to či skutečn, pak zdá se mu to skutečností – reální okolnosti – pak oscilování – nejvíce napínající – hrůzný rozvoj událostí – na konec strašidlem děsným způsobem zahuben.*“²⁶⁴ A probíhají i na jaře následujícího roku, kde je v deníku zápis z 23. března 1920²⁶⁵ o téměř hotové *Horské novelle*.²⁶⁶

V deníku si 23. dubna 1926 Klíma poznamenává: „*Rozumnost, účelnost! – – A ted’ – belletrie! Vše – i peníze, koncentrovat na to! —*“²⁶⁷ To svědčí o neúnavné práci na novelách. 28. dubna si nespokojeně zapisuje: „*Jsou tu nesčetné věci. SX se to řádně nepodařilo, – jen ½.. Zatím stačí.*“²⁶⁸ Nicméně neztrácí optimismus a na podzim toho roku plánuje vydat knihu svých beletrií. O tomto záměru se Klíma zmiňuje Aloisi Fiedlerovi v dopise z 12. května 1926. „*K ní mohl bych velmi dobře potřebovat mnohé z materiálu, který jsi ode mne před léty laskavě přijal. Byl bys tak hodný a zapůjčil mně mé, – vlastně Tvé rukopisy, – doufám, že je ještě máš – ? [...] Samozřejmě vrátím Ti je do jednoho hned po upotřebení jich, jak se již jednou stalo.*“²⁶⁹ A opět ho upomíná listem z 30. května 1926: „*[a]si před 14 dny požádal jsem Tě o dočasné zapůjčení rukopisů, které jsem Ti kdysi dal, – už jednou mně půjčených a zase vrácených, k beletristnímu požití pro knihu.*“²⁷⁰ Ani poté se

Hominibus, s. 783.

²⁶² Mea, s. 128. překlad Abrams.

²⁶³ Druhým rozpracovaný „sujetem“ je *Utrpení knížete Sternenhocha*, který je jednou z těch třiceti fantastických novel, a přepracování prodělal hned několik.

²⁶⁴ Mea, s. 134

²⁶⁵ V téže době byla dokončena i povídka *Jak bude po smrti*. Na této povídce začal Klíma pracovat současně s první známou verzí *Slavné Nemesis*. Povídka byla otištěna 19. a 26. 6. 1920 v časopise spolku českých Židů *Rozvoj* (ročník 3., čísla 4. a 5.).

²⁶⁶ Mea, s. 152

²⁶⁷ Mea, s. 407.

²⁶⁸ Mea, s. 407.

²⁶⁹ Hominibus, s. 531.

²⁷⁰ Hominibus. s. 531.

jich nedočkal. „Tahanice“ pokračovaly dopisem z 25. září 1926, ze kterého se dozvídáme, že rukopisy jsou, podle tvrzení Fiedlera, u Dr. A. Kříže,²⁷¹ nicméně ten to popřel, jak zjistil Chalupný.²⁷² Klíma je konečně obdržel v říjnu. Dopisem z 12. října Fiedlerovi děkuje a sděluje mu: „Ale jsou to ne tak ty roztodivné manuskripty samy, jako jisté minulé nálady a stavy duše, které chtěl bych nyní z nich vyčíst – – protože nové vyvolání jich dalo by mně desetkrát více práce, než nahlédnutí do těch fragmentů. Pro eventuální belletrie nepoužiju z nich, nezměněně, ani jediné stránky. Vrátím²⁷³ Ti je, ač-li není zbytečno o tom povídat, jistě během ½ roku.“²⁷⁴ Fiedler „se obával, že rukopisy Klíma zničí, jak to již s mnoha rukopisy učinil“,²⁷⁵ napsal Kříž 1. září 1926 Chalupnému, a proto se vymluvil, že rukopisy má v držení Kříž.²⁷⁶

15. 5. 1926 si v deníku sumarizuje svá snažení: „5 měsíců hlavní činnosti: belletrie [...] Radostná činnost je nutná. Konečně ven z té 13leté stuchliny! [...] nenucené, ale chytré belletristování – jako hlavní vášeň“²⁷⁷ Další záznam 1. června: „Nad očekávání – dobré. Vše tak krásné!... Den byl nejdeštivější.. Ale zdraví – i přísnost – dobré bylo vše. Belletrie dominovala. [...] Jen a jen novella o Siderovi (Jelení Roh..).“²⁷⁸ O čtrnáct dní později (15. června) stále pracuje na Siderovi²⁷⁹ a pravděpodobně se blíží k jeho finální podobě.²⁸⁰

²⁷¹ Chemik Dr. Antonín Kříž (1886-1961) byl Klímův přítel a mecenáš. Jeho bratr Jaroslav byl Klímův šéf v Žiželicích, kde byl Klíma roku 1915 krátce zaměstnán jako řidič parní lokomobily. A také to byl bratranec zmiňovaného Aloise Fiedlera.

Mea, s. 755. Hominibus, s. 851.

²⁷² 25. IX. 1926 „Před měsícem mluvil jsem v Táboře s Chalupným, [...] i o tom, že ony fragmenty mých rukopisů, které jsou Vaším majetkem, má, dle Vašeho sdělení, nyní Dr. A. Kříž. [...] Právě došla zpráva od Něho (Chalupného), že dle sdělení p. Dr. Kříže, „dotyčné rukopisy má u sebe p. Fiedler“ .. Je-li to pravda, ... proč mně je neposíláte, jak jste písemně slíbil – ?“

Hominibus, s. 543.

²⁷³ K vrácení rukopisů již nikdy nedošlo. Fiedler roku 1926 odjel do Ameriky a vrátil se až po Klímově smrti.

Soupis toho, co rukopisy obsahují a jež Fiedler poslal roku 1918 Klímovy, se víceméně shoduje s tím, co zdědila Kamila Lososová.

Hominibus, s. 851. Velký román, s. 18-19.

²⁷⁴ Hominibus, s. 543.

²⁷⁵ Hominibus, s. 851.

²⁷⁶ Z těchto rukopisů stihl Klíma před svou smrtí upravit pouze část z *Velkého romanu*, nazvanou *Soud Boží – novellu z dob renaissance*. Která byla vydána až po Klímově smrti u E. K. Rosendorfa roku 1928, nicméně si za ní alespoň stihl převzít zálohu.

Hominibus, s. 869.

²⁷⁷ Mea, s. 412.

²⁷⁸ Mea, s. 415.

²⁷⁹ Mea, s. 416.

²⁸⁰ Soudíme tak, protože začíná dopisovat romaneto *Velké procitání* (pracovní název *Otec!*), které po první kapitole ukončil v roce 1919.

Mea, s. 416 a 863.

Čistopis romaneta *Slavná Nemesis* poslala Kamila Lososová 6. září 1926 Emanuelu Chalupnému, spolu s prosbou o dodání horoušanských rukopisů, pokud je už obdržel.²⁸¹ Zde ale cesta nekončí. Klíma se obě dokončená romaneta, *Slavnou Nemesis* i *Utrpení knížete Sternenhocha*, snaží udat nejdříve u Kodíčka²⁸² a posléze v nakladatelství Aventinum.

Kodíčkovy vyjádření jsme bohužel nenalezli, ale odmítnutí z Aventina si Klíma poznamenal v deníku 19. 5. 1927: „*Št.Mar.Abweisung*“.²⁸³ Máme k dispozici i nakladatelovo písemné odmítnutí ze 17. května: „*Vážený pane, vyzvedněte si laskavě u nás rukopisy svých dvou prosaických knih. Mám-li býti upřímný, musím říci, že se mně vůbec nelíbily a neuspokojovaly mne po žádné stránce. A tak se nehněvejte, že tuto část Vaší literatury odmítám.*“²⁸⁴ Obě výše zmíněné dokládá i Klímův dopis Emanuelu Chalupnému ze 13. června 1927: „*Dva románky, z nichž jeden jste měl v rukou, ležely u Kodíčka skoro půl roku, aniž je oba přečetl. Pak dal jsem je Štorch-Marienu, tak napolovic na jeho vyzvání. Dostal jsem odpověď zamítavou. Nyní má v rukou rukopis Dr G. Pallas,²⁸⁵ který je odevzdá nejdříve nakladatelství Sfingy, popřípadě doporučí nakladatelství Ottovu.*“²⁸⁶

Ještě 4. dubna 1928 se nakladatel Bedřich Bělohávek smlouvou zavazuje k vyplacení zálohy ve výši 2 000 korun za *Slavnou Nemesis* do 5. května,²⁸⁷ ale 19. dubna Klíma umírá a z vydání tedy sešlo.

Slavná Nemesis tedy poprvé knižně vyšla až roku 1932 v nakladatelství Bohumila Jandy Sfinx, s předmluvou Josefa Kodíčka a v ediční úpravě Vojtěcha Zelinky a Kamily Lososové ve stejnojmenném souboru.²⁸⁸

²⁸¹ Hominibus, s. 851.

²⁸² Josef Kodíček

²⁸³ Mea, s. 585.

²⁸⁴ Mea, s. 893.

²⁸⁵ Přítel Kamily Lososové – středoškolský profesor Gustav Pallas (1882-1964). S editorem prvního vydání novely Vojtěchem Zelinkou spolupracoval na *Obrazových dějinách literatury* (vyd. 1926). A v Ottově nakladatelství již Klímovy publikoval báseň v próze, *K Denici mluví dryáda*, 30. června roku 1919.

Hominibus, s. 860.

²⁸⁶ Hominibus, s. 561.

²⁸⁷ Hominibus, s. 869.

²⁸⁸ K vydání romaneta *Utrpení knížete Sternenhocha* se zavázal Rudolf Škeřík ve svém nakladatelství Symposion a kniha vyšla krátce po Klímově úmrtí. Smlouvou z 16. března, kterou Klíma podepsal ve Vinohradské nemocnici, se Škeřík zavázal vyplatit honorář 10 000 korun.

Hominibus, s. 869.

Podruhé novela vyšla v jiné textové podobě editorů Olgy Svejkové a Josefa Zumra v souboru *Vteřiny věčnosti* v nakladatelství Odeon roku 1967.

5.3. Žánrový diskurz

Jak jsme mohli již postřehnout *Slavná Nemesis* je textem proměnlivého žánrového diskurzu. Ladislav Klíma ji definuje jako romanetto nebo jako novellu.²⁸⁹ Literární vědci dávají přednost označení povídka. V literatuře se setkáme i pojmem román.

Ladislav Klíma zaujímal k definování žánrů, či vůbec k nějakému podřizování se norem a tradicím v literární tvorbě, velice skeptický postoj. V dopise Chalupnému ze 4. září 1910 se k tomuto tématu vyjadřuje: „*Dosavadní forma romanu je těsná. Vytvoření naprosto volné, vše si dovolující jeho formy, nad níž zněl by všude výsměšný smích souverainní, božské skepse, [...] mohl by román být přetvořen v universální litterární formu: je vhodnější nádobou pro směsnání všech projevů duševního života, než theoretické dílo: v tom je mnohem méně místa pro živly bell., než v onom pro theoretické.*“²⁹⁰

Nejdříve si vysvětlíme dané pojmy s pomocí Vlašínova slovníku literární teorie a poté se na základě jejich znalosti pokusíme vybrat vhodné pojmenování žánru textu.

Novela (z italského „novella“) je „*epický prozaický žánr zpravidla středního rozsahu, jehož základ tvoří poutavý příběh s výrazným zakončením. Na rozdíl od [...] povídky, vyznačuje se n. potlačením popisných složek, epizodických dějů a digresí ve prospěch složky dějové.*“²⁹¹ Typická je pro ni pointa a sleduje jednu časově omezenou linii.

Romanetto (z italského romanetto), jak napovídá i překlad (tj. malý román) je epický žánr, kdy „*základ tvoří důmyslně prokomponovaný fantastický nebo dobrodružný příběh, jednotlivé epizody e epizodické děje jsou spjaty ústředním motivem, který je také hlavním organizujícím a konstruktivním elementem tohoto žánru.*“²⁹² V závěru dochází k rozuzlení, k vysvětlení, či k pointě.

²⁸⁹ Jak je u Klímy zvykem, píše v zásadě novella, romanetto, roman – podle jejich původní podoby.

²⁹⁰ Duchovní přátelství, s. 49-50.

²⁹¹ VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literární teorie*. Vydání 2. Praha, 1984. s. 249

²⁹² vlašín, s. 322.

Povídka „je žánrově velmi široké označení pro kratší prozaické útvary s jednoduchou fabulí, [...]tendencí k syžetové a kompoziční uvolněnosti a uplatnění prvků popisných.“²⁹³ Má poměrně jednoduchý děj a vyskytuje se v ní méně postav.

Román (z francouzského „roman“) řadíme mezi velké prozaické epické žánry, „zachycuje rozsáhlou oblast jevů, událostí, společenských vztahů a psychologických situací, připouští různorodost obsahovou, látkovou a motivickou, mnohotvárnost kompoziční výstavby a uměleckých prostředků.“²⁹⁴ Od novely a povídky ji odlišuje široce rozvětvená fabule, vedle hlavního motivu má i několik vedlejších, „rozbíhá se do četných epizod a zahrnuje tak rozmanité osudy hrdinů a četná společenská prostředí.“²⁹⁵ Plní funkci estetickou, filosofickou, poznávací, didaktickou.

Slavná Nemesis je prozaický text středního rozsahu (109 tiskových stran vydání z roku 1932, 81 tiskových stran vydání z roku 1967). Dějová zápleтка má jednu hlavní linii a dvě vedlejší. Uplatňují se popisné pasáže, ale důraz je kladen na děj samotný. Orientace v ději je obtížnější, fabule je důmyslně propracována. Jsou zde tři hlavní postavy a pět postav vedlejších. Závěr je doslova „epický“ – společné splnutí v Univerzu a pointou je odplata za dávnou křivdu.

Textu by tedy nejvíce mohl vyhovovat žánr romanetta. Nicméně Klímu by jistě nevyjasněnost ohledně zařaditelnosti *Slavné Nemesis* potěšila mnohem více a proto jsme v názvu této práce dali přednost přízvisku povídka, právě pro onen herní protiklad.

5.4. Závěrem

Zajímavým poznatkem, kterým bychom mohli vyvrátit původní závěry editorů – tedy vznik textu již v prvním desetiletí 20. století a příslušnost k oněm třiceti novelám, je nepravděpodobnost, že by se Klíma ve výčtu svých próz ve zmiňovaném dopise Aloisi Fiedlerovi na tento konkrétní text nerozpomněl a blíže ho nesespecifikoval, jako to udělal v případě ostatních textů. Zvláště, když námětem povídky je autorovo oblíbené téma –

²⁹³ VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literární teorie*. Vydání 2. Praha, 1984. s. 288.

²⁹⁴ VLAŠÍN, s. 317-318

²⁹⁵ VLAŠÍN, s. 318.

sebevražda. Ale zároveň to může vést i k domněnce, která by sounáležitost s novelami potvrdila. Sebevražda Siderova a vražda Oreyna se uskutečnila skokem do propasti, tematicky by se tedy mohlo jednat i bezprostřední zobrazení Klímova silně emocionálního zážitku, o kterém se zmiňuje ve *Vlastním životopise*: „v Alpách až na kraj propasti – vím, že jsem jí nemohl vidět, – a přece náhlý jakýsi choc hodil mne nazpět – krásný pocit: ještě krok – a letíš tak 500 m dolů – ... V nejtemnějších nocích lezl jsem po skalách – když jsem se pak ve dne na ně díval, udělalo se mně nevolno.“²⁹⁶ Pravdou ale je, že téma propasti se prolíná celou autorovou tvorbou a je námětem i jeho prokazatelně starších prací, jde tedy o pouhou domněnku. Druhou možností datace vzniku textu – začátek roku 1919 podporuje zase odlišné téma novely – myšlenka všeotroctví a nesmrtelné duše, kterými se Klíma v této době soustavně zabýval a jež rozvádí ve svých filosofických traktátech, později vydaných v souboru *Traktáty a diktáty*.

V rukopisech fakticky existují tři indicie napomáhající určení roku vzniku novely a její další cesty. Na jednom z fragmentu rukopisu (list **I.**) je koncept dopisu Emanuelu Chalupnému s recenzí na jeden z dílů jeho *Sociologie*. Chalupný na pěti dílech *Sociologie* pracoval skoro celý život, nejpravděpodobněji se může jednat o recenzi na díl třetí, jenž Chalupný dokončoval kolem roku 1919. Týž list (**I.**) nese erb znázorňující propletené zlaté orlice a dataci 1916, toto je bohužel pro naše bádání zavádějící stopa, jelikož se nám nepodařilo zjistit, jaký má erb význam, respektive zda například nepatří nějaké instituci, i rok je neprůkazný. Může se jednat o náhodný list, který Klíma v zápalu tvořivé mánie našel v hotelové hale, či restauračním zařízení. Na úplném rukopisu povídky *Slavná Nemesis*, která je podle Abrams první verzí novely (my jsme ji v práci označili jako redakci vůči základnímu textu), je i rozpracovaný traktát *Naprostost*, na němž začal Klíma pracovat z jara roku 1919 a jež byl nakonec přepracován pro vydání v *Traktátech a diktátech* roku 1922. Tato zjištění bohužel potvrzují jen začátek prací na próze na jaře roku 1919.

Podle Klímových ego dokumentů – především na základě deníkových záznamů a odeslané korespondence, jsme se pokusili časově vymezit práce na romanettu *Slavná Nemesis* v kontextu horoušanských rukopisů. Téměř spolehlivě jsme vyvrátili její zařazení mezi Klímovy belletristické prvotiny spadající do období od konce roku 1906 do jara-léta 1908. A

²⁹⁶ Mea, s. 18.

datovali její vznik na jaro roku 1919, kdy vznikla její první verze (redakce). Svou finální podobu pak získávala v 1. polovině roku 1926., ale než čistopis našel své místo v nakladatelství, uplynulo dlouhých šest let.

6. Proměny textu Slavné Nemesis

V této kapitole porovnáme a následně zhodnotíme nalezené změny v textových pramenech novely *Slavná Nemesis* Ladislava Klímy. Učiníme tak na základě detailní komparastiky tří existujících textových reprezentací díla za pomoci adekvátních kodifikačních příruček. Z poznání vyvodíme přístup k textu editorů knižních otisků a zaměříme se na jazykovou stránku textů, na jejímž základě budeme charakterizovat Klímův jazykový styl.

6.1. Příručky a pravidla

Klímovy texty jsou bohaté na různé zvláštnosti a kuriozity, které už v době svého vzniku v podstatě nerespektovaly dobovou jazykovou normu ani kodifikaci, autor si s jazykem hrál, různě ho ohýbal a přizpůsoboval podle sebe, vytvořil si tak vlastní jazykový styl.

Se zřetelem na autorův styl, ale zároveň musíme reflektovat i pravopisné jazykové změny, dobovou normu a dobový úzus. Český jazyk se neustále vyvíjí, je složitě diferencován a stratifikován, a k postihnutí změn slouží různé příručky, pravidla a slovníky. Když budeme uvažovat v širších souvislostech, musíme jako první vzít v úvahu *Brus jazyka českého* (posl. vyd. v r. 1894), který měl normativní povahu v době, kdy Klíma navštěvoval obecní školu, a jehož vzor ve starší češtině a puristické tendence občas vedly ke kontraproduktivnosti, „vyčítal a opravoval obyčejnější chyby pravopisné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální“.²⁹⁷ Na přelomu století situaci v jazykovědě ovlivnil Jan Gebauer a jeho četné práce, především jeho kodifikační příručka *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské* (prv. vyd. 1894, posl. vyd. r. 1904), a *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví* (1902, přepr. vyd. 1917), ve kterých je preferováno užívání archaických tvarů a zaměřuje se hlouběji na interpunkci. Gebauer byl v opozici vůči puristům,²⁹⁸ sice oceňoval jejich snahy o povznesení českého jazyka, ale zároveň poukazoval na to, že jejich zásahy porušují tradiční podobu, jednotu a přirozený vývoj spisovného jazyka.²⁹⁹ Marie Čechová se k tématu vyjadřuje takto:

²⁹⁷ KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha, 2007, s. 53.

²⁹⁸ Nesmíme si však představovat tvrdé názorové spory, koneckonců Jan Gebauer vedl jazykovou komisi, která *Brus jazyka českého* připravovala. Editor a text, s. 145.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 522-526.

„Od 20. let 20. století vedou lingvisté spory o spisovnost. Na jedné straně časopis *Naše řeč*, požaduje jazykovou čistotu (kritizující cizí prvky, ba i jen domnělé), odmítají novotvary – za dobré byly považovány jevy, které žily už ve starším jazyce. Na straně druhé utvořivší se *Pražský lingvistický kroužek* (1926), prosazující při spisovnosti funkční a strukturněsystémový přístup (proti diktátu NŘ). Ten se v následujících desetiletích prosazoval, i když nikoli naráz, ale postupně.“³⁰⁰ Zmíněné dva starší přístupy³⁰¹ s velkou pravděpodobností zasáhly i tvorbu Ladislava Klímy, ale jak se na následujících stranách přesvědčíme, pojal je ve stylu sobě vlastním.

První posmrtné knižní vydání *Slavné Nemesis* (1932) se pravděpodobně také řídí Gebauerovými pravidly, přepracovanými Václavem Ertlem (posl. přepr. vyd. r. 1924). Další změny kodifikace přinesly až *Pravidla českého pravopisu* (prv. vyd. r. 1957, posl. vyd. 1966) Bohuslava Havránka a Františka Trávníčka, ze kterých snad vychází podoba knižního otisku z roku 1967.

Pro doplnění zmíníme i současný stav v problematice. Nynější kodifikace se řídí *Pravidly českého pravopisu* z roku 1993 s oporou ve *Slovníku spisovné češtiny* a stále ještě v nepřekonané Havránkově-Jedličkové *České mluvnici* z roku 1970. V roce 2013 ještě Ministerstvo školství chválilo kodifikační platnost *Akademické příručky českého jazyka*.³⁰²

V kontextu s pravidly by asi bylo na místě vysvětlit si tři základní pojmy: kodifikace, norma a úzus. Podle Marie Čechové „[k]odifikace je jen potvrzením spisovnosti, jejím vnějším znakem, jejím výrazem; někdy i s nižší mírou přesnosti zachycení stavu spisovné normy (v závislosti na stupni poznání normy).“³⁰³ Normou zase chápeme „soubor jazykových prostředků pravidelně užívaných“³⁰⁴ v jazykovém společenství, které uvědomělým používáním považujeme za závazné. Stojí v opozici oproti jazykovému úzu, „navyklého způsobu užívání, bez ohledu na uvědomělou volbu či ‚správnost‘ podob.“³⁰⁵ Úzus je tedy zvyk

³⁰⁰ ČECHOVÁ Marie. Kodifikace češtiny i z pohledu cizinců. In ČECHOVÁ, Marie. *Život s češtinou: Nomen omen: Češka – češtinářka – Čechová*. Praha, 2017, s. 135-136.

³⁰¹ Pro zajímavost se podíváme i na názor autorit v současnosti, tedy „že není důvod, proč by lingvista měl do vývoje (spisovného) jazyka zasahovat. Měl by jazyk jen pozorovat, zachycovat, popisovat, protože jazyk prý naší péči nepotřebuje.“

ČECHOVÁ Marie. Kodifikace z hlediska pragmatického. In ČECHOVÁ, Marie. *Život s češtinou: Nomen omen: Češka – češtinářka – Čechová*. Praha, 2017, s. 127.

³⁰² Tamtéž, s. 132.

³⁰³ Tamtéž, s. 118.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 119.

používání prostředků, norma je jejich závazné používání a kodifikace je zachycení normy. Normu můžeme podle Čechové rozlišit na lexikální (ve slovnících), gramatickou (v mluvnici), pravopisnou (v pravidlech pravopisu) a výslovnostní (v pravidlech české výslovnosti).³⁰⁶ „Kodifikace je během své platnosti statická (nemění se), kdežto norma se vyvíjí, je dynamická“.³⁰⁷

V našem případě nám nepůjde ani tak o spisovnost či nespisovnost Klímova jazyka, ale především o textové úpravy editorů v knižních vydáních (s přihlédnutím k textologickým pravidlům v již zmiňované příručce *Editor a text* a také ke *Zprávě komise pro stanovení kritických zásad edičních za rok 1947*³⁰⁸), které zhodnotíme a změny vysvětlíme na základě znalosti dobové normy podle kodifikovaných pravidel. Budeme si všimnout způsobu používání interpunkčních znamének, psaní velkých a malých písmen, psaní spřežek, syntaxe atd. atd.

6.2. Komparace tří textových reprezentací

Předtím, než přistoupíme ke vzájemnému porovnání textů námi vybraných tří textových pramenů novely *Slavná Nemesis*, musíme si přiblížit metodu, jakou jsme pro komparatistiku zvolili. V zásadě text podrobíme vnitřní textové kritice spolu s jazykovou analýzou, pokusíme se postihnout změny a odlišnosti, které dále budeme identifikovat, charakterizovat a posuzovat, zda byly pro text přínosné, či naopak. Zhodnotíme i případný posun ve významu textu. Není ale cílem každý nalezený jev zevrubně popsat a určit jeho vývojovou tendenci, takové detailní pojetí by bylo pro naše účely zbytečné a mohlo by být kontraproduktivní. Spíše se budeme snažit jednotlivé jevy zařadit a charakterizovat souhrnně, vytvořit skupiny podle podstaty dané změny. Pedantské odborné pojmenovávání každého jazykového pravopisného jevu by sice mohlo být zajímavé, ale to přenecháme jinému badateli.

Z textologického hlediska může být textový pohyb „někdy velice rozsáhlý a složitý, každou jednotlivou změnu však lze vymezit třemi základními aspekty: každá změna má svého původce, svou příčinu a svůj účinek v textu. Z těchto tří hledisek musí také textolog všechny

³⁰⁶ ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština – řeč a jazyk*. 3. rozšířené a upravené vydání. Praha, 2011, s. 25.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 25.

³⁰⁸ Zpráva komise pro stanovení kritických zásad edičních za rok 1947.

změny posuzovat. Původcem změny může být každý, kdo s textem pracoval, příčin bývá ještě víc a odstínů v účinku změny je nepřehledné množství.³⁰⁹ Původce rozlišujeme na autora a non-autora, kterým může být opisovatel, redaktor, cenzor, sazeč atd. Příčiny textové změny můžou být vědomé – záměrné: „kdy jejím motivem jsou důvody literární, stylistické, kompoziční, ideové, náboženské, osobní, [...] cenzurní, politické“;³¹⁰ a bezděčné, vzniklé bez vědomí původce, jako: „špatné čtení opisované předlohy, zájmena písmen, vynechání pasáže textu mezi stejnými slovy [...] apod.“³¹¹ Účinek vyvozujeme z faktu, zda jsou změny „v souladu s cílem textového procesu: v tomto smyslu jde o změnu pozitivní a negativní“.³¹² „Z toho vyplývá, že původ, příčina a účinek všech textových změn tvoří tři binárně protikladné kategorie“³¹³: autorské / neautorské změny, vědomé / bezděčné změny, pozitivní (motivované) / negativní (nemotivované) změny.³¹⁴ Ovšem vždy je nutný individuální přístup, protože textové změny jsou rozpoznatelné především v kontextu.

6.2.1. Systém zápisu a třídění

U takto rozsáhlého díla bylo obzvláště náročné vytvoření systému pro zápis jednotlivých odlišností a změn tak, aby poskytoval dobrou orientaci ve zjištěných proměnách našich tří textových reprezentací a zároveň i v samotných textech.

Z první fáze komparace jsme vyvodili, že změny jsou ve třech základních oblastech – 1. v hláskosloví a ve slovotvorbě (hlásky a slova), 2. ve skladbě (slovosledu) a 3. v interpunkci. Zcela samostatně chápeme změny po formální stránce textu, tedy ve vnitřním členění textu, které si v krátkosti představíme posléze.

Zatímco první oblast je vesměs pravopisného rázu, zachycující vývoj jazyka; tak druhá oblast je záležitostí ponejvíce stylistickou (protože pozměňuje autorův styl); a třetí oblast je kombinací pravopisné a stylistické. Z důvodu přílišné obecnosti těchto oblastí, zvolili jsme jiné rozdělení - nalezené změny jsme rozdělili do skupin reprezentující konkrétní jednotlivé jevy a s nimi dále pracovali.

³⁰⁹ VAŠÁK, Pavel et al. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha, 1993, s. 108

³¹⁰ Tamtéž, s. 109.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Tamtéž.

Jelikož se porovnával celý text novely, nebylo by možné, zde změny a odlišnosti zaznamenat v úplnosti, proto jsme přistoupili na kompromis – měly by zde být vypsány veškeré proměny v textu, týkající se hláskoslovné a slovtvorné roviny, a to v pořadí, které respektuje jejich lokaci v textu novely (v rámci zachování této posloupnosti jsme v přehledu ponechali dublety). Zatímco druhé dvě roviny – slovosledná a interpunkční, jsou zde vypsány pouze z první kapitoly, nicméně zastáváme názor, že pro demonstraci problematiky budou dostačující, ačkoliv komparace byla samozřejmě provedena v celém textu. Mě rádi výsledky porovnání těchto dvou rovin poskytneme v úplnosti případnému dalšímu badateli.

Na základě komparace jsme si stanovili čtrnáct skupin, které jsme si označili malými písmeny abecedy: a) – n), zahrnují konkrétním jevy excerpované z textu.

a) skupina zahrnuje pravopisné změny ve psaní předložek s/z, se/ze; předpon s-/z-, se-/ze-, vz-; psaní měkkého a tvrdého i/y, í/ý; psaní skupiny mě/mně; psaní sem/jsem;

b) skupina psaní spřežek; stahování příklonek; psaní dohromady zájmen, předložek, spojek, substantivních a adjektivních složenin;

c) skupina sleduje zápis cizích, přejatých i nepřejatých slov;

d) skupina se věnuje změnám v délce (kvantitě) hlásek;

e) skupina zahrnuje tvaroslovné odlišnosti – zjednodušení; přidání či ubrání předpon a přípon; předložkové změny, nespisovnost a variantnost; změny v podmětu, pádu;

f) skupina přepis číslovek ve větném kontextu;

g) skupina se věnuje pravopisu při psaní velkých a malých písmen (a to nejen u vlastních jmen, názvů apod., ale i ve větných celcích);

h) skupina změn ve stupňování;

i) skupina psaní zkratek;

j) skupina syntax – pořádek slov, archaické vazby;

k) skupina interpunkce – psaní čárek v různých situacích, tečka, dvojtečka, spojovník, pomlčka, středník, tři tečky, apostrof, uvozovky, vykřičník, otazník;

l) skupina změn (výměna, náhrada) slova

m) skupina vynechání slov

n) skupina přidání slov

Zkoumané lišící se „úryvky“ (části textu – slova, věty, souvětí) ze tří textových pramenů jsou označovány velkými písmeny: **A** (pro textovou podobu strojopisného opisu), **B** (pro podobu textu knižního otisku z roku 1932) a **C** (pro textovou podobu knižního otisku z roku 1967) a odděleny lomítkem. Za „úryvkovým celkem“ (složeným ze třech úryvků pramenů A, B, C) je do závorky zapsána lokace úryvků v textu díla – tedy číslo kapitoly (1–6), odstavce (pouze u vět či souvětí v 1. kapitole) nebo oddílu (u izolovaných slov či slovních spojení v celém díle; přičemž jako 0. oddíl je označován úsek následující ihned po čísle kapitoly) a číslo stránky, též odděleny lomítkem. Takto zvolený systém se nám jevil jako nejpříjemnější a nejprůhlednější.

6.2.2. Změny po formální stránce

Text *Slavné Nemesis* je po formální stránce rozdělen na šest kapitol. Každá kapitola je značena číslicemi (**A** římskými; v **B** je první numera římská a ostatní arabské; **C** arabskými) a členěna na oddíly. V jednotlivých oddílech je členění textu na odstavce a dialogické repliky (v **A** a **C** jsou celky odsazeny, což přispívá k přehlednosti; v **B** jsou celky lité bez mezer). Oddíly jsou typograficky uvozeny „hvězdičkou“ (**A** a **C**) nebo „tučnou tečkou“ (**B**).

Změny ve formě byly zaznamenány v počtu oddílů ve druhé kapitole – **A** (sedm oddílů 0-6), **B** (sedm oddílů 0-6), **C** (šest oddílů 0-5), (2. kapitola, s. 9/ 25/ 44).

Knižní otisk z roku 1967 tedy spojuje 4. a 5. oddíl, následkem čehož dochází k přečíslování dalšího oddílu.

6.2.3. Skupiny změn a odlišností

- a) psaní předložky s/z, se/ze a předpony s-/z- se-/ze-; psaní tvrdého a měkkého y/i, ý/í;
psaní skupiny mě/mně; psaní sem/jsem

A: mu s očí zmizelo / **B:** mu s očí zmizelo / **C:** mu z očí mu zmizelo (1. kap., 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: stlumeně / **B:** stlumeně / **C:** ztlumeně (2. kapitola, 3. oddíl: s. 5/23/43)

A: s jedné na druhou / **B:** s jedné na druhou / **C:** z jedné na druhou (2. kapitola, 5. oddíl: s. 6/5. oddíl: s. 26/4. oddíl: s. 45)

A: s nebe / **B:** s nebe / **C:** z nebe (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 31/4. oddíl: s. 49)

A: se všech stran / **B:** se všech stran / **C:** ze všech stran (2. kapitola, 5. oddíl: s. 10/5. oddíl: s. 33/4. oddíl: s. 51)

A: strávil / **B:** ztrávil / **C:** strávil (2. kapitola, 5. oddíl: s. 11/6. oddíl: s. 34/5. oddíl: s. 51)

A: s počátku / **B:** s počátku / **C:** zpočátku (4. kapitola, 1. oddíl: s. 22/58/69)

A: ztrnule / **B:** ztrnule / **C:** strnule (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/59/70)

A: jen se sluchu mé / **B:** jen z mého sluchu / **C:** jen ze sluchu mého (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/64/73)

A: s nevysokých strání / **B:** s nevysokých strání / **C:** z nevysokých strání (5. kap., 1. oddíl: s. 35/86/89)

A: s neposkrvněné oblohy / **B:** s neposkrvněné oblohy / **C:** z neposkrvněné oblohy (5. kap., 2. odd.: s. 37/89/92)

A: s věže půlnoc / **B:** s věže půlnoc / **C:** z věže půlnoc (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/91/93)

A: zeřesal / **B:** seřezal / **C:** zeřezal (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/91/93)

A: ztrávil / **B:** ztrávil / **C:** strávil (6. kapitola, 0. oddíl: s. 40/97/97)

A: s počátku / **B:** s počátku / **C:** zpočátku (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/101/100)

A: strnulé / **B:** ztrnulé / **C:** strnulé (6. kapitola, 1. oddíl: s. 47/111/107)

A: svalila se se mne / **B:** svalila se se mne / **C:** svalila se ze mne (6. kapitola, 1. oddíl: s. 49/114/110)

A: ztrávila / **B:** ztrávila / **C:** strávila (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/121/115)

A: s počátku / **B:** s počátku / **C:** zpočátku (6. kapitola, 2. oddíl: s. 52/122/116)

A: *Orei* / **B:** *Orey* / **C:** *Orei* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 19/51/64)
A: *Oreina* / **B:** *Oreyna* / **C:** *Oreina* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/120/114)
A: *zrichtoval* / **B:** *zrichtoval* / **C:** *zrychtoval* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/100/99)
A: *mne* / **B:** *mne* / **C:** *mě* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 21/56/67)
A: *mně* / **B:** *mě* / **C:** *mně* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 27/69/76)
A: *mně* / **B:** *mě* / **C:** *mně* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 40/95/96)
A: *sem* / **B:** *jsem* / **C:** *sem* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 35/84/88)

b) psaní spřežek; stahování příklonek; psaní dohromady zájmen, předložek, spojek, substantivních a adjektivních složenin

A: *poprvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)
A: *již, již* / **B:** *jižjiž* / **C:** *jižjiž* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)
A: *na konec* / **B:** *nakonec* / **C:** *nakonec* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/15/37)
A: *temně modrého* / **B:** *temně modrého* / **C:** *temněmodrého* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 6/5. oddíl: s. 25/ 4. oddíl: s. 44)
A: *poprvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 28/4. oddíl: s. 46)
A: *ku podivu* / **B:** *ku podivu* / **C:** *kupodivu* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)
A: *z hloubi* / **B:** *zhloubi* / **C:** *z hloubi* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 31/4. oddíl: s. 48)
A: *nemenší* / **B:** *ne menší* / **C:** *nemenší* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 31/4. oddíl: s. 49)
A: *přes to* / **B:** *přes to* / **C:** *přesto* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/35/52)
A: *ku podivu* / **B:** *ku podivu* / **C:** *kupodivu* (3. kapitola, 0. oddíl: s.11/35/52)
A: *při tom* / **B:** *při tom* / **C:** *přitom* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/36/52)
A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/37/53)
A: *podruhé* / **B:** *po druhé* / **C:** *podruhé* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/38/54)
A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (3. kapitola, 2. oddíl: s. 13/39/55)
A: *na příklad* / **B:** *na příklad* / **C:** *například* (3. kapitola, 2. oddíl: s. 13/39/55)
A: *po třetí* / **B:** *po třetí* / **C:** *potřetí* (3. kapitola, 2. oddíl: s. 13/40/55)
A: *z nenadání* / **B:** *znenadání* / **C:** *znenadání* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 14/41/56)
A: *jak by* / **B:** *jakoby* / **C:** *jak by* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/46/60)
A: *ovšem že* / **B:** *ovšem že* / **C:** *ovšemže* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/48/61)

A: *ta tam* / **B:** *ta tam* / **C:** *tatam* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 19/50/63)

A: *na věky* / **B:** *na věky* / **C:** *navěky* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 21/56/67)

A: *přesto* / **B:** *přes to* / **C:** *přesto* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 22/58/68)

A: *kdovíjak* / **B:** *kdoví jak* / **C:** *kdovíjak* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 22/58/69)

A: *přesto* / **B:** *přes to* / **C:** *přesto* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/60/70)

A: *po druhé* / **B:** *po druhé* / **C:** *podruhé* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/64/73)

A: *po každé* / **B:** *po každé* / **C:** *pokaždé* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/64/73)

A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/64/73)

A: *k vůli* / **B:** *k vůli* / **C:** *kvůli* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/66/74)

A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/66/75)

A: *k vůli* / **B:** *k vůli* / **C:** *kvůli* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 34/84/87)

A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *Panebože* / **B:** *Panebože* / **C:** *Pane bože* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/92/93)

A: *k vůli* / **B:** *k vůli* / **C:** *kvůli* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 41/99/99)

A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/101/100)

A: *po druhé* / **B:** *po druhé* / **C:** *podruhé* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 44/104/102)

A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/108/105)

A: *po prvé* / **B:** *po prvé* / **C:** *poprvé* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 46/109/106)

A: *jak by* / **B:** *jak by* / **C:** *jakby* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 48/114/110)

A: *na příklad* / **B:** *na příklad* / **C:** *například* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 49/115/110)

A: *na živu* / **B:** *na živu* / **C:** *naživu* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/121/115)

A: *na bílé dni* / **B:** *na bílé dni* / **C:** *nabíledni* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 31/76/82)

A: *více méně* / **B:** *více méně* / **C:** *víceméně* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/120/114)

A: *cha, cha* / **B:** *cha, cha* / **C:** *chacha* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/47/60)

A: *cha cha cha cha* / **B:** *cha cha cha* / **C:** *chacha, chacha* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 18/48/62)

A: *Ha, ha!* / **B:** *Ha, ha!* / **C:** *Haha!* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 43/103/102)

c) psaní cizích, přejatých i nepřejatých slov

A: *autosuggesce* / **B:** *autosugesce* / **C:** *autosugesce* (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: *plateau* / **B:** *plateau* / **C:** *plató* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: *hallucinace* / **B:** *halucinace* / **C:** *halucinace* (3. kapitola, 2. oddíl: s. 13/39/55)

A: *thema* / **B:** *théma* / **C:** *téma* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 19/51/64)

A: *celly Erraty* / **B:** *cely Erratiny* / **C:** *cely Erraty* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/59/70)

A: *theorie* / **B:** *theorie* / **C:** *teorie* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/61/71)

A: *thema* / **B:** *théma* / **C:** *téma* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/65/74)

A: *fantom* / **B:** *fantom* / **C:** *fantóm* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/67/75)

A: *magnetiseurskými* / **B:** *magnetiseurskými* / **C:** *magnetisésrskými* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 27/68/76)

A: *athletem* / **B:** *atlet* / **C:** *atletem* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 29/73/79)

A: *fantom* / **B:** *fantom* / **C:** *fantóm* (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/79/84)

A: *distinguované* / **B:** *distinguované* / **C:** *distingvované* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *magnetiseurské* / **B:** *magnetiseurské* / **C:** *magnetisésrské* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *hypnotiseurské* / **B:** *hypnotiseurské* / **C:** *hypnotisésrské* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *telepathické* / **B:** *telepathické* / **C:** *telepatické* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *fantom* / **B:** *fantom* / **C:** *fantóm* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 39/93/94)

A: *sugesce* / **B:** *sugesce* / **C:** *sugesce* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/106/104)

A: *telepathie* / **B:** *telepathie* / **C:** *telepatie* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/106/104)

A: *Buonaparte* / **B:** *Bonaparte* / **C:** *Buonaparte* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/108/105)

A: *plateau* / **B:** *plateau* / **C:** *plató* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 47/111/108)

A: *heros* / **B:** *heros* / **C:** *héros* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 50/117/112)

A: *associace* / **B:** *associace* / **C:** *asociace* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/118/113)

A: *ideí* / **B:** *ideí* / **C:** *idejí* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/118/113)

A: *medaillon* / **B:** *medaillon* / **C:** *medailón* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/118/113)

A: *perversnost* / **B:** *pervesnost* / **C:** *perversnost* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/121/119)

A: *plateau* / **B:** *plateau* / **C:** *plató* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 52/121/115)

A: *medaillonek* / **B:** *medaillonek* / **C:** *medailónek* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/123/116)

A: *diademovaná* / **B:** *diademovaná* / **C:** *diadémovaná* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/124/117)

A: *aurelisovaná* / **B:** *aureolisovaná* / **C:** *aurelisovaná* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/124/117)

A: *choc* / **B:** *choc* / **C:** *šok* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 31/76/82)

A: *stihomamem* / **B:** *stihomamem* / **C:** *stihomanem* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/100/100)

A: *humbug* / **B:** *humbug* / **C:** *humbuk* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/102/101)

A: *chance* / **B:** *chance* / **C:** *šance* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 48/113/109)

A: *chancím* / **B:** *chancím* / **C:** *šancím* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 48/113/109)

d) délka hlásek

A: *vchodů* / **B:** *vchodů* / **C:** *vchodu* (2. kapitola, 3. oddíl: s. 5/23/43)

A: *ji* / **B:** *jí* / **C:** *ji* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 29/4. oddíl: s. 47)

A: *panorama* / **B:** *panorama* / **C:** *panoráma* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: *fantom* / **B:** *fantom* / **C:** *fantóm* (3. kapitola, 2. oddíl: s. 13/40/55)

A: *rebus* / **B:** *rebus* / **C:** *rébus* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 16/45/59)

A: *uragan* / **B:** *uragan* / **C:** *uragán* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 16/45/59)

A: *fantomy* / **B:** *fantomy* / **C:** *fantómy* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 24/62/72)

A: *líhu* / **B:** *lihu* / **C:** *líhu* (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/77/83)

A: *zavřena* / **B:** *zavřená* / **C:** *zavřena* (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/78/83)

A: *marna* / **B:** *marná* / **C:** *marna* (5. kapitola, 0. oddíl: s. 33/80/85)

A: *odnesena* / **B:** *odnesená* / **C:** *odnesena* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 34/83/87)

A: *ni* / **B:** *ní* / **C:** *ni* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 35/86/89)

A: *monotonně* / **B:** *monotonně* / **C:** *monotónně* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 35/86/89)

A: *konkavními* / **B:** *konkavními* / **C:** *konkávvními* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/100/99)

A: *fótotechnika* / **B:** *fótotechnika* / **C:** *fototechnika* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/102/101)

A: *skalou* / **B:** *skálou* / **C:** *skalou* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 48/112/108)

A: *agonii* / **B:** *agonii* / **C:** *agónii* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/118/113)

A: *mysterium* / **B:** *mysterium* / **C:** *mystérium* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/119/113)

A: *zamilována* / **B:** *zamilována* / **C:** *zamilovaná* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/120/114)

A: *uraganu* / **B:** *uraganu* / **C:** *uragánu* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/123/116)

e) Tvaroslovné odlišnosti – zjednodušení, předpony a přípony, předložky, nespisovnost, variantnost, změna podmětu či pádu

A: *vssálo* / **B:** *vssálo* / **C:** *vsálo* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/16/37)

A: *massivů* / **B:** *massivů* / **C:** *masivů* (2. kapitola, 0. oddíl: s. 2/18/39)

A: *ssál* / **B:** *ssál* / **C:** *sál* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 28/70/77)

A: *v ssutinách* / **B:** *v ssutinách* / **C:** *v sutinách* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 37/89/92)

A: *ssutin* / **B:** *ssutin* / **C:** *sutin* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/107/104)

A: *vyšel* / **B:** *šel* / **C:** *vyšel* (2. kapitola, 1. oddíl: s. 2/18/39)

A: *kol* / **B:** *kolem* / **C:** *kol* (2. kapitola, 3. oddíl: s. 5/23/43)

A: *dozvím* / **B:** *dovím* / **C:** *dozvím* (2. kapitola, 3. oddíl: s. 6/24/44)

A: *jej* / **B:** *je* / **C:** *jej* (2. kapitola, 3. oddíl: s. 6/24/44)

A: *dle* / **B:** *podle* / **C:** *dle* (2. kapitola, 4. oddíl: s. 6/24/44)

A: *hotelový pokoj* / **B:** *v hotelovém pokoji* / **C:** *hotelový pokoj* (2. kapitola, 4. oddíl: s. 6/24/44)

A: *ni* / **B:** *ani* / **C:** *ni* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 29/4. oddíl: s. 47)

A: *jak* / **B:** *jako* / **C:** *jak* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 31/4. oddíl: s. 49)

A: *místo* / **B:** *místa* / **C:** *místo* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 10/5. oddíl: s. 32/4. oddíl: s. 50)

A: *odejel* / **B:** *odejel* / **C:** *odjel* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 11/6. oddíl: s. 34/5. oddíl: s. 51)

A: *nade* / **B:** *nad* / **C:** *nade* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/36/52)

A: *se* / **B:** *sebou* / **C:** *se* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/37/53)

A: *kol* / **B:** *kolem* / **C:** *kol* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/37/53)

A: *dotýkajíc* / **B:** *dotýkajíc* / **C:** *dotýkající* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/37/53)

A: *tutéž* / **B:** *touž* / **C:** *tutéž* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/38/54)

A: *lochtáním* / **B:** *lechtáním* / **C:** *lochtáním* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/38/54)

A: *mnohých* / **B:** *mnoha* / **C:** *mnohých* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 15/43/58)

A: *dle* / **B:** *podle* / **C:** *dle* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 16/44/59)

A: *rafije* / **B:** *rafie* / **C:** *rafije* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/46/60)

A: *všecko* / **B:** *všechno* / **C:** *všecko* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/47/61)

A: *všecko* / **B:** *všecko* / **C:** *všechno* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 20/52/65)

A: *býti* / **B:** *býti* / **C:** *být* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 20/53/65)

A: *dle* / **B:** *podle* / **C:** *dle* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 20/53/65)

A: *se* / **B:** *sebou* / **C:** *se* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 20/54/66)

A: *tutéž* / **B:** *touž* / **C:** *tutéž* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 20/54/66)

A: *sílil* / **B:** *sílel* / **C:** *sílil* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 21/56/67)

A: *otevíralo* / **B:** *otevíralo* / **C:** *otvíralo* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 24/61/71)

A: *témž* / **B:** *témže* / **C:** *témž* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 24/61/71)

A: *přede* / **B:** *před* / **C:** *přede* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 24/62/72)
A: *tutéž* / **B:** *touž* / **C:** *tutéž* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/65/74)
A: *snech* / **B:** *snách* / **C:** *snech* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/65/74)
A: *se* / **B:** *sebou* / **C:** *se* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/67/75)
A: *dle* / **B:** *podle* / **C:** *dle* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 27/68/76)
A: *as* / **B:** *asi* / **C:** *as* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 28/70/77)
A: *beze* / **B:** *bez* / **C:** *beze* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 28/70/78)
A: *ve* / **B:** *v* / **C:** *ve* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 28/71/78)
A: *se* / **B:** *sebou* / **C:** *se* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 29/73/79)
A: *ke* / **B:** *k* / **C:** *ke* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 30/75/81)
A: *vo rozum* / **B:** *o rozum* / **C:** *vo rozum* (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/78/84)
A: *všechno* / **B:** *všechno* / **C:** *všecko* (5. kapitola, 0. oddíl: s. 33/80/85)
A: *marno* / **B:** *marné* / **C:** *marno* (5. kapitola, 0. oddíl: s. 33/80/85)
A: *dle* / **B:** *podle* / **C:** *dle* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)
A: *cítít* / **B:** *cítiti* / **C:** *cítit* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 37/89/91)
A: *každej* / **B:** *každý* / **C:** *každej* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 37/90/92)
A: *stlačovalo je* / **B:** *stlačovalo je* / **C:** *utlačovalo jej* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/36/52)
A: *Ji tnul* / **B:** *ji t'al* / **C:** *Ji tnul* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/48/61)
A: *proměněnou* / **B:** *přeměněnu* / **C:** *přeměněnou* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 18/48/62)
A: *jednotlivým oblakem* / **B:** *jednotlivým oblakem* / **C:** *jednotlivým oblakem* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 19/50/63)
A: *holubi sezobnou* / **B:** *holubi sezobou* / **C:** *holubi sezobnou* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/61/71)
A: *zazlít* / **B:** *zazlívát* / **C:** *zazlít* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 24/63/72)
A: *ztrativšího* / **B:** *ztrativšího* / **C:** *neztrativšího* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/67/75)
A: *přeměnění* / **B:** *přeměně* / **C:** *přeměnění* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 30/75/81)
A: *dlouze* / **B:** *dlouze* / **C:** *dlouho* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 31/75/81)
A: *tento* / **B:** *ten* / **C:** *tento* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 31/76/82)
A: *jelikož* / **B:** *ježto* / **C:** *jelikož* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)
A: *nemohla* / **B:** *nemohla* / **C:** *nemoha* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 37/90/92)
A: *otevřela* / **B:** *otevřela* / **C:** *votevřela* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/91/92)
A: *Nemesi* / **B:** *Nemesis* / **C:** *Nemesi* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/91/93)
A: *pasu* / **B:** *pase* / **C:** *pasu* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/92/93)

A: *padnuvši* / **B:** *padši* / **C:** *padnuvši* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/92/94)
A: *kol* / **B:** *kolem* / **C:** *kol* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 39/93/94)
A: *se* / **B:** *sebou* / **C:** *se* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 39/94/95)
A: *kolem sedící povstávali* / **B:** *kolem sedící povstali* / **C:** *kolemsedící povstávali* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 41/97/97)
A: *rozdílu* / **B:** *rozdílu* / **C:** *rozdíl* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/100/99)
A: *snu* / **B:** *sna* / **C:** *snu* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 44/104/102)
A: *ke* / **B:** *k* / **C:** *ke* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 44/105/103)
A: *hrůza* / **B:** *hrůza* / **C:** *hrůzo* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 44/106/104)
A: *lidsky* / **B:** *lidské* / **C:** *lidsky* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/106/104)
A: *dle* / **B:** *podle* / **C:** *dle* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/107/105)
A: *vznešenou náladu* / **B:** *vznešené nálady* / **C:** *vznešenou náladu* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/108/105)
A: *jakou* / **B:** *jaká* / **C:** *jakou* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 46/109/106)
A: *ke slunci* / **B:** *k slunci* / **C:** *ke slunci* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 46/110/106)
A: *jak by* / **B:** *jako by* / **C:** *jak by* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 46/110/106)
A: *každou* / **B:** *jakoukoliv* / **C:** *každou* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 47/111/108)
A: *zavznělo* / **B:** *zavznělo* / **C:** *zaznělo* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 48/114/110)
A: *kolkol* / **B:** *kolkolem* / **C:** *kolkol* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 50/117/112)
A: *staletí* / **B:** *století* / **C:** *staletí* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/119/113)
A: *jako* / **B:** *jak* / **C:** *jako* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/120/114)
A: *tělo Orey* / **B:** *tělo Oreyno* / **C:** *tělo Orey* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 52/123/116)
A: *v ten okamžik* / **B:** *v ten okamžik* / **C:** *v tom okamžiku* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 52/122/116)
A: *ona* / **B:** *ono* / **C:** *ona* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/123/116)
A: *koldokol* / **B:** *koldokola* / **C:** *koldokol* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/124/117)

f) přepis číslovek ve větném kontextu

A: *25 letá* / **B:** *25letá* / **C:** *pětadvacetiletá* (2. kapitola, 1. oddíl: s. 3/19/40)
A: *900 m* / **B:** *devítiset metrů* / **C:** *900 m* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 6/5. oddíl: s. 24/4. oddíl: s. 45)

A: 800 m / **B:** osm set metrů / **C:** 800 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/ 5. oddíl: s. 26/4. oddíl: s. 45)

A: 100 m / **B:** sto metrů / **C:** 100 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 26/4. oddíl: s. 45)

A: 600 m / **B:** šest set metrů / **C:** 600 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 27/4. oddíl: s. 45)

A: 600 m / **B:** šest set metrů / **C:** 600m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 27/4. oddíl: s. 46)

A: 1000 m / **B:** tisíc metrů / **C:** 1000 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 27/4. oddíl: s. 46)

A: 800 m / **B:** osm set metrů / **C:** 800 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 27/4. oddíl: s. 46)

A: 200 m / **B:** dvě stě metrů / **C:** 200 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 27/4. oddíl: s. 46)

A: 50 m / **B:** padesát metrů / **C:** 50 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 29/4. oddíl: s. 47)

A: sto metrů / **B:** sto metrů / **C:** sto metrů (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 29/4. oddíl: s. 48)

A: 50 m / **B:** padesát metrů / **C:** 50 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: 400 kroků / **B:** čtyři sta kroků / **C:** 400 kroků (2. kap., 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: 150 m / **B:** stopadesát metrů / **C:** 150 m (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: byl 40letý / **B:** bylo mu čtyřicet let / **C:** byl čtyřicetiletý (3. kapitola, 1. oddíl: s. 11/36/53)

A: 200letá / **B:** dvoustoletá / **C:** dvě stěletá (3. kapitola, 4. oddíl: s. 17/47/60)

A: 137leté / **B:** 137leté / **C:** stosedmatřicetileté (4. kapitola, 3. oddíl: s. 30/74/80)

A: 95leté / **B:** 95leté / **C:** pětadevadesátileté (4. kapitola, 3. oddíl: s. 30/74/81)

A: 35 roků / **B:** 35 roků / **C:** pětatřicet roků (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/77/83)

A: 98letá / **B:** 98letá / **C:** osmadevadesátiletá (5. kapitola, 2. oddíl: s. 37/89/91)

A: 137letá / **B:** 137letá / **C:** stosedmatřicetiletá (5. kapitola, 2. oddíl: s. 37/89/92)

A: 1000/ **B:** tisíc / **C:** 1000 (6. kapitola, 1. oddíl: s. 44/106/103)

A: 18 leté / **B:** 18leté / **C:** osmnáctileté (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/119/114)

A: 39 leté / **B:** 39leté / **C:** devětatřicetileté (6. kapitola, 2. oddíl: s. 51/120/114)

g) psaní velkých písmen

A: *Jelení Hlava* / **B:** *Jelení Hlava* / **C:** *Jelení hlava* (2. kapitola, 0 oddíl: s. 2/17/39)

A: *Ježíš Maria* / **B:** *Ježíš Maria* / **C:** *ježíšmarjá* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/60/70)

A: *Ježíš Maria* / **B:** *Ježíš Maria* / **C:** *ježíšmarjá* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/92/93)

A: *pan Bůh* / **B:** *pánbůh* / **C:** *Pánbůh* (6. kapitola, 0. oddíl: s. 42/100/99)

A: *božskou* / **B:** *božskou* / **C:** *Božskou* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 49/116/111)

A: *ale tázat musil se vždy: není to na konec* / **B:** *ale vždy se musil tázat: není to nakonec* / **C:** *ale tázat musil se vždy: Není to nakonec* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/15/37)

A: *ale musil si říci: což není hlubině duše známo vše, vše? jest něco, co by nebylo jejím majetkem od věčnosti? jak jinak mohla by vůbec – vidět a slyšet?* / **B:** *ale musil si říci: což není hlubině duše známo vše, vše? jest něco, co by nebylo jejím majetkem od věčnosti? jak jinak mohla by vůbec – vidět a slyšet?* / **C:** *ale musil si říci: Což není hlubině duše známo vše, vše? Jest něco, co by nebylo jejím majetkem od věčnosti? Jak jinak mohla by vůbec vidět a slyšet?* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/16/37)

A: *Ale i zde byl nucen položit si otázku: není to pouhou náhodou, že právě ve chvíli této dostavil se nutný duševní odliv? snad i jistá hluboká autosugesce je v tom,* / **B:** *Ale i zde byl nucen položit si otázku: není to pouhou náhodou, že právě v této chvíli dostavil se nutný duševní odliv? snad i jistá hluboká autosugesce je v tom,* / **C:** *Ale i zde byl nucen položit si otázku: Není to pouhou náhodou, že právě ve chvíli této dostavil se nutný duševní odliv? Snad i jistá hluboká autosugesce je v tom,* (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

h) stupňování

A: *horší* / **B:** *horšího* / **C:** *horší* (2. kapitola, 0. oddíl: s. 2/17/38)

A: *vícemokrý* / **B:** *mokřejší* / **C:** *více mokrý* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 7/5. oddíl: s. 27/4. oddíl: s. 45)

A: *stále temnějšího* / **B:** *čím dále tím temnějšího* / **C:** *stále temnějšího* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 31/4. oddíl: s. 49)

A: *stále hustější* / **B:** *hustší a hustší* / **C:** *stále hustější* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 31/4. oddíl: s. 49)

A: *více* / **B:** *víc a více* / **C:** *více* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/35/52)

i) zkratky

A: *t.j.* / **B:** *t.j.* / **C:** *tj.* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/88/90)

A: *sv.* / **B:** *sv.* / **C:** *svatého* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 37/89/92)

j) syntax – pořádek slov, archaické vazby

A: *Když Sider poprvé projížděl alpským městečkem Cortonou, učinilo naň a velebný kraj koldokol dojem tak mocný a tak zvláštní, že na nejbližší stanici vystoupil z vlaku a vrátil se tam nazpět.* / **B:** *Když Sider po prvé projížděl alpským městečkem Cortonou, učinil naň velebný kraj koldokol dojem tak mocný a tak zvláštní, že na nejbližší stanici vystoupil z vlaku a vrátil se tam.* / **C:** *Když Sider poprvé projížděl alpským městečkem Cortonou, učinilo naň a velebný kraj koldokol dojem tak mocný a tak zvláštní, že na nejbližší stanici vystoupil z vlaku a vrátil se tam nazpět.* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)

A: *tím právě* / **B:** *právě tím* / **C:** *právě tím* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)

A: *Často zdálo se mu, že již, již musí, se mu jádro těchto tušení vyloupnout, – ale v tom okamžiku odlétly mu vždy bleskem do nedosažitelných dálek.* / **B:** *Často se mu zdálo, že již již musí se mu jádro těchto tušení vyloupnout, – ale v tom okamžiku odlétly mu vždy bleskem do dálek nedosažitelných.* / **C:** *Často zdálo se mu, že již již musí se mu jádro těchto tušení vyloupnout, – ale v tom okamžiku odlétly mu vždy bleskem do nedosažitelných dálek.* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)

A: *jsoucnost byla mu milenkou, písně z nitra tryskaly,* / **B:** *jsoucnost byla mu milenkou, z nitra tryskaly písně,* / **C:** *jsoucnost byla mu milenkou, písně z nitra tryskaly,* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)

A: ale tázat musil se vždy: není to na konec v první řadě jen mé světlem přetékající nitro, které vrhá své paprsky na předměty tyto, aby pak reflexy jejich, jako zdánlivě cizí dary, opět do svého mateřského všelůna vssálo? **B:** ale vždy se musil tázat: není to nakonec především jen mé světlem přetékající nitro, které vrhá své paprsky na tyto předměty, aby pak reflexy jejich, jako dary zdánlivě cizí, opět vssálo do svého mateřského všelůna? / **C:** ale tázat musil se vždy: Není to nakonec v první řadě jen mé světlem přetékající nitro, které vrhá své paprsky na předměty tyto, aby pak reflexy jejich jako zdánlivě cizí dary opět do svého mateřského všelůna vsálo? (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/15-16/37)

A: Není všechno vidění jen slétáním se do duše nazpět všech těch tajemných ptáků, kteří věčné její hnízdo kdysi opustili? – – / **B:** Není všechno vidění jen slétáním se do duše nazpět všech těch tajemných ptáků, kteří její věčné hnízdo kdysi opustili? – – / **C:** Není všechno vidění jen slétáním se do duše nazpět všech tajemných ptáků, kteří věčné její hnízdo kdysi opustili? (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/16/37-38)

A: Jen proto, že bylo to nutno, opouštěl čarodějné místo ..., / **B:** Jen proto, že to bylo nutno, opouštěl čarodějné místo ... / **C:** Jen proto, že nutno to bylo, opouštěl čarodějné místo ..., (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: není to pouhou náhodou, že právě ve chvíli této dostavil se nutný duševní odliv? / **B:** není to pouhou náhodou, že právě v této chvíli dostavil se nutný duševní odliv? / **C:** Není to pouhou náhodou, že právě ve chvíli této dostavil se nutný duševní odliv? (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: že se v Cortoně trvale usídli, jakmile bude mu možno. – / **B:** že se v Cortoně usídli trvale, jakmile mu to bude možno. – / **C:** že se v Cortoně trvale usídli, jakmile bude mu možno. – (1. kapitola, 4. odstavec: s. 1/16/38)

A: mužné tváře; ale pod silou její svíjelo se cosi nalomeného, / **B:** mužné tváře, ale pod její silou svíjelo se cosi nalomeného, / **C:** mužné tváře; ale pod silou její svíjelo se cosi nalomeného, (1. kapitola, 5. odstavec: s. 1-2/16/38)

A: v opaku k rozedranému zevnějšku baráku nápadně elegantně zařízeném / **B:** zařízeném v opaku k rozedranému zevnějšku baráku nápadně elegantně / **C:** v opaku k rozedranému zevnějšku baráku nápadně elegantně zařízeném (3. kapitola, 3. oddíl: s. 16/44/59)

k) interpunkce – apostrof, uvozovky, tečky, čárky, vykřičníky, otazníky, dvojtečky, středníky, pomlčky, tři tečky

A: *Vystřik'* / **B:** *Vystřík'* / **C:** *Vystřik* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/92/93)

A: *musit* / **B:** *musít'* / **C:** *musit* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 48/113/109)

A: *„Jelení Hlava“* / **B:** *„Jelení Hlava“* / **C:** *Jelení hlava* (2. kapitola, 0 oddíl: s. 2/17/39)

A: *i v nocích objímaly jej magické sny..* / **B:** *i v nocích objímaly jej magické sny.* / **C:** *i v nocích objímaly jej magické sny...* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)

A: *že již, již musí, se mu jádro těchto tušení vyloupnout,* / **B:** *že jižjiž musí se mu jádro těchto tušení vyloupnout,* / **C:** *že jižjiž musí se mu jádro těchto tušení vyloupnout,* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 1/15/37)

A: *aby pak reflexy jejich, jako zdánlivě cizí dary, opět do svého mateřského všelůna vssálo?* / **B:** *aby pak reflexy jejich, jako dary zdánlivě cizí, opět vssálo do svého mateřského všelůna?* / **C:** *aby pak reflexy jejich jako zdánlivě cizí dary opět do svého mateřského všelůna vsálo?* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/15-16/37)

A: *jak jinak mohla by vůbec – vidět a slyšet?* / **B:** *jak jinak mohla by vůbec – vidět a slyšet?* / **C:** *Jak jinak mohla by vůbec vidět a slyšet?* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/16/37)

A: *kteří věčné její hnízdo kdysi opustili? – –* / **B:** *kteří její věčné hnízdo kdysi opustili? – –* / **C:** *kteří věčné její hnízdo kdysi opustili?* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/16/37-38)

A: *opouštěl čarodějně místo .., a jakmile mu s očí zmizelo,* / **B:** *opouštěl čarodějně místo ... a jakmile mu s očí zmizelo,* / **C:** *opouštěl čarodějně místo ..., a jakmile mu s očí zmizelo,* (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: *opouštěl čarodějně místo .., a jakmile mu s očí zmizelo,* / **B:** *opouštěl čarodějně místo ... a jakmile mu s očí zmizelo,* / **C:** *opouštěl čarodějně místo ..., a jakmile mu s očí zmizelo,* (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: *ovládaném matnými a přece tak slastnými vzpomínkami na tři dny,* / **B:** *ovládaném matnými a přece tak slastnými vzpomínkami na ony tři dny,* / **C:** *ovládaném matnými, a přece tak slastnými vzpomínkami na tři dny,* (1. kapitola, 5. odstavec: s. 1/16/38)

A: *Byl květen a Sider osmadvacetiletý; jemné, tajemné, krásné, mužné tváře; ale pod silou její svíjelo se cosi nalomeného,* / **B:** *Byl květen a Sider osmadvacetiletý, jemné, tajemné, krásné, mužné tváře, ale pod její silou svíjelo se cosi nalomeného,* / **C:** *Byl květen a Sider osmadvacetiletý; jemné, tajemné, krásné, mužné tváře; ale pod silou její svíjelo se cosi nalomeného,*(1. kapitola, 6. odstavec: s. 1-2/16/38)

A: *Byl zámožný a zcela neodvislý.* – / **B:** *Byl zámožný a zcela neodvislý.* / **C:** *Byl zámožný a zcela neodvislý.* – (1. kapitola, 6. odstavec: s. 2/16/38)

1) změna slova

A: *v první řadě* / **B:** *především* / **C:** *v první řadě* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 1/15/37)

A: *zhnusenosti* / **B:** *zmučenosti* / **C:** *zhnusenosti* (1. kapitola, 3. odstavec: s. 1/16/38)

A: *během tohoto týdne* / **B:** *v tomto týdnu* / **C:** *během tohoto týdne* (2. kapitola, 3. oddíl: s. 4/21/41)

A: *divostí* / **B:** *divokostí* / **C:** *divostí* (2. kapitola, 3. oddíl: s. 4/22/42)

A: *očividně* / **B:** *zřejmě* / **C:** *očividně* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 6/5. oddíl: s. 26/4. oddíl: s. 45)

A: *či něco* / **B:** *nebo* / **C:** *či něco* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 29/4. oddíl: s. 47)

A: *vice* / **B:** *spíše* / **C:** *víc* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: *docílil* / **B:** *dosáhl* / **C:** *docílil* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 8/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: *k tomu neměl čas* / **B:** *na to neměl kdy* / **C:** *k tomu neměl čas* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 30/4. oddíl: s. 48)

A: *či* / **B:** *nebo* / **C:** *či* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 32/4. oddíl: s. 49)

A: *třeskot* / **B:** *dopad* / **C:** *třeskot* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 10/5. oddíl: s. 32/4. oddíl: s. 50)

A: *kynula mu k sobě* / **B:** *vábila ho k sobě* / **C:** *kynula mu k sobě* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 9/5. oddíl: s. 32/4. oddíl: s. 49)

A: *nadpřirozený* / **B:** *nadpřirozený* / **C:** *nepřirozený* (2. kapitola, 5. oddíl: s. 10/5. oddíl: s. 33/4. oddíl: s. 50)

A: *celé* / **B:** *veškeré* / **C:** *celé* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/35/52)

A: *celé* / **B:** *vší* / **C:** *celé* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/35/52)

A: *obnášelo* / **B:** *činilo* / **C:** *obnášelo* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 11/36/52)

A: *vypadly* / **B:** *vytryskly* / **C:** *vypadly* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/37/53)

A: *či* / **B:** *nebo* / **C:** *či* (3. kapitola, 1. oddíl: s. 12/37/53)

A: *tento* / **B:** *strážník* / **C:** *tento* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 15/42/57)

A: *vztyčenými* / **B:** *zježenými* / **C:** *vztyčenými* (3. kapitola, 3. oddíl: s. 16/46/60)

A: *můj* / **B:** *svůj* / **C:** *můj* (3. kapitola, 4. oddíl: s. 18/49/62)

A: *ohledech* / **B:** *směrech* / **C:** *ohledech* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 19/51/63)

A: *nenechaly* / **B:** *nedaly* / **C:** *nenechaly* (4. kapitola, 0. oddíl: s. 19/51/64)

A: *A dokonce* / **B:** *Ó, dokonce* / **C:** *A dokonce* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 22/58/69)

A: *jelikož* / **B:** *ježto* / **C:** *jelikož* (4. kapitola, 1. oddíl: s. 22/58/69)

A: *zároveň* / **B:** *při tom* / **C:** *zároveň* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 23/59/70)

A: *tě* / **B:** *tebe* / **C:** *tě* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 24/62/71)

A: *či* / **B:** *nebo* / **C:** *či* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 25/64/73)

A: *těch sto let* / **B:** *toho sta let* / **C:** *těch sto let* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/66/75)

A: *jelikož* / **B:** *ježto* / **C:** *jelikož* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/66/75)

A: *k ní* / **B:** *za ní* / **C:** *k ní* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 26/67/75)

A: *čas od času* / **B:** *občas* / **C:** *čas od času* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 27/68/76)

A: *vyvolala* / **B:** *vzbudila* / **C:** *vyvolala* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 27/68/76)

A: *všechnu svou váhu* / **B:** *vší své váhy* / **C:** *všechnu svou váhu* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 27/69/76)

A: *úplně* / **B:** *rychle* / **C:** *úplně* (4. kapitola, 2. oddíl: s. 29/73/79)

A: *více* / **B:** *několik* / **C:** *více* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 30/73/79)

A: *jistým* / **B:** *jedním* / **C:** *jistým* (4. kapitola, 3. oddíl: s. 31/76/82)

A: *třemi týdny* / **B:** *dvěma týdny* / **C:** *třemi týdny* (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/77/83)

A: *mu* / **B:** *Siderovi* / **C:** *mu* (4. kapitola, 4. oddíl: s. 32/78/83)

A: *více* / **B:** *spíše* / **C:** *více* (5. kapitola, 0. oddíl: s. 33/80/84)

A: *jakožto* / **B:** *jako* / **C:** *jakožto* (5. kapitola, 0. oddíl: s. 33/80/85)

A: *břemeno* / **B:** *břímě* / **C:** *břemeno* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 35/86/89)

A: *vzdor strašné příhodě* / **B:** *přes strašnou příhodu* / **C:** *vzdor strašné příhodě* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *řadu let* / **B:** *mnoho let* / **C:** *řadu let* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/87/90)

A: *či* / **B:** *nebo* / **C:** *či* (5. kapitola, 1. oddíl: s. 36/88/90)

A: *odcházel* / **B:** *odcházet* / **C:** *odešel* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 38/92/93)

A: *zná* / **B:** *znamená* / **C:** *zná* (5. kapitola, 2. oddíl: s. 40/95/96)

A: *tom* / **B:** *po takovém* / **C:** *tom* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 43/104/102)

A: *vícekrát* / **B:** *několikrát* / **C:** *vícekrát* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/107/105)

A: *docílit* / **B:** *dosíci* / **C:** *docílit* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 45/108/105)

A: *obnášelo to* / **B:** *bylo to* / **C:** *obnášelo to* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 46/108/106)

A: *každou* / **B:** *jakoukoliv* / **C:** *každou* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 47/111/108)

A: *napnutí* / **B:** *napětí* / **C:** *napnutí* (6. kapitola, 1. oddíl: s. 50/117/112)

A: *scházelo* / **B:** *chybělo* / **C:** *scházelo* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 52/122/116)

A: *vír* / **B:** *vír* / **C:** *vítr* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 53/124/117)

m) vynechání slova (vůči opisu A)

B: *a* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 15)

B: *nazpět* (1. kapitola, 1. odstavec: s. 15)

C: *těch* (1. kapitola, 2. odstavec: s. 38)

B: *postupem* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 35)

B: *a sice* (6. kapitola, 2. oddíl: s. 120)

n) přidání slova (vůči opisu A)

B: *to* (1. kapitola, 4. odstavec: s. 16)

B: *ony* (1. kapitola, 5. odstavec: s. 16)

B: *víc a* (3. kapitola, 0. oddíl: s. 35)

6.2.4. Vyhodnocení

Editori při přípravě svých vydání nemají lehký úkol, musí respektovat, jak starší podobu textu, tak i současného recipienta a do určité míry mu edici přizpůsobit, „*tedy zapojit text do přítomnosti a vymanit jej z nepotřebné, bezvýznamné historizující zátěže, která je z hlediska jazykového i uměleckého nepodstatná a mohla by ve větším rozsahu na některého čtenáře působit rušivě a tříštit i účinek díla.*“³¹⁵ Ale! „*Vtažení textu do přítomnosti, současnosti v žádném případě neznámá jeho úplnou, absolutní normalizaci z hlediska stávající pravopisné a mluvnické normy, prováděnou podle příslušných jazykových příruček (pravidla pravopisu, mluvnice) reprezentujících tuto normu.*“³¹⁶

Novela *Slavná Nemesis*, stejně jako každý Klímův text, si žádá individuální přístup a musí se vzít na vědomí všechny okolnosti, které doprovázely vznik díla. Z postihnutých změn jasně vyplývá, že editor Vojtěch Zelinka (textová podoba **B**) pravidla hrubě porušoval především změnou pořádku slov – slovosledu, což neprospělo textu, ani po významové stránce, a ani po intonační. Rovněž často nahrazoval celá slova, čímž ohrožoval význam celé věty. Interpunkcí zvláštnosti víceméně ponechává nezměněny, pouze normalizuje nekodifikované psaní dvou (..) a čtyř (...) teček na tři (...) tečky, označující nedokončenou výpověď. Svejkovská a Zumr (textová podoba **C**) též normalizují interpunkci, a to v mnohem větším měřítku, nicméně ponechávají Klímův způsob slovosledu. Při přepisu cizích slov opravují všichni editoři (**B** i **C**) Klímův etymologický, fonetický, fantaskní pravopis. Psaní spřežek a složenin dohromady je ve shodě s normami a je zde patrná vývojová pravopisná tendence u obou textů (odděleně **B**, dohromady **C**), stejně jako psaní předložek a předpon ($s \rightarrow z$, $se \rightarrow ze$) a dalších ryze pravopisných jevů. Též je normalizována délka hlásek a tvaroslovné změny, jako je zjednodušení dvou hlásek na jednu. Podle pravidel se číslovky ve větném kontextu přepisují (**C**), pokud nejde o určení vzdálenosti, oproti starší normě (**B**), a naopak pokud jde o určení věku – rozepisují se (**C**), zůstává číslovka (**B**). Ve psaní velkých písmen jde opět o vývoj pravopisné normy. Ve větném kontextu text **C** píše za dvojtečkou velké písmeno, patrně jako označení přímé řeči, což může při četbě rušit, Klím pravděpodobně používal minuskule pro souvislost celku, pro záznam myšlenky bez přerušení. Text **B** mění větné stupňování. Text **C**

³¹⁵ Textologie, s. 139.

³¹⁶ Textologie, s. 152.

normalizuje psaní zkratk. Text B na mnoha místech mění slova z neznámého důvodu, v rozporu s textologickými zásadami.

Textová podoba B (1932) respektuje textovou podobu A ve psaní některých pravopisných jevů podle normy, a zachovává kodifikační interpunkci. Hrubě mění slovosled a nahrazuje některá slova. Textová podoba C (1967) celkem věrně zachycuje textovou podobu A ve slovosledu a slovech, nicméně přihlíží k normě. Interpunkční znaménka ponechává jen na místech, kde to připouští norma, odstraňuje pomlčky jako signál pauzy.

6.3. Klímův jazykový styl a přístup k němu

Výběr jazykových prostředků se řídí určitými normativními a deskriptivními pravidly, které jsou reprezentovány normou, „*ta je při tomto přístupu pokládána za určitý ideální standard, ideální stav jazyka, který je třeba ochránit před pokažením, před jakoukoli devalvací.*“³¹⁷ To zajišťuje její kodifikace v pravidlech českého pravopisu a dalších příručkách. „*Co není v souladu s normou a kodifikací, není správné – a žádné odchylky se nepřipouštějí.*“³¹⁸ Jisté výjimky jsou přípustné snad jedině v uměleckém textu v oblasti syntaxe a lexika, více méně závazné jsou v oblasti pravopisu, výslovnosti a tvarosloví;³¹⁹ vždyť „*umělecký text je svébytným celkem a [...] principy jeho významového sjednocení, jeho vnitřní koherence nám mnohdy zčásti unikají (což může být právě příčinou jeho sugestivního účinku, vzniku různých konotačních významů atd.)*“.³²⁰ Umělecká literatura zahrnuje celou řadu psaných textů, mohou to být fantaskní a sci-fi texty, detektivní prózy, ženské a dívčí romány, dobrodružná literatura, i texty filosofické, esejistické a historické, literatura faktu.³²¹ „*V básnickém textu tedy vlastně čtenář očekává něco neočekávaného, neobvyklé, nekonvenční výrazové prostředky, projevy autorovy jazykové a stylové kreativity.*“³²²

³¹⁷ HOFMANOVÁ, Jana. Stylistika a....Praha, 1997, s. 59.

³¹⁸ Stylistika a, s. 59.

³¹⁹ Stylistika a, s. 61.

³²⁰ Stylistika a, s. 62.

³²¹ Stylistika a, s. 131.

³²² Stylistika a, s. 131.

Každý písemný jazykový projev má svůj charakteristický styl, nějaké výrazné rysy, které ho dokážou odlišit od ostatních projevů a v některých případech i identifikovat samotného autora. Obecně jazykovým stylem „rozumíme svérázný a jednotný způsob výběru a uspořádání jazykových prostředků v jazykových projevech.“³²³ Na jazykovém stylu se podílejí dvojí slohotvorní činitelé, „jedni jsou závislí na osobnosti autora [...] nebo i na okolnostech více méně náhodných,“³²⁴ ovlivňuje je především spisovatelova slovní zásoba, životní zkušenosti a rozhled, vzdělání, sečtělost, i duševní založení, povaha, a aktuální nálada; „druzí mají charakter nadosobní, obecnější,“³²⁵ a poznáme je z celkové podoby, typického zpracování textu, především grafického. Individuální jazykový styl chápeme jako „charakteristický a jednotný princip organizace výstavby jazykových projevů jedince z hlediska ideového, tematického a jazykového.“³²⁶

Ladislav Klíma byl inteligentní, vzdělaný a sečtělý. Ačkoliv vzdělání nedokončil, celý život se věnoval četbě světových velikánů, jeho přátelé mu posílali a doporučovali mnoho autorů.

Ve svých pracích používal celou řadu jazykových specialit – historismy, archaismy, vulgarismy a též vytvářel mnoho neologismů; užíval internacionální termíny přejaté z latiny, řečtiny, francouzštiny, italštiny, němčiny; text ozvláštňovat azbukou a řeckou abecedou.

Používá specifický slovosled, kdy mezi předložku a podstatné jméno kupí řadu přívlastků. Slova nesoucí hlavní větný důraz píše na začátek věty. Často vypouští slovesný přísudek pro účinek krátkosti a důraznosti. Karel Bodlák zdůrazňuje, že „jeho věta (...) je útočná, dynamická, hudební, neboť taková je Klímova vnímavost a – koncepce světa.“³²⁷

Jako výrazového prostředku využívá interpunkce – „ony nejvíce charakterizují vnitřní dynamismus (...), nevyznačuje tedy pouze významovou a mluvnickou stavbu věty, ale je především činitelem rytmickým a intonačním.“³²⁸ „Klímova interpunkce se povrchnímu pohledu zdá být jen zvláštností, ale zatím patří přímo k jeho psanému výrazu. Je jeho stylem. Kombinace pomlček, dvojteček se středníkem, počet teček a pomlček, kombinace pomlček

³²³ DANĚŠ, František. Kapitoly z praktické stylistiky. Praha, 1957, s. 11.

³²⁴ Kapitoly z praktické stylistiky, s. 13.

³²⁵ Kapitoly z praktické stylistiky, s. 13.

³²⁶ Textologie, s. 62.

³²⁷ BODLÁK, Karel. Poznámky k redakci. In: KLÍMA, Ladislav a Karel BODLÁK, ed. *Vteřina a věčnost*. Vyd. 2. Praha, 1946, s. 213.

³²⁸ ZUMR, Josef. Filosof hrdé lidskosti. In: KLÍMA, Ladislav, Olga SVEJKOVSKÁ a Josef ZUMR, eds. *Vteřiny věčnosti: prózy, listy, eseje, sentence: výběr z díla*. Praha: Odeon, 1967, s. 286.

s otazníkem a vykřičníkem a důraz na to vše staví Klímu sice proti dnešnímu způsobu, (...) ale to nelze měnit.³²⁹ „Jeho středníky, pomlčky, dvojtečky, čárky a tečky jsou tak citlivými ukazateli řad, odporů a gradací, že nelze beztretně jejich umístění měnit“.³³⁰

„Ladislav Klíma si byl vědom zvláštnosti svého stylu – všechny byly úmyslné, od obzvláštní záliby v cizích slovech a jejich dnes neběžného pravopisu až po interpunkci, která – právě tak jako výrazný, – násilný – slovosled – je jeho speciálním výrazovým prostředkem. Slovosled, schválnosti ve slovosledu, byly Klímovi zaklínadlem při – komandování – duševních stavů tam, kde běžné slovo, jehož nedostatečnost si tento fracionista uvědomoval, nestačilo.“³³¹

Když za svého života Klíma psal předmluvu k reedici své prvotiny, zaznamenal v ní svůj postoj k této věci: „nezměnil principiálně ni slovo ni hlásku; nekorrigoval by ani pravopisně ‚kobilu‘ – , chyba myšlenková není méně důležitá než ortografická, ale chyb myšlenkových jsou zde a všude myriady; a myšlenka sama je chyba.“³³² Vyznával princip „nic na knize neměnit, nepřidávat a neubírat, neopravovat.“³³³

A své důvody k tomuto přístupu objasňuje ve své předmluvě k prvnímu vydání *Traktátů a Diktátů*: „Co pro časopisy psáno, samozřejmě nemůže být patřičně bezohledné, otevřené, nediplomatické, – a následkem toho, formálně i věčně, tak propracováno, jak by jinak bylo. Autor vydává tyto věci – beze změny – proto, že podávají o něm přece jen obraz, třeba ztlumený, – a že měl k tomu osobní důvody. A konečně – i v knize nemůže být autor zcela upřímný, svůj; spisovateli, neordinairnímu, který by sebe podal bez obalu, hrozilo by něco horšího, než člověku, jenž by vyšel nahý na ulici – : jen bláznovstvím i hloupostí, chorobností, zrůdností, perversností, a sprostáctvím, obscoenitou, špínou, – a zločinností jen jevílo by se dílo jeho otrockému dobytku, kterým je lidstvo.“³³⁴

³²⁹ KABEŠ, Jaroslav. Trápení díla Ladislava Klímy. *Literární pondělí: pondělní příloha Lidových novin*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1940, roč. 48, č. 88; 19. 4. 1940, roč. 6, č. 22, s. 4.

³³⁰ BODLÁK, Karel. Poznámky k redakci. In: KLÍMA, Ladislav a Karel BODLÁK, ed. *Vteřina a věčnost*. Vyd. 2. Praha, 1946, s. 213.

³³¹ KABEŠ, Jaroslav. Trápení díla Ladislava Klímy. *Literární pondělí: pondělní příloha Lidových novin*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1940, roč. 48, č. 88; 19. 4. 1940, roč. 6, č. 22, s. 4.

³³² KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vydání. Praha, 1927, s. 12.

³³³ KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vydání. Praha, 1927, s. 12.

³³⁴ KLÍMA, Ladislav. *Traktáty a Diktáty*. Praha, 1922, s. 6.

Jak tedy mají editoři přistoupit k jeho textům, z nichž většina je torzovitého charakteru, a když jim sám Klíma jazykovou podobu takto ztížil. Jaroslav Kabeš při přípravě Klímových edic v padesátých letech uvedl, že „*horečnatá forma zápisků Klímových, jejich časté, mnohdy nerozlučitelné zkratky, střídání řeči české s němčinou, patří k jejich podstatě. Proto byla [ponechávána] přesně dle znění rukopisu – i s interpunkcí a vynechanou interpunkcí; interpunkce byla doplněna jen na několika málo místech, kde bylo nebezpečí porušení smyslu.*“³³⁵

Oproti němu v devadesátých letech vydání Miroslava Kromiše „*zcela záměrně neusilovaly o absolutní přesnost a textový purismus; současně však byla redakce podřízena dle našeho mínění úspěšné snaze zachovat co nejvěrněji duch Klímova myšlení a stylu. Zvolený postup (...) redakci uvolnil ruce pro práci s textem, neboť vycházejíce z opisů více či méně diskutabilního původu, mohli jsme s klidným svědomím opravit některé pravopisné a logické lapsy.*“³³⁶

Přístup ke Klímovu textu jednou pro vždy vyřešila Erika Abrams při edici Klímových spisů v diplomatickém (tj. doslovném, včetně záznamu škrtnů atd.) typu transkripce „*bez jakékoli jazykové či výkladové úpravy.*“³³⁷

6.4. Závěrem

Bylo by jistě zajímavé očistit text od nánosů všech pozdějších jazykových pravopisných, stylistických a dalších úprav a změn, tiskových chyb, či chyb vzniklých opisováním. Tedy zpřístupnit novelu *Slavná Nemesis* co nejautentičtěji. Zde bychom ovšem mohli narazit na problematiku autentičnosti textu. Abychom takový text získali, vyžadovalo by to složité komparační analýzy s dochovanými Klímovými pracemi, kde se naposledy a v největší míře uplatnila jeho autorská vůle. Takový text existuje snad jenom jeden, a to první vydání Klímovy prvotiny *Svět jako vědomí a nic* (1904). Jelikož kniha vyšla vlastním nákladem u soukromého nakladatele, lze usuzovat, že tato textová podoba je autentická a nejbližší

³³⁵ KABEŠ, Jaroslav. Několik slov úvodem. In: KLÍMA, Ladislav. *Boj o Vše: deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Praha, 1942, s. 10.

³³⁶ KROMIŠ, Miroslav. Ediční a jiné poznámky. In: KLÍMA, Ladislav a Miroslav KROMIŠ, ed. *O Solovjevově etice*. Praha, 1993, s. 142.

³³⁷ ABRAMS, Erika. Úvod. In: KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy IV, Velký roman*. Praha, 1996, s. 7.

Klímově představě o dokonaleném zpřístupnění textu čtenáři, protože si ji řídil víceméně sám. Ovšem ani zde si nikdy nebudeme moci být jisti, zda nedošlo u nakladatele při korektuře, či sazeče ke změnám. Chyby v sazbě by byly postihnutelné, ale úpravy v textu již nikoliv. Komparace s rukopisem je nemožná, protože se nezachoval. Zde by pak přišlo na řadu druhé autorizované vydání *Světa* (1928), kdy bychom provedli vzájemné srovnání obou textů a případné změny tak identifikovali. Tím by se snad původní textová podoba našla a podle ní by bylo možno posuzovat sporné jevy při autentičnosti. Otázkou ale zůstává, zdali by taková podoba textu vyhovovala konzumentům literárního díla, a nebyla textu spíše na škodu. Velká badatelsky náročná práce by tak mohla zůstat bez odezvy.

7. Interpretace Slavné Nemesis

Novela Slavná Nemesis je s největší pravděpodobností Klímův nejčastěji interpretovaný text, jelikož je lidská fantazie bezbřehá a metod pro interpretace textu existuje mnoho. Někteří dešifrují jednotlivé motivy, či motivické komplexy, smrti, života, posmrtného života, věnují se krajinnému toposu, chronologii času, symbolice barev, lidské předurčenosti k zániku skrze etymologii proprií atd. Interpretace je silně subjektivní disciplína a každý jedinec vidí v tom, či onom jiný význam. My se nyní pokusíme o interpretaci Slavné Nemesis podle modelů Erwina Panofského,³³⁸ Ervinga Goffmana³³⁹ a Rolanda Barthesa,³⁴⁰ tyto konkrétní metody, pokud je nám známo, zatím nikdo pro rozbor novely nepoužil.

7.1. Křídla Nemesis

Z mnoha možných přístupů k interpretaci lze použít metodu Erwina Panofského, původně určenou k rozboru vizuálních – zrakem vnímaných artefaktů, představenou v knize *Význam ve výtvarném umění*. S určitými obměnami ji lze aplikovat i na prameny literární. Především je kladen důraz na význam, námět díla, nikoli tedy na jeho formu.

Nejdříve se zaměříme na prvotní neboli přirozený význam textu, který je rozčleněn na význam faktický a význam výrazový. Podíváme-li se na text optikou nezasvěceného recipienta, neznalého literárně – kulturně – historického kontextu a závěrů z nich plynoucích, můžeme identifikovat základní sdělení textu. Poté se pokusíme vcítit do nálady probíhajícího okamžiku a nálady protagonistů. Následuje druhotný neboli konvenční význam textu zaměřující se na konkrétní motivy a témata. Třetí fází objasňujeme vnitřní význam neboli obsah, tj. i podtext, inspirace a okolnosti vzniku díla.

Už samotný název povídky *Slavná Nemesis* může posloužit pro deklaraci výše popsané metody:

³³⁸ PANOFSKY, Erwin. *Význam ve výtvarném umění*. Praha, 1981.

³³⁹ GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo*. 2. vydání. Praha, 2018.

³⁴⁰ BARTHES, Roland. *S/Z*. Praha, 2007.

a BARTHES, Roland. *Smrt autora* [online]. Brno, 2006 [cit. 2018-08-31]. Dostupný z: <https://is.muni.cz/el/1421/podzim2015/MED09/um/Barthes.pdf>

1. Základní sdělení textu: velké písmeno N značí, že *Nemesis* bude pravděpodobně jméno. Slovo *slavná* vyvolává pocit něčeho slavnostního a zvláštního.

2. Na základě znalosti kontextu literatury dvacátého století jsme tyto dvě slova identifikovali jako název povídky Ladislava Klímy. Slovo *slavná* významově odkazuje ke slovu známá, v kladném i záporném (notoricky známá) smyslu. Může být aluzí na řeckou bohyni *Nemesis*, bohyni odplaty, která své oběti stíhala tak dlouho, dokud nedošlo ke spravedlivé odplatě. Stala se tak symbolem osudové msty a je zobrazována spolu s mečem a bičem. Ale ve zmíněné próze nevystupuje postava tohoto jména.

3. Tudíž autor použil název zcela záměrně, aby čtenáři přdestřel děj. Důležitým motivem může být odplata, trest za spáchanou vinu. Obsahem sousloví je tedy dobře známá pravda, že za nespravedlnost následuje odplata.

Dále se pokusíme metodu širěji rozvinout v interpretaci základní dějové linie příběhu v konfrontaci s hlavními postavami. Sekundární linii, která sleduje prolínající se osud černého domku ve městečku a chatrče v úžině s hrůzně se tyčící skálou nad ní, se nebudeme věnovat. Pro lepší přehlednost interpretace budeme Panofského druhotný význam ihned objasňovat vnitřním významem. Primární význam ponecháme oddělen.

1. Děj odpoutaný od veškerých významů je zdánlivě jednoduchý. Na pozadí přírodní scenérie je rozvíjen milostný trojúhelník mezi třemi hlavními postavami, Siderem, Oreyou a Erratou. Centrem dění je alpské městečko Cortona a nad ním se tyčící hora Jelení Hlava, ve výšce 3500 metrů nad mořem, a druhé bezejmenné město situované daleko severně od Alp. Mysteriózní, dramatická, temná, snová a místy absurdní nálada je pevně spoutána s celým textem. Hranice střídání reality, snu a halucinací je fluidní a do jisté míry těžko identifikovatelná. Hlavní mužská postava, sedmadvacetiletý bohatý mladík Sider, se zamiluje do líbezné dívky Orey, která se mu již dlouho zjevovala ve snech. Oreyina sestra Errata, citově a psychicky labilní, je do Sidera zamilovaná též.

Jak již bylo zmíněno, hranice času a prostoru nejsou pevně ukotveny, nicméně pro naše potřeby vytyčíme dva nejdůležitější časové milníky. Současnost se odehrává roku 1920 a výše popsany děj náleží do této časové epochy. Minulost je situována o sto let dříve, do roku

1820. V tomto roce zemřela Orea na následky psychické a fyzické tyranie Sidera a Erraty. Sider zahynul rukou Erraty. Rukou svou zahynula i Errata.

Můžeme konstatovat, že děj není příliš přehledný, životy „minulých“ milenců ovlivňují životy těch „současných“. Smrt je koncem i začátkem jejich utrpení.

2. Městečko Cortona, přesněji hora Jelení Hlava, působí na Sidera jako Siréna, vábí ho k sobě, a on nemůže odolat. Důvodem je propast na Jelení Hlavě, která je místem skonu „minulých“ i „současných“ milenců a jejich transcendentální proměny. V okolí Cortony se také poprvé setkávají „současní“ milenci. Hlavní hrdinky se zjevují náhle a mizí beze stopy. Jsou pouze fantasií Sidera nebo se k němu vrací jako postmortální postavy, jako připomínka jeho hříchu z minulého života. Nebo jsou skutečné a tím zákeřnější. Orea představuje Nemesis, která je hnána touhou po odplatě a spravedlnosti, vyláká současného Sidera nad propast a přiměje ho ke skoku.

V díle je přítomna i symbolika založená na kontrastu barev šatů hlavních hrdinek. Orea představuje obraz mírné a klidné, bezbranné dívky v modrém oděvu. Naproti tomu, její sestra Errata v rudém šatě zastupuje krutou vášeň a touhu.

Nyní je potřeba uvést dílo do kontextu filosofických inspirací autora a na jejich základě doložit některé významy. Výraznou paralelu najdeme v díle Friedricha Nietzscheho, od něhož si Ladislav Klíma vypůjčil teorii o stvoření nadčlověka. Dokonalého, ušlechtilého, mocného a samostatného jedince, který se odpoutal od své pudovosti, nicotného těla a rozumu. Tímto nadčlověkem se stává Sider v samém závěru povídky. Jeho iniciační cesta nastupuje skokem do propasti a končí pádem. Ve svém šíleném prozření, díky síle svého odhodlání ke skoku, vítězstvím vůle nad pudovostí, se překonal a přetransformoval se v postavu vševědoucí, která splynula v jednotu těla, duše i mysli s Oreou. Vůle tak splnila svůj účel. Podle Schopenhauera sloužily pesimismus a pochmurná nálada jako hnací síla k uspokojování potřeb a tužeb Sidera. Sider si byl podvědomě jist, že skokem do propasti odčiní své dávné hříchy a znovu se setká se svojí láskou, v životě na hony vzdálenému tomu pozemskému.

7.2. Božské zjevení Orea

Nyní se zamyslíme nad postavou Orey s použitím metody Ervinga Goffmana. Ten se ve své práci, *Všichni hrajeme divadlo*, zabývá našimi každodenními rolemi, které přirovnává k výkonu v divadelním představení a používá i adekvátní teatrologickou terminologii. Pracuje s pojmy role, fasáda, přední a zadní region, na nichž vystavíme charakteristiku hlavní hrdinky v novele *Slavná Nemesis*.

Rolí má postava Orey v textu několik. Její primární role je líbezná, divoce krásná dívka oblečená v blankytu jako objekt nenaplněné Siderovy milostné touhy. Též může vystupovat jako výplod chorobné mysli Sidera, kdy se vytrácí její tělesná schránka a je zobrazena jako modrý snový opar v dáli. Či jako postmortální postava bojující za svá práva v podobě odplaty za svou tragickou a zbytečnou smrt – stává se Nemesis, tajemnou, zlověstnou a běsnící. Její transcendentální proměny jsou závislé na momentálním rozpoložení hlavní mužské postavy Sidera, který je polapen v síti svých halucinací, jak v reálném tak snovém prostoru a času. V poslední roli se Orea stává duchem Jelení Hory nabádající místní obyvatele k obezřetnosti, vystupuje jako jejich ochránkyně.

Během svého vystoupení využívá Orea fasádního výrazového vybavení. Goffman fasádu rozděluje do dvou částí, na osobní fasádu a scénu. Osobní fasádou je myšleno ženské pohlaví hrdinky, její věk a vzhled, způsob vyjadřování v rolích. Asi dvaadvacetiletá štíhlá bledá krásná panna, cudně se smějící a vábící Sidera ke skoku nad propastí, se ve zlomek vteřiny mění ve zlověstně se smějící, nadávající a zesměšňující postavu, v momentě, kdy se jí nepovedlo Sidera nalákat k jisté záhubě. Její mladistvá tvář se zkřivila do divokého úšklebku a koketní bledé líce nabyly purpuru. V určitých chvílích je zpochybněna její tělesnost, podobá se duchu z bílé páry, který na sebe bere lidskou podobu, v konfrontaci s něčím tak fyzicky přízemním jako jsou dvě malé bradavice na její levé tváři. Oreino, vždy do blankytu zahalené tělo, fyzicky nestárne, uchovává svou svěžest a neposkvrněnost. Scénou nazýváme stálou část představení, v tomto případě by se za ni dal bezesporu považovat její modrý šat, vyjadřující její zdánlivou nevinnost a bezbrannost.

Svou krásu, nadřazenost, velkolepost dává Orea na obdiv na jevišti, předním regionu, zahrnující městečko Cortona, tamější hostinec, horu Jelení Hlava, domek pod skálou. Její obecnost tvoří především Sider a Errata. Zadním regionem můžeme označit jiný snový svět, kde vystupuje sama za sebe, je tak sama sebou. V určitých chvílích regiony splývají.

7.3. Nahá pomsta

V akademické obci stále není vyřešena otázka – podle jakého systému interpretovat díla myslitele Ladislava Klímy – literárněvědného či filosofického? Podle mého názoru se myšlenky v jeho dvou světech střetávají, jsou duální, vzájemně se doplňují a pro pochopení a interpretaci je znalost obou hledisek podmiňující. Ale je tomu skutečně tak? První pohled uznává pouze filosofické texty, tj. postavu autora reprezentující se skrze své myšlenkové texty. Druhý pohled, se kterým se ztotožňuji, klade důraz na obě formy vyjádření ve vzájemné koexistenci, tj. díky znalosti kontextu – kterými filozofy byl Klíma ovlivněn a jaké okolnosti působily na jeho život, jak se choval – můžeme interpretovat novelu ruku v ruce s autorovým životem a myšlenkami. A nyní se dostáváme ke třetímu pohledu (Rolanda Barthes), tj. autor je mrtev. A co dál?

Roland Barthes ve své krátké studii *Smrt autora* přistupuje k autorovi jako k pouhému zapisovateli (skriptorovi), prostředníkovi, který nad významem slov v textu nemá kontrolu. Autor je mrtev, v textu se nevyskytuje, není přítomen, neovlivňuje ho. V uvažování vypustíme osobnost autora, jeho myšlení, život, sociální a ekonomické postavení, a vše ostatní, co by nám mohlo zkreslovat úsudek. Čtenář se tak stává vlastním strůjcem interpretace. Barthes vidí text jako prázdný prostor a v něm několik typů kódů, které spojuje sám čtenář podle své čtenářské zkušenosti.

Svou metodu Barthes demonstroval na novele *Sarrasine* francouzského spisovatele Honoré de Balzaca ve studii *S/Z*. Jak název napovídá, jedná se o „vztah“ dvou hlavních postav, sochaře Sarrasina a kastráta Zambinella. Ve stručnosti, sochař se do kastráta zamiluje, protože ho vnímá jako ženu, ztělesnění krásy a dokonalosti, což se mu následně krutě vymstí.

Roland Barthes text analyzuje prostřednictvím pěti kódů, které pojmenovává a klasifikuje: 1. kód hermeneutický (H) je charakterizován jako nevysvětlený prvek v příběhu navozující napětí (tím, že brání předčasnému odhalení tajemství) a posouvající děj kupředu pomocí tzv. nástrah, dvojznačností, částečných odpovědí, pozastavených výpovědí či rušení; 2. kód akční neboli proairetický (A) označuje krátkodobé napětí, kdy čtenář očekává něco, co se v zápětí stane, čili dojde k rozuzlení situace v té chvíli; 3. kód sémantický (S) na sebe bere podobu nestabilních významů, konotací, může se vázat k osobě, místu či objektu; 4. kód symbolický (SYM) se do jisté míry překrývá s předchozím kódem, projevuje se v textu metonymickými vyjádřeními, má hlubší význam a organizující strukturu; 5. kód kulturní (K)

prozrazuje význam mimo text, ukazuje znalost pozadí, kultury, společnosti, odkazuje k funkčnosti světa. První dva kódy jsou provázány s časovou linkou textu, jsou na ni napojeni, ostatní tři nejsou časem omezeny.

Tyto kódy vytvářejí literární text, vzájemně se proplétají a přetransformovávají do podoby, kterou jim čtenář určí svou interpretací, dešifruje a kombinuje je různým způsobem. Samy o sobě tvoří neurčitě uzavřené struktury. Barthes tímto rozdělením potvrzuje svou tezi o mnohoznačnosti textu, kdyby totiž došlo k trvalému uzavření kódů, jejich definitivnímu objasnění, zmizela by tak i textová vícerozměrnost díla. Barthes připisuje kódům ještě funkci analogickou k hlasu, kdy hermeneutický kód je hlasem pravdy, proairetický hlasem empirickým, sémantický hlasem osoby, kulturní hlasem vědy a symbolický promlouvá hlasem symbolů.

Interpretační analýzu, kterou jsem se rozhodl aplikovat na Klímovu povídku *Slavná Nemesis* s pomocí Barthesovy metody s použitím kódů, je subjektivní, a přesně to je dle mého názoru cílem, ponechat čtenáři co největší prostor k pochopení textu. Text má několik rovin významu, a proto se mi jeví pro analýzu jako příhodný.

Zápletka je v „podstatě jednoduchá“ – mladík Sider se seznámí se dvěma ženami – Erratou a Oreyou, navzájem se do sebe zamilují, čímž nám vzniká milostný trojúhelník. A jak to bylo dál? Nebylo by možné postihnout veškeré roviny výkladu, (díky tomu, že představivost je nekonečná, je to i nemožné) proto se zaměřím především na dva okruhy, na kterých budu demonstrovat Barthesovy kódy (pro přehlednost je budu značit velkými písmeny, viz přehled kódů).

Prvním zájmem bude diskurs tajemna, prolínání se světů novely, reálného a snového, současného a minulého, a jak ho vnímají hlavní postavy. Sekundárně bych se rád věnoval otázce pohlaví a její předurčenosti. Nejprve některé kódy sondově přiblížím a následně se pokusím o interpretaci jejich propojení.

V novele se vedle sebe zrcadlí dva světy – svět reálný a snový (halucinační). Kontrast těchto světů zároveň působí jako hermeneutický kód, udržuje nás v napětí a neustále předjímá tajemnými odkazy v textové rovině prolínajícími se celým dílem. Pomocí akčních kódů se čtenáři dostává zdánlivého ukonejšení, nicméně neodvádí od základní linie příběhu. Sider

spatří dívky v modrém (Orea) a červeném (Errata) na vrcholu hory Jelení Hlavy u městečka Cortony v červnový den. Orea je jakousi snovou představou Sidera, vidí v ní dívku, která se mu celý život zjevovala ve snech (H). Je logické, že se za dívkami vypraví (A), i když jsou již daleko, jeho váhání je typickým projevem mužství, jak je v textu prezentováno. Muž jako zdrženlivější, bojácnější element a žena je tou přímou hrdinkou bořící hranice představivosti, obě reprezentace v reálném současném světě. Projevy spojené s pohlavní předurčeností vnímám jako symbolický kód, ačkoli se role v minulém světě prohodí. Místní a časové určení hrají klíčové role v příběhu (H). I samotným vlastním a místním jménům připisuji význam, jelikož jsou spojeny s konkrétní osobou, či místem, vnímám je jako kódy sémantické.

Latinské kořeny jmen nám mohou odhalit osud hrdinů i jejich vlastnosti, Sider (z lat. sidus) označuje hvězdu, souhvězdí, předjímá tak vykoupení jeho duše a spočinutí na nebesích; Orea (z lat. oreo, ve spojení s počátečním písmenem příjmení S.) je horská víla, což koresponduje s nejčastějším výskytem této postavy – na hoře a v jejím okolí, vílu připomíná i její fluidní postava; Errata (z lat.) je označení pro omyl, chybu, obě spáchala proviněním se na zbylých postavách milostného trojúhelníku.

Siderovy cesty do zahraničí s cílem ukrýt se před pronásledováním ze strany policie, do Austrálie, Afriky, ukazují na anonymitu místa, kde se může bezpečně schovat, z této obecné představy vyvozují kulturní kód. V samém závěru povídky dochází ke splnutí času přítomného (18. června 1920) s minulým (18. června 1820), sto let mizí a nastává rozuzlení. I oba světy se prolnou a spojí v jeden. Jsou hranice smazány? Sider je spojnicí mezi nimi. Postmortální postava Orea balancuje na okraji, Errata přes okraj přepadla, trpí stejně jako Sider za své spáchané hříchy. 18. červen je také den zasvěcený Nemesis.

Jako první se pravděpodobně nabízí ta nejjednodušší interpretace, tj. protrpěná cesta za láskou plná překážek a nedorozumění. Prožívání lásky je silně individuální záležitostí, ani samotný termín „láska“ nemá faktickou definici. Co je to láska? Silný cit? Schopnost obětovat se pro druhého? Patetičnost? Posedlost? Obsese? ... Myslím, že můžeme jít trochu hlouběji, zde je láska demonstrována jako utrpení, slastné utrpení, láska plná nenávisti a zloby, milují se ve své vzájemné zvrácenosti. Sider, Errata a Orea, rozporuplný vztah tří osob.

Většina děje se odehrává v malebné vesničce Cortona a na blízké hoře Jelení Hlavě, konkrétněji na jednom kuželovém výběžku. Neschopnost Sidera se fyzicky spojit ani s jednou z dívek by napovídalo erektilní dysfunkci. Výběžek, tvarem připomínající falus, tak může být

vyobrazením jeho impotence. Propast obklopující falus, která v sobě ukrývá dvě mrtvá těla, pak nenaplněním touhy po dítěti. Jeho životadárná tekutina je vyschlá stejně jako krev v tělech, z nichž zbyly už jen kostry. Hluboká propast zde může symbolizovat i lůno matky země. Závěrečným skokem do propasti, se Sider nejen vyrovnává se svou neplodností, ale navrácí se do společnosti svého minulého já a pozemského těla Oreyna, vykoupil se ze svého provinění a země ho vítá s otevřenou náručí.

Pojmenování hory po jelení hlavě pravděpodobně vychází ze situace podvodu a zrad, vzájemných milostných pletek Orey a Erraty. Zároveň tento incestní lesbický vztah sester je projevem jejich jednoty a souznění. Paralelní existence černé zchátralé barabizny, ve které obě v některý čas v obou světech přebývaly, evokuje provinilost jejich počínání. Není však jisté, zda tento vztah skutečně proběhl, ale jako trestem se jeví zřícení domku pod tíhou balvanu uvolněného ze skalní stěny.

V díle můžeme nalézt i motiv poslední večeře, před půlnocí se v této černé barabizně odehrávající, u stolu sedí muž a dvě ženy, pijí hustou rudou kapalinu, pijí krev. Scénu interpretuji jako konečný soud nad osudy zúčastněných. Zde se řeší smrt a odpuštění hlavních hrdinů. Už od zrození je Sider předurčen ke smrti, aby odčinil trýznivou vraždu Orey, které se ve svém minulém životě dopustil, aby mohl žít s Erratou, stejný osud čeká i ji. Krásná strašlivá stoletá Orea konečně nalezne svůj klid, ona je tou Nemesis, přinášející odplatu a pomstu a zároveň i štěstí z odpuštění, ze smrti.

Existenci dvou paralelních světů povídky odhalí Sider až na sklonku své smrti, když nabude vezdejšího vědomí, a jeho oba osudy jsou zpečetěny. Orea jako strašidlo uvízlé na zemi, postmortální postava, žije a zároveň nežije, zničehonic se ztrácí a nechává za sebou drobnky šílenství. Errata je svou labilitou předurčena ke konci v psychiatrické léčebně, ale nakonec zemře vlastní rukou a je znovuzrozena ještě před skokem svého milovaného. Svou první smrtí očišťuje hřích spáchaný na muži, druhou spáchaný na sestře. Za sražení „minulého“ Sidera do propasti, vrazila sobě dýku do prsou, za podílení se na trýznivé smrti Orey, vydechla v oprátce. Její provinilost symbolizuje i červená barva jejího šatu, Orea naproti tomu je v modré říze považována za čistou a neposkvrněnou, ačkoli pro pomstu si pohrála s myslí zúčastněných dosti hanebně, ruce má čisté.

Závěrem interpretace Klímovy novely bych rád zdůraznil, že se nejedná o kompletní rozbor, nýbrž o pokus, o jiný přístup k textu. Všechny tři interpretační pokusy dochází v mnohém ke stejným závěrům, především identifikují Oreiu jako Nemesis, Bohyni pomsty a odplaty a ukazují na předurčenost ke zkáze a utrpení, aby člověk dosáhl odpuštění, aby se vykoupil, též odkazují k nesmrtnosti duše. Bylo snahou posunout výklad dalším směrem, ponořit se jinak do textu a zároveň vytvořit nové asociace a tvůrčí přístup.

Závěr

Tématem diplomové práce byla analýza, interpretace a komparace tří textových reprezentací novely *Slavná Nemesis* originálního českého spisovatele Ladislava Klímy žijícího v letech 1878 – 1928. Dosud neexistuje kanonická podoba tohoto textu a práce si klade za cíl, svými závěry, přispět k případnému kritickému vydání novely.

Slavná Nemesis je epický prozaický žánr středního rozsahu. Děj je založen na střídání reálného a snového prostoru, jejich střetu, dávající několik rovin interpretace, nejistoty a napětí, naděje na spasení z pozemské bídy na pozadí Alp, kdy milostný trojúhelník Orey, Erraty a Sidera, je protipólem osudu staré dávno mrtvé ženy Barbory.

Novela poprvé vyšla v nakladatelství Sfinx Bohumila Jandy v souboru *Slavná Nemesis a jiné příběhy* a edičně ji připravil Vojtěch Zelinka. Podruhé, v odlišné ediční úpravě Olgy Svejkové a Josefa Zumra, vyšla roku 1967 v nakladatelství Odeon ve výboru *Vteřiny věčnosti s podtitulem Prózy, listy, eseje, sentence, výbor z díla*.

Práce se nejprve věnovala samotnému autorovi textu v krátkém exkurzu do jeho života. Sledovala životní osudy Ladislava Klímy, které ovlivňovaly a formovaly jeho tvorbu, především pak brzká konfrontace se smrtí v jeho rodině, kdy mu v krátký čas zemřela matka, babička, teta a sestra. A následné vyloučení ze všech rakouských gymnázií pro urážku panovnického rodu ve své slohové práci na téma – charakteristika Ferdinanda I. Studia již nikdy nedokončil, ačkoliv se o to dvakrát pokusil. Vyhybal se civilnímu zaměstnání, vyjma neúspěšných pokusů jako řidič lokomobily a hlídač továrny. Žil víceméně z dědictví po rodičích a drobných peněžních darů svých přátel – především Emanuela Chalupného, Antonína Kříže či Aloise Fiedlera, kteří dokonce na jeho podporu založili i spolek.

První filosofickou knihu vydal ve dvacetišesti letech vlastním nákladem (převážně z dědictví po matce) v komisi Emanuela Stivína – *Svět jako vědomí a nic*. Za svého života publikoval několik statí v časopisech, které pak vyšly ve dvou filozofických souborech pod názvy: *Traktáty a diktáty* (1922) a *Vteřina a věčnost* (1927). Roku 1922 napsal spolu s dramatikem Arnoštem Dvořákem hru *Matěj Poctivý*, která byla uvedena ve Stavovském divadle, ale neměla valného úspěchu. Jeho beletristické práce začaly vycházet až po jeho smrti.

Další kapitola je vzhledem do problematiky zpětného konstruktivního zařazení Ladislava Klímy literárními teoretiky do proudu expresionismu či existencialismu. Také jsme se zde zaměřili na Klímův odkaz, který reprezentují posmrtná vydání jeho děl a zároveň jsme tak vymezili období, kdy jeho odkaz nabýval na intenzitě. Největším přínosem bylo zajisté započítí vydávání Sebraných spisů Ladislava Klímy, které edičně připravuje Erika Abrams.

Jelikož je novela *Slavná Nemesis* v současnosti pravděpodobně nečastěji analyzovaným textem Klímovým, bylo nutné, abychom tyto práce shromáždili a na základě jejich poznání zjistili stav bádání. Díky čemuž jsme byli schopni konstatovat, že heuristikou textových pramenů novely se zatím nikdo nezabýval, ani jejich komparací.

Předtím, než jsme se zaměřili na samotné porovnávání textových podob, bylo nutné vyhledat a charakterizovat všechny dostupné textové prameny studované povídky *Slavná Nemesis* a z množiny všech těchto existujících textů stanovit výchozí texty pro další práci. Heuristika primárních pramenů byla provedena v archivních materiálech uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v osobním fondu Ladislava Klímy, a ve veškeré knižní produkci novely.

Nejdříve jsme shromáždili všechna knižní vydání novely a jejich komparací bylo zjištěno, že základními texty jsou vydání z roků 1932 a 1967, dále tradovatelná podoba textu byla tedy dvojitá. Na základě tohoto poznání jsme stanovili dvě ediční linie, rozlišené podle toho, zda jim byla předlohou textová podoba z roku 1932 (první ediční linie) nebo z roku 1967 (druhá ediční linie). Dále jsme provedli výzkum v oblasti archivního materiálu, kde jsme našli autograf novely o 22 listech (ten zahrnuje torza autografu novely a kompletní první verzi novely), strojopisný opis novely o 53 listech a strojopisný opis od původce Davida Součka o 63 listech. Kompletní revizí a popisem archiválií bylo dokázáno, že jediným kompletním textem je strojopisný opis od neznámého původce. Na základě heuristiky jsme tedy stanovili tři základní textové reprezentace pro následnou komparaci: strojopisný opis a knižní otisky z let 1932 a 1967.

V následující kapitole jsme se pokusili určit proces geneze novely v kontextu tzv. horoušanských rukopisů, skrze pohled editorů a klímologů a poté s použitím Klímových ego

dokumentů, především s pomocí deníků a korespondence. Editori vesměs shodně datovali vznik novely do let 1906-1909, tedy do doby, kdy Ladislav Klíma napsal skoro veškerou svou beletristickou produkci. Doložili změny po roce 1917 a finální podobu textu zasadili do roku 1926. S pomocí ego dokumentů se nám jejich tvrzení podařilo vyvrátit a vznik novely jsme určili na jaro roku 1919, kdy vznikla její první verze a svou finální podobu získala až později v 1. polovině roku 1926, zde se naše závěry shodly.

V hlavní části práce jsme porovnali a následně se pokusili charakterizovat nalezené změny v textových pramenech novely *Slavná Nemesis* Ladislava Klímy. Učinili jsme tak na základě detailní komparistiky a jazykové analýzy tří existujících textových reprezentací díla za pomoci adekvátních kodifikačních příruček – textologické *Editor a text*, a *Pravidel českého pravopisu* z příslušných roků. Změny a odlišnosti v textu jsme rozdělili do čtrnácti skupin.

Vzájemná komparace a jazyková analýza, těchto tří textů prokázala větší ediční zásahy do tištěných pramenů vůči opisu. Z poznání jsme vyvodili přístup k textu editorů knižních otisků. Textová podoba pramenu z roku 1932 (vůči strojopisnému opisu), edičně upravená Vojtěchem Zelinkou, ve velké míře mění slovosled a nahrazuje celá slova, čímž zasahuje do stylistické roviny. V interpunkci vcelku zachovává Klímova specifika. Drobné změny jsou většinou zásluhou změn pravidel pravopisu. Textová podoba pramenu z roku 1967 (vůči strojopisnému opisu), edičně upravená Josefem Zumrem a Olgou Svejkovskou, respektuje slovosled i jednotlivá slova, bohužel interpunkční zvláštnosti zachovává pouze tam, kde to povoluje pravopisná norma. Nicméně tato podoba textu z roku 1967 je strojopisné podobě více věrná.

Klímův jazykový styl má pravopisné, interpunkční, lexikální a syntaktické zvláštnosti. Je založen na nadměrném používání interpunkčních znamének, především pomlček jako signálů pauzy pro čtenáře, dále dvoj a čtyř teček (oproti kodifikaci, kdy se používá pouze troj tečka). V psaní cizích slov používá etymologický, fonetický, i svůj fantaskní pravopis. Jeho psaní předpon s-/z- a předložek s/z je silně kolísavé, rovněž tak psaní tvrdého a měkkého y/i. Nedůsledně píše příslovečné a jiné spřežky. Používá archaismy, historismy, vulgarismy a tvoří si neologismy.

Poslední částí práce byly tři subjektivní interpretace novely pomocí méně známých metod Erwina Panofského, Ervinga Goffmana a Rolanda Barthese, kde jsem se zaměřili na prokázání totožnosti hlavní ženské postavy novely Orey jako bohyně pomsty Nemesis.

Ladislav Klíma nikdy neodešel, skrze nová a stará, další a další vydání svých děl, žije věčně, zásluhou mnohých editorů, kteří se tohoto nesnadného úkolu, více či méně úspěšně, ujali. Dosáhl tak vytouženého věčného života – – –. Živio!

Resumé

The main point of given thesis is to analyze, interpret and to compare three publications of Ladislav Klíma's (1878 – 1928) novel *Glorious Nemesis*.

First part of the thesis deals with author's background. The same part covers publishing of author's writings and also the issue of retrograde categorization of Klíma's works by literary theorists.

In the very beginning of creating the thesis it was crucial to search and characterize all of the literary sources dealing with *Glorious Nemesis* and determine those relevant for the purpose of this thesis. The research was carried in Literary archive of the Museum of Czech Literature, personal fund of Ladislav Klíma as well as all publications of the novel. After thorough research three textual representations were chosen for further research – typewritten copy and two publications from 1932 and 1967.

Further we tried to determine the process of making the novel in context with so called *horoušanské* manuscript. The main sources of this part are novels' editors, klímologs and Klíma's ego (self-centered) works.

The crucial part of the thesis is dedicated to comparison of the three literary sources. It only could have been done on the basis of detailed comparatistic method and linguistic analysis done so while standing in firm ground appointed by codified guides to which is referred to accordingly. The comparison and analysis revealed differences between novel published and the typewritten copy.

The last part of the thesis is composed of three subjective readings influenced by lesser known methods of interpretation of Erwin Panofsky, Erving Goffman and Roland Barthes.

Bibliografie

- ALEXOVÁ, Jarmila. K obsahově-tematické struktuře Klímovy studie šílenství. In *Hledání expresionistických poetik*. České Budějovice, 2006,
- BALVÍNOVÁ, Iva et al. *Osobnosti Česko: Ottův slovník*. Praha, 2008.
- BARTHES, Roland. *S/Z*. Praha, 2007.
- BARTHES, Roland. *Smrt autora* [online]. Brno, 2006 [cit. 2018-08-31]. Dostupný z: <https://is.muni.cz/el/1421/podzim2015/MED09/um/Barthes.pdf>
- BODLÁK, Karel – VÁPENÍK, Rudolf (eds.). *Ladislav Klíma filosof – básník*. Praha, 1948. *Brus jazyka českého, který sestavila kommisie širším sborem Matice české zřízená*. 3. vydání. Praha, 1894.
- ČECHOVÁ Marie. Kodifikace češtiny i z pohledu cizinců. In ČECHOVÁ, Marie. *Život s češtinou: Nomen omen: Češka – češtinářka – Čechová*. Praha, 2017.
- ČECHOVÁ Marie. Kodifikace z hlediska pragmatického. In ČECHOVÁ, Marie. *Život s češtinou: Nomen omen: Češka – češtinářka – Čechová*. Praha, 2017.
- ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština – řeč a jazyk*. 3. rozšířené a upravené vydání. Praha, 2011.
- ČIHÁKOVÁ, Veronika. *Ladislav Klíma (1878 - 1928): Soupis osobního fondu*. Praha, 2000.
- DANEŠ, František. *Kapitoly z praktické stylistiky*. Praha, 1957
- DAŇHELKA, Jiří. *Textologie a straší česká literatura*. Praha, 2013.
- Erika Abrams: „mezi řečí a mlčením, mezi řečí a myšlením nebo prostě jen mezi řečí“. *Forum: časopis Univerzity Karlovy* [online]. 21. 5. 2007.
- FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal, (eds.). *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Vydání 2. Praha – Litomyšl, 2006.
- GEBAUER, Jan. *Gebaurova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha, 1926.
- GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo*. 2. vydání. Praha, 2018.
- HOETZEL, Jiří. Za Ladislavem Klímou. Hrst vzpomínek. In *Tribuna* 10, 1928, č. 99, s. 4.
- HOFMANOVÁ, Jana. *Stylistika a....* Praha, 1997
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*. Praha, 2013
- CHUCHMA, Josef, ed. a kol. *Torst: dvacet let nakladatelství*. Praha, 2011.
- IWASHITA, Daniela. Obešel já sponzorů pět. Ale nic. *Hospodářské noviny* [online]. 25. 5. 2010.
- JANOUŠEK, Pavel et al. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha, 2008,

- KABEŠ, Jaroslav. Trápení díla Ladislava Klímy. *Literární pondělí: pondělní příloha Lidových novin*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 1940, roč. 48, č. 88; 19. 4. 1940, roč. 6, č. 22, s. 4.
- KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007
- KLÍMA, Ladislav. *Boj o Vše: deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Praha, 1942.
- KLÍMA, Ladislav. *Duchovní přátelství: vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou*. Praha, 1940.
- KLÍMA, Ladislav. *Juvenilie*. Praha, 1941.
- KLÍMA, Ladislav. *Némésis la glorieuse: roman*. Paříž: Différence, 1988
- KLÍMA, Ladislav. *O Solovjevově etice*. Praha: Lege artis, 1993.
- KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. Praha: Česká expedice, 1991.
- KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. – Mea*. Praha, 2005.
- KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. – Hominibus*. Praha, 2006.
- KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy III. – Svět atd*. Praha, 2017.
- KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy IV. – Velký roman*. Praha, 1996.
- KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis* [e-book]. Praha, 2017. ISBN 978-80-80-7587-161-9 (pdf). Dostupné z: <https://search.mlp.cz/cz/titul/slavna-nemesis/4352749/>.
- KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis* [e-book]. Praha: e-bohém, 2015. ISBN 978-80-7495-434-4 (pdf). Dostupné z: <https://www.jine-knihy.cz/kniha/slavna-nemesis>.
- KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Pardubice, 2009
- KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha, 1932.
- KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. Praha, 2005.
- KLÍMA, Ladislav. *Sus triumphans*. Praha, 1997.
- KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vydání. Praha, 1927.
- KLÍMA, Ladislav. *Traktáty a Diktáty*. Praha, 1922
- KLÍMA, Ladislav. *Vteřina a věčnost*. Vyd. 2. Praha, 1946.
- KLÍMA, Ladislav. *Vteřina a Věčnost: Filosofické intermezzo*. Praha, 1927.
- KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*. Praha, 2010.
- KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. 2. vydání. Praha, 1989.
- KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti: Prózy, listy, eseje, sentence*. Praha, 1967.
- Ladislav Klíma v nedohlednu. *Deník referendum* [online]. 7. 6. 2010.
- LICHAČOV, Dmitrij Sergejevič. *Textologie (Stručný nástin)*. Praha, 2015.

- MACHALA, Lubomír et al. *Panorama české literatury*. Praha, 2015.
- MACHOVEC, Martin. Ohlasy literárního a filozofického díla Ladislava Klímy v životě a tvorbě českých undergroundových autorů. In GILK, Erik – HRABAL, Jiří (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo* [online]. Aluze, ©2010 [cit. 20.7.2018].
- MUKAŘOVSKÝ, Jan et al. *Dějiny české literatury IV*. Praha, 2000.
- PANOFSKY, Erwin. *Význam ve výtvarném umění*. Praha: Odeon, 1981.
- PAPOUŠEK, Vladimír. *Existencialisté*. Praha, 2004.
- Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Jediné ministerstvem školství a národní osvěty schválené vydání*. Praha, 1926.
- PRŠÍNOVÁ, Tamara. *Nakladatelství Růže 1958-1991*. Rudolfov, 1998.
- ŠTÁSTKA, Viktor. Literární expresionismus jako odpověď možných světů. In BAUER, Michal (ed.). *Hledání expresionistických poetik*. České Budějovice, 2006.
- ŠTASTNÝ, Radko. *Čeští spisovatelé deseti století*. Praha, 1974.
- VAŠÁK, Pavel et al. *Textologie: teorie a ediční praxe*. Praha, 1993.
- VENYŠ, Ladislav. *Nakladatel Bohumil Janda a Evropský literární klub*. Praha, 2000.
- VLAŠÍN, Štěpán a kol. *Slovník literární teorie*. Vydání 2. Praha, 1984.
- VŠETEČKA, František. Podoby prózy. Olomouc, 1997, s. 185
- ZMĚLÍK, Richard. Podoba a význam krajinného toposu v Klímově Slavné Nemesis. Subverzivní romantik Ladislav Klíma. In GILK, Erik – HRABAL, Jiří (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo* [online]. Aluze, ©2010 [cit. 20.7.2018].
- ZUMR, Josef. Emanuel Chalupný – objevitel a mecenáš Ladislava Klímy. In GILK, Erik – HRABAL, Jiří (eds.). *Věčnost není děravá kapsa, aby se z ní něco ztratilo* [online]. Aluze, ©2010 [cit. 20.7.2018].